

International
Labour
Organization

Sprovođenje inspekcijskih poseta u građevinskom sektoru

Vodič za inspektore rada

Međunarodna organizacija rada

SPROVOĐENJE INSPEKCIJSKIH
POSETA U
GRAĐEVINSKOM SEKTORU
VODIČ ZA INSPEKTORE RADA

Uprava za rad
Inspekcija rada
Odsek za zaštite na radu

Copyright © Međunarodna organizacija rada 2017

Prvo izdanje 2017

Publikacije Međunarodne organizacije rada uživaju zaštitu prava na osnovu Protokola 2 Univerzalne konvencije o zaštiti prava. Međutim, kratki odlomci iz ovih publikacija se mogu reprodukovati bez dozvole pod uslovom da se izvor navede. Za prava reprodukcije ili prevoda, treba se obratiti MOR Publikacijama (Prava i Dozvole), International Labour Office, CH-1211 Geneva 22, Switzerland ili putem e-maila: rights@ilo.org. U Međunarodnoj organizaciji rada takvi zahtevi su dobrodošli.

Biblioteke, institucije i drugi korisnici registrovani u okviru organizacija za zaštitu autorskih prava mogu da kopiraju ovu publikaciju u skladu sa dozvolama koje su im izdate u tom cilju. Posetite www.ifrro.org kako biste pronašli organizaciju za zaštitu autorskih prava u vašoj zemlji.

ISBN: 978-92-2-130442-5 (štampanje)

ISBN: 978-92-2-130443-2 (web pdf)

Katalog publikacija MOR

Odredbe korišćene u publikacijama MOR koje su u skladu sa praksom Ujedinjenih Nacija i prezentacije tog materijala ne izražavaju bilo kakvo mišljenje Međunarodne organizacije rada po pitanju pravnog statusa neke države, oblasti ili teritorije ili njenih vlasti, ili kada je reč o promeni njenih granica..

Odgovornost za mišljenja iznesena u potpisanim člancima, studijama ili drugim doprinosima pripada isključivo njihovim autorima, i publikacija ne predstavlja odobrenje stavova iznetih u njoj od strane Međunarodne organizacije rada.

Pozivanje na imena firmi i komercijalnih proizvoda i procesa ne znači da su oni priznati od Međunarodne organizacije rada, a ukoliko neka firma ili komercijalni proizvod nisu pomenuti to ne znači da se oni ne odobravaju.

Publikacije i elektronska izdanja MOR mogu da se nabave u glavnim knjižarama i putem platformi za elektronsku distribuciju, ili se mogu direktno naručiti na ilo@turpin-distribution.com. Za dodatne informacije posetite našu internet-stranicu: www.ilo.org/publns ili nas kontaktirajte na ilopubs@ilo.org.

PREDGOVOR

Građevinska industrija zapošljava veliki procenat radne snage, kako u industrijalizovanim zemljama, tako i u onima u razvoju. Nju odlikuju: konstantno menjanje prirode aktivnosti na gradilištima, dugi lanci ugovarača gde odnosi između ugovarača, podugovarača i samozaposlenih lica često ostaju nejasni, mnoštvo aktivnosti koje različita preduzeća istovremeno sprovode, rasprostranjena upotreba radnika migranata, očigledno kršenje radničkih prava i izuzetno opasna priroda većine aktivnosti. Ovaj sektor stoga predstavlja prioritet za inspektorate za rad u celom svetu.

Radni odnos (zakonska veza između poslodavaca i radnika) u građevinskoj industriji je često nejasan i ovo redovno dovodi do toga da radnicima bivaju uskraćena određena prava i davanja. U sprezi sa ovim, radnici su često izloženi mnogim opasnostima zbog neadekvatnog sprovođenja mera za kontrolu rizika.¹ Usled toga je nemoguće oceniti uslove rada na mnogim gradilištima kao „dostojanstvene” pošto se radnicima ne može garantovati pravično, pravedno, bezbedno i zdravo radno okruženje.

- Kao što je definisano članom 3 Konvencije MOR o inspekciji rada iz 1947. godine (br. 81),² inspektori rada igraju ključnu ulogu u obezbeđivanju dostojanstvenih uslova rada za radnike u svim sektorima, uključujući i građevinu, tako što:
- Obezbeđuju sprovođenje zakonskih odredbi koje se odnose na uslove rada i zaštitu radnika na radu;
 - Pružaju tehničke informacije i savete poslodavcima i radnicima o najdelotvornijim načinima za poštovanje zakonskih odredbi; i
 - Identifikuju propuste ili slučajeve zloupotrebe koji nisu posebno pokriveni postojećim zakonskim odredbama.

¹ „Opasnost” poseduje inherentni potencijal da dovede do povrede ili ugrozi zdravlje neke osobe.

² Vidi: Konvencija MOR o inspekciji rada, 1947 (br.81), verzija na srpskom jeziku dostupna na: <https://radno-pravo.org/sr/blog/konvencija-mor-a-br-81/>

Ovo se postiže putem inspekcijskih poseta gradilištima, kampanja za podizanje nivoa svesti i saradnje sa organizacijama poslodavaca i radnika, kao i drugim ključnim akterima.

Cilj ovog vodiča je da pomogne inspektorima rada da ispune svoju ulogu putem pružanja praktičnih informacija u pristupačnom formatu o predloženoj metodologiji za sprovođenje inspekcijskih aktivnosti na gradilištima. Ova metodologija obuhvata sve od planiranja inspekcijske posete do podnošenja izveštaja o njenim nalazima i pruža tehničke informacije koje inspektori rada mogu da prenesu poslodavcima i radnicima u cilju obezbeđenja „dostojanstvenog rada“.

Ovaj vodič detaljno opisuje mnoštvo uslova rada kojima će se inspektori rada baviti, što primarno podrazumeva radni odnos, pravo na zastupanje, zarade, radno vreme i odmore, zapošljavanje mladih i stranih građana, i rizike kojima mnogi radnici mogu biti izloženi. Takođe dokumentuje međunarodno priznate mere bezbednosti koje, ukoliko se poštuju, smanjuju verovatnoću povreda na radu ili profesionalnih oboljenja.

Verujem da će ovaj vodič poslužiti kao koristan izvor informacija za inspektore rada i druga lica zadužena za obezbeđivanje dostojanstvenih uslova rada na gradilištima.

Gđa Nensi Lepink

Direktorka ogranaka

Uprava za rad, Ogranak za inspekciju rada
i bezbednost i zdravlje na radu (LABADMIN/OSH),
Odeljenje za upravljanje i tripartizam (GOVERNANCE)

SADRŽAJ

Predgovor	iii
Slike	vii
Zahvalnice	ix
Skraćenice	xi
1. Uvod	1
2. Znanje i veštine koje inspektori rada treba da poseduju	2
2.1 Ciklus izgradnje	3
3. Inspekcijski postupak	4
3.1 Planiranje/priprema inspekcije	5
3.1.1 Identifikacija tema koje će biti obuhvaćene inspekcijom	5
3.1.2 Identifikacija lokacije na kojoj će se sprovesti inspekcijska procena i vremena iste (kada)	5
3.1.3 Identifikacija vrste inspekcijske posete	6
3.1.4 Priprema inspekcijske posete	7
3.2 Sprovođenje inspekcije	9
3.2.1 Dolazak na lokaciju	9
3.3 Stvari na koje treba obratiti pažnju tokom inspekcijske posete sa aspekta bezbednosti i zdravlja na radu	11
3.3.1 Kontrola rizika na gradilištima	12
3.3.2 Inspekcija lokacije	13
3.3.2.1 Ograđivanje lokacije	13
3.3.2.2 Prostorije za odmor	14
3.3.2.3 Urednost	15
3.3.2.4 Procedura za hitne slučajeve	17
3.3.3 Lična zaštitna oprema	17
3.3.4 Uobičajeni radovi i opasnosti na gradilištu i priznate kontrolne mere	17

3.3.4.1	Rad na visini.....	18
3.3.4.2	Rad sa vozilima	32
3.3.4.3	Zemljani radovi.....	35
3.3.4.4	Bezbedno prenošenje materijala/robe	37
3.3.4.5	Struja.....	41
3.3.4.6	Opasnosti vezane za drugu opremu/mašineriju	44
3.3.4.7	Klizanje i spoticanje	46
3.3.4.8	Opasnosti po zdravlje i povezani zdravstveni rizici.....	47
3.4	Stvari na koje treba obratiti pažnju tokom inspekcije uslova rada	51
3.4.1	Identifikacija poslodavca/poslodavaca.....	52
3.4.2	Vrste radnog odnosa	53
3.4.3	Vrsta i sadržaj ugovora o radu	54
3.4.4	Prava radnika na zastupanje	55
3.4.5	Isplate (plate i zarade).....	56
3.4.6	Obaveštenja o platama	56
3.4.7	Radno vreme, pauze za odmor i prekovremeni rad.....	57
3.4.8	Zapošljavanje mladih ili dece.....	57
3.4.9	Migracije i zapošljavanje stranih državljana	58
3.4.10	Socijalna zaštita	59
3.4.11	Kvalifikacije i obuka	60
3.4.12	Jednakost mogućnosti i postupanja (zabrana diskriminacije).....	61
3.5	Završetak inspekcije	62
3.5.1	Određivanje koraka koji će biti preduzeti	63
3.6	Podnošenje izveštaja o inspekciji.....	64
Prilog 1:	Lista za proveru stanja bezbednost i zdravlja na radu	67
Prilog 2:	Lista za proveru drugih uslova rada	75

SLIKE

Slika	Opis	Broj strane
1	Primer sigurnosnog znaka koji opisuje obaveznu LZO	9
2	Ograđeno gradilište.....	14
3	Prostorije za odmor sa prostorom za čuvanje LZO	15
4	Dobar primer uređenja gradilišta sa jasno određenim prostorom za prikupljanje otpada..	16
5	Nezaštićena armatura gde postoji rizik da se neko nabode na nju.....	16
6	Zaštićena armatura gde je uklonjen rizik da se neko nabode na nju.....	16
7	Loše uređeno gradilište gde bi ostaci materijala mogli da padnu na radnike ispod njega...	16
8 + 9	Radnici u situacijama gde mogu da padnu sa visine koja bi gotovo sigurno dovela do povrede.....	19
10	Tipični zahtevi sa aspekta zaštite ivica	20
11	Nezavisna skela za zaštitom ivica, potpornim šipkama, vertikalnim daščicama na nivou stopala i spojnicama	21
12	Pravilno postavljene i obezbeđene merdevine pored platforme za pristup	21
13	Samozatvarajuća vratanca na ulazu u skelu	22
14	Tipična zaštita na krovu na dve vode.....	22
15	Propisno sastavljena pokretna skela	23
16	Propisno sastavljena pokretna skela u upotrebi.....	24
	Primeri pokretnih podiznih radnih platoformi (zapazite zaštitu ivice i korišćenje opasača).....	25
17	Pokretna podizna radna platforma koja se koristi u kancelariji za promenu sijalica	25
18	Viseća skela sa odgovarajućom zaštitom ivica i radnik sa odgovarajućom opremom za zaštitu od pada	26
19	Kratko uže koje sprečava radnika da dođe do ivice.....	27
20	Sistem užeta za ograničavanje kretanja u kombinaciji sa ogradom.....	27
21	Montirane sigurnosne mreže	28
22	Faktori koji utiču na bezbedno funkcionisanje sistema koji treba da spreči radnika da udari u tlo	29
24 + 25	Nepравilan i položaj tokom rada na merdevinama.....	30
26	Pravilan „jedna na četiri“ ugao za merdevine.....	30

27	Merdevine pravilno obezbeđene na vrhu (pravilno za rad na njima, ali ne i ako se koriste za pristup) i na dnu	30
28	Radnik koji se pri radu na dvokrakim merdevinama oslanja na iste u tri tačke	31
29	Radnici u ispravnom položaju na dvokrakim merdevinama	31
30	Dobro osmišljeno ukrštanje staza za pešake i vozila	32
31	Blokovi koji sprečavaju damper da se prevrne u iskop	33
32	Montiranje vizuelnih pomagala poput konveksnih ogledala i kamera u velikoj meri povećava vidno polje vozača	34
33	Radnici u iskopu	35
34	Postavljanje podgrade bez potrebe za ulaženjem radnika u rov	35
35	Podgrada (koja se proteže iznad ivica rova kako bi sprečila da materijal upada u isti) sa ogradom	36
36	Rov podurpt drvenom oplatom sa unutrašnjim elementima i ogradom	36
37+38	Vakuumska dizalica za prenošenje kamenih blokova	37
39	Čekrk.....	38
40	Dizalica za robu	39
41	Pokretni kran se oslanja na potporne noge	40
42	Težište mora da se nalazi direktno ispod kuke	41
43	Barijera na nivou tla koja upozorava o blizini dalekovoda.....	42
44	Primeri dimenzija prolaza i barijera	42
45	Neobezbeđeni pogonski mehanizam na mešalici za beton.....	44
46	Neobezbeđeni cirkular.....	45
47	Propisno obezbeđeni cirkular	45
48	Neobezbeđeni ručni rezač/brusilica	45
49	Propisno obezbeđeni ručni rezač/brusilica	46
50	Kolica sa loše održavanim ležajem točka.....	46
51+52	Zaštitne slušalice sa napuklim i oštećenim jastučićima	50

ZAHVALNICE

Ovaj vodič su pripremile Uprava rada, Ogranak za inspekciju rada i bezbednost i zdravlje na radu (LABADMIN/OSH) Odeljenja za upravljanje i tripartizam (GOVERNANCE), uz tehničke smernice i nadzor G. Žoakima Pintado Nunjesa, Višeg specijaliste za inspekciju rada i bezbednost i zdravlje na radu, g. Endrua Kristijana, službenika u Upravi rada i inspekciji rada i g. Havijera Barneroa, višeg specijaliste za upravu rada, inspekciju rada i bezbednost i zdravlje na radu.

MOR priznaje da ovaj vodič sadrži određene informacije o javnom sektoru koje je objavilo nadležno telo za bezbednost i zdravlje iz Velike Britanije i čija su autorska prava zaštićena u skladu sa otvorenom državnom licencom Velike Britanije v1.0.³

MOR takođe priznaje da su neke slike date u ovoj publikaciji preuzete iz *Kodeksa prakse za bezbedan rad na visini* (drugo prerađeno izdanje, 2013, Savet za bezbednost i zdravlje na radu, Singapur).

Pisanje ovog vodiča je finansijski podržalo norveško Kraljevsko ministarstvo spoljnih poslova kroz projekat „Osnaživanje poštovanja propisa na radu uz pomoć inspekcije rada“.

³ <http://www.nationalarchives.gov.uk/doc/open-government-licence/version/3/>

SKRAĆENICE

FOPS	konstrukcija za zaštitu od padajućih predmeta
ILO	Međunarodna organizacija rada
LEGOSH	Globalna baza podataka MOR o propisima iz oblasti bezbednosti i zdravlja na radu
MEWPs	pokretne podizne radne platforme
MCWPs	stubne podizne radne platforme
BZR	bezbednost i zdravlje na radu
LZO	lična zaštitna oprema
RCS	respirabilni kristalni silicijum dioksid
ROPS	konstrukcija za zaštitu od prevrtanja

1. UVOD

Konvencija MOR o bezbednosti i zdravlju u građevinarstvu iz 1988 (br. 167)¹ u članu 35(b) navodi: „svaka Članica treba da... ustanovi odgovarajuće inspeksijske službe za nadgledanje primene mera koje treba da se preduzmu u skladu s odredbama ove Konvencije i da opremi ove službe sredstvima neophodnim za izvršavanje njihovog zadatka ili da se uveri da je odgovarajuća kontrola izvršena”.

Ovaj vodič za cilj ima da opremi inspektore rada neophodnim veštinama za sprovođenje delotvorne inspekcije uslova rada u građevinarstvu. Inspekcija rada pokriva mnoštvo oblasti u zavisnosti od zakonodavstva i prakse u svakoj određenoj državi. Međutim, gotovo izvesno obuhvata teme poput industrijskih odnosa i slobode udruživanja, dečjeg rada, prinudnog rada, zarada i opštih uslova rada, bezbednosti i zdravlja na radu i pitanja u vezi sa zapošljavanjem i socijalnom zaštitom.

Vodič daje predlog metodologije za sprovođenje inspekcije građevinskih radova od faze planiranja do podnošenja inspeksijskog izveštaja. Njegov primarni cilj je da pruži smernice koje bi omogućile sprovođenje proaktivnih poseta, kako su definisane u daljem tekstu. Inspektori rada koji sprovode reaktivne posete u cilju utvrđivanja uzroka određene nesreće bi možda želeli da pročitaju publikaciju MOR iz 2015 pod nazivom: *Istraga u slučajevima nesreća na radu i profesionalnih oboljenja – praktični vodič za inspektore rada*.²

Otprilike svaka šesta nesreća na radu sa smrtnim ishodom se desi u građevinarstvu što dovodi do broja od 60 000 smrtonosnih nesreća godišnje. Inherentno opasna priroda rada - podugovaranje ili spoljna saradnja, izgradnja na više lokacija, priroda rada koja se stalno menja i visoke stope fluktuacije radnika - sve to čini građevinsku industriju opasnom. Raznolikost gradilišta u sklopu sa razlikama u radovima, tehnologiji i alatima u upotrebi predstavlja izazov u oblasti upravljanja bezbednošću i zdravljem na radu. Pa ipak nesreće i problemi sa zdravljem mogu biti sprečeni i upravo ovde inspeksijske posete koje sprovode inspektori rada igraju odlučujuću ulogu.

Imajući na umu da svi radnici imaju pravo na „bezbedno i zdravo radno okruženje”,³ i da – u pogledu bezbednosti radnog okruženja – „sve odgovarajuće mere predostrožnosti treba da budu donete kako bi sve radne sredine bile bezbedne i lišene opasnosti po bezbednost i zdravlje radnika”,⁴ vodič pruža informacije o nekima od uobičajenih opasnosti prisutnih na gradilištima, kao i o kontrolnim merama koje će, ukoliko se usvoje, smanjiti rizike⁵ po radnike i druge na koje bi mogle uticati obavljanje radova.

Rizici nepoštovanja zakona o radu su uobičajeni u sektoru koji se odlikuje dugačkim lancima ugovarača, pokretljivošću i raznolikošću radne snage i promenljivom prirodom radova na gradilištima. Česti prekršaji obuhvataju nepostojanje ugovora o radu, neisplaćivanje minimalne zarade i drugih davanja, neporijavlivanje radnika na sistem socijalne zaštite i nepoštovanje radnog vremena, a čak ima i slučajeva kršenja osnovnih prava na radu kao što su nepoštovanje minimalnog uzrasta za zapošljavanje, prinudni i robovski rad.

¹ Verzija na srpskom jeziku dostupna na:

http://www.iio.org.rs/files/Mor_texts/MOR%20167%20Konvencija%20o%20bezbednosti%20i%20zdravlju%20u%20građevinarstvu.pdf

² Tekst na engleskom jeziku dostupan na: http://www.iio.org/labadmin/info/pubs/WCMS_346714/lang--en/index.htm

³ Vidi Konvenciju MOR o promotivnom okviru bezbednosti i zdravlja na radu, 2006 (br.187), član 3 (2), verzija na srpskom jeziku dostupna na: http://www.iio.org.rs/files/Mor_texts/MOR%20187%20Konvencija%20o%20promotivnom%20okviru%20bezbednosti%20i%20zdravlja%20na%20radu.pdf

⁴ Vidi: Konvencija br. 167, član 13.

⁵ Rizik predstavlja mogućnost, veliku ili malu, da neko bude povređen zbog opasnosti, zajedno sa indikacijom koliko bi ozbiljna povreda mogla da bude.

2. ZNANJE I VEŠTINE KOJE INSPEKTORI RADA TREBA DA POSEDUJU

Inspektori rada imaju ovlašćenje da obezbede poštovanja nacionalnih zakona i stoga je od suštinskog značaja da budu u potpunosti upoznati sa relevantnim propisima i delokrugom svoje nadležnosti.⁶ Uzimajući u obzir raznovrsnost zakonskih rešenja na međunarodnom nivou u ovom vodiču ćemo moći da damo samo ilustrativne primere.⁷

Njihova ovlašćenja, između ostalog mogu da uključuju pravo na ulazak u prostorije bez prethodnog obaveštenja, sprovođenje pregleda kako bi se proverilo da li se relevantne zakonske odredbe poštuju, pregledanje i prikupljanje dokumentacije, ispitivanje svedoka, prikupljanje materijala za testiranje, i donošenje rešenja (koja zahtevaju od nadležnih lica da preduzmu neke korake, uključujući i one momentalne u slučaju izvesne opasnosti po bezbednost ili zdravlje radnika, kao i da izreknu sankcije).

Inspektori rada koji posećuju gradilišta moraju da budu upoznati sa internim procedurama i praksom Inspektorata (sistemom rada). One mogu da variraju ali između ostalog često uključuju: sastav inspekcijских timova (na primer potreba za inspektorima sa određenim kompetencama, kao što su građevinski inženjeri), saradnju sa drugim agencijama, nabavku i upotrebu lične zaštitne opreme (LZO), uključivanje predstavnika radnika i poslodavaca tokom inspekcijских poseta, etički kodeks Inspektorata za rad,⁸ principe na kojim se zasniva donošenje rešenja o izvršenju⁹ (sankcionisanje), tj. politike po pitanju kršenja zakonskih odredbi; postupak podnošenja inspekcijского izveštaja i obaveštavanje o nalazima.

Pokušaji inspektora rada da promovišu dostojanstveni rad i kulture prevencije nesreća bi bili višestruko potpomognuti poznavanjem ključnih aktera u građevinskoj industriji i načina na koji se oni staraju da obezbede dostojanstvene uslove rada, takođe bi od značaja bilo i razmotriti ponašanje ključnih aktera kad su u pitanju uslovi rada, uključujući bezbednost i zdravlje na radu (BZR).

Prilikom sprovođenja inspekcijского nadzora na gradilištu inspektori moraju da budu dobro upoznati sa sektorom uopšte kao i sa organizacijom rada i vođenjem tipičnog građevinskog projekta i gradilišta, izazovima sa kojima se suočavaju svi koji učestvuju u građevinskom projektu (tj. svi oni sa potencijalnom zakonskom odgovornošću poput klijenata, glavnog ugovarača, podugovarača i radnika), i na kraju sa bezbednim radnim praksama u ovom sektoru priznatim kako na nacionalnom tako i međunarodnom nivou.

Kako bi sproveli delotvorne inspekcije gradilišta, inspektori rada takođe moraju da poseduju sledeće veštine:

⁶ Ovlašćenja inspektora rada su definisana članom 12 Konvencije o inspekciji rada iz 1947 (br. 81), dostupnoj na: <https://radno-pravo.org/sr/blog/konvencija-mor-a-br-81/>

⁷ Čitaoci će možda biti zainteresovani za *Globalnu bazu podataka MOR o propisima iz oblasti bezbednosti i zdravlja na radu (LEGOSH)*, koja daje ideju o regulatornim okvirima glavnih elemenata zakonodavstva iz oblasti BZR, uključujući upravljanje BZR, prava i obaveze radnika, inspektorat za BZR i sprovođenje relevantnih propisa. Ova baza podataka se nalazi na sledećoj internet adresi: <http://www.ilo.org/dyn/legosh/en/f?p=14100:1:0::NO>

⁸ Međunarodna asocijacija inspektorata za rad (IALI): *The Global Code of Integrity for Labour Inspection (Globalni kodeks integriteta za inspekciju rada)*, tekst na engleskom dostupan na: <http://www.iali-aiit.org/resources/code-of-integrity.pdf>

⁹ Model upravljanja izvršenjem predstavlja okvir koji pomaže inspektorima da donesu rešenja o izvršenju u skladu sa politikom izvršenja koju donosi britanska Uprava za bezbednost i zdravlje na radu, engleski tekst dostupan na: www.hse.gov.uk/enforce/emm.pdf

- Meke veštine – sposobnost ulaženja u delotvornu komunikaciju sa radnicima, poslodavcima i njihovim predstavnicima, kao i drugim inspektorima, te prenošenja nalaza inspekcije širokom krugu raznolikih pojedinaca i organizacija;
- Veštine vođenja razgovora – sposobnost dolaženja do informacija putem delotvornog ispitivanja;
- Prepoznavanje opasnosti – sposobnost da se prepoznaju opasne situacije na radu kako bi se obezbedilo preduzimanje koraka koji će garantovati bezbednost kako radnika tako i inspektora rada;
- tehnička kompetentnost – svesnost o bezbednim radnim procedurama koje treba da budu usvojene, sa posebnim osvrtom na radove koji su predmet inspekcije;
- organizacione veštine – sposobnost planiranja inspekcija, kao i beleženja i organizovanja dobijenih informacija;
- analitičke veštine – sposobnost da se proceni način na koji su organizovani rad na gradilištu i ugovarački lanac, kao i način na koji su radnici raspoređeni, te da se identifikuju poslodavci i ugovorni odnosi između ugovarača i podugovarača koji utiču na vođenje i koordinaciju gradilišta; i
- pravna kompetentnost – poznavanje propisa koji definišu oblike radnog odnosa, uslove rada i BZR, kao i bilo koje druge oblasti pokrivena mandatom inspektora rada.

Ove veštine će inspektorima omogućiti da identifikuju poštovanje (pa samim tim i kršenje) nacionalnih propisa i, gde je to primenjivo, kolektivnih ugovora, kao i da odrede korake koji treba da budu preduzeti.

2.1 Ciklus izgradnje

Inspektori rada u građevinskom sektoru moraju da budu upoznati sa ciklusom izgradnje pošto nacionalni zakoni mogu u različitim fazama ciklusa i/ili tokom celog ciklusa propisati specifične dužnosti za ključne aktere. Na primer, možda moraju da uzmu u obzir nužnu razdaljinu između proizvodnih pogona i stambenih jedinica, a arhitekta mora da uzme u obzir kako će se fasada zgrade čistiti ili da projektuje bezbedan pristup pogonu koji je smešten na krovu itd.

Ciklus izgradnje se generalno sastoji od pet faza:

Faza 1: Planiranje – obuhvata utvrđivanje da li su klijentovi zahtevi dozvoljeni i izvodljivi;

Faza 2: Projektovanje¹⁰ – obuhvata crteže i specifikacije projekta kao i projekciju troškova;

¹⁰ Prva i druga faza su od suštinskog značaja za bezbedne uslove rada na gradilištu. Kao što stoji u članu 9 Konvencije 167: „Lica odgovorna za sastavljanje i planiranje građevinskog projekta vodiće računa o bezbednosti i zdravlju građevinskih radnika, u skladu s nacionalnim zakonodavstvom i praksom.“ Do mnogih nesreća na radu dolazi prosto zato što BZR nije uzet u obzir tokom projektovanja. Zbog ovoga, mnogi inspektori započnu postupak inspekcije sastankom sa vlasnikom i glavnim ugovaračima pre početka samih radova kako bi procenili adekvatnost planiranih radova sa aspekta bezbednosti i zdravlja i odredili da li je neophodno da se već u ovoj fazi preduzmu neke mere. Važnost faze planiranja je, na primer, jasno data u *Preambuli direktive Saveta Evrope 92/57/EEZ*: „...nezadovoljavajuća arhitektonska i/ili organizacijska rešenja ili loše planiranje radova tokom faze pripreme projekta su odigrali ulogu u više od polovine nesreća na radu do kojih dolazi na gradilištima u Zajednici“.

Faza 3: Tenderska procedura– obuhvata predstavljanje detalja plana i poziv za ponude, te konačno i odabir glavnog ugovarača;

Faza 4: Sam postupak izgradnje. On obuhvata sledeće podfaze:

Podfaza I: Zemljani radovi

Podfaza II: Temelji

Podfaza III: Konstrukcija objekta

Podfaza IV: Fasada

Podfaza V: Enterijerski građevinski radov

Podfaza VI: Tehnički prijem

Podfaza VII: Uređenje terena, poboljšanja i pejzažna arhitektura;

Faza 5: Predaja i procena po završetku. Zgrada se predaje klijentu koji može da proceni kvalitet radova i usluga.

Prilikom planiranja inspeksijske posete i tema koje će biti obuhvaćene istom, inspektori rada moraju da znaju u kojoj se fazi ili podfazi nalazi ciklus izgradnje. Na primer, ukoliko inspektori planiraju da kontrolišu rad na visini možda bi bilo najbolje da gradilište posete tokom podfaza III ili IV, ukoliko žele da vide rad sa teškom mašinerijom možda bi faze I i II bile prikladnije, a ukoliko žele da se postaraju da nema slučajeva dečjeg rada i da su svi radnici prijavljeni i primaju odgovarajuće zarade, onda bi posetu najpre trebalo da planiraju za podfaze V ili VII pošto je to momenat kad će na gradilištu najverovatnije biti najviše radnika.

Po mogućnosti bi svako gradilište trebalo posetiti u ranim fazama tako da inspektori mogu da se adekvatno informišu o preduzeću koje sprovodi radove, broju radnika i načinu na koji izvođač radova planira, obezbeđuje i koordiniše bezbednost i zdravlje na radu. Posete bi potom trebalo da se organizuju tokom kritičnih momenata radova kao i u zavisnosti od broja preduzeća i radnika na gradilištu.

3. INSPEKCIJSKI POSTUPAK

Postoje četiri glavne faze inspeksijskog postupka:

- 1. Planiranje/priprema inspekcije.**
- 2. Sprovođenje inspekcije.**
- 3. Identifikacija koraka koji treba da budu preduzeti.**
- 4. Podnošenje inspeksijskog izveštaja.**

3.1 Planiranje/priprema inspekcije

Ispravno planiranje inspekcije je od ključnog značaja. Ukoliko se to ne odradi kako treba, sama inspeksijska poseta će najverovatnije biti nedelotvorna, i zapravo može da bude kontraproduktivna. Inspektori rada su odgovorni da obezbede poštovanje nacionalnih zakona. Odgovarajuća priprema će osigurati da sva relevantna pitanja budu razmotrena, pa će tako inspekcija promovirati poštovanje propisa i dovesti do unapređenja uslova rada. Ova priprema može da obuhvati mapiranje svih aktera koji bi mogli da budu prisutni na gradilištu, pošto oni mogu da poseduju bitne podatke o organizaciji gradilišta ili pruže informacije o činiocima koji bi mogli da utiču na poštovanje propisa. Ovi akteri će obuhvatiti; klijenta, glavne ugovarače, podugovarače, menadžere projekta, državne organe koji izdaju dozvole, dobavljače, pružaoce usluga (npr. obezbeđenje, catering) i radnike.

Prilikom planiranja inspekcije potrebno je razmotriti da li postoji potreba da predstavnici drugih organa vlasti prate inspektora tokom posete. Ovo može podrazumevati poresku upravu, policiju, druge inspektorate (za industrijske odnose ili socijalnu zaštitu); inspektore za zaštitu životne sredine i građevinske inspektore. Stavke koje treba da budu obuhvaćene inspekcijom i bilo kakve prethodne informacije o gradilištu će uticati na to da li i koje agencije će pratiti inspektore rada. Prilikom organizovanja zajedničkih inspeksijskih poseta od suštinskog je značaja da sve agencije budu uključene u planiranje i da svima budu jasno šta je svrha posete, koja je uloga svake institucije, koja će se metodologija upotrebljavati, koja osoba ili telo će preuzeti vodeću ulogu i na koji način će se informacije deliti i podnositi izveštaj o njima.

Proces planiranja možemo raščlaniti na više faza.

3.1.1 Identifikacija tema koje će biti obuhvaćene inspekcijom

U ove teme mogu da spadaju, na primer dečji rad, radno vreme, isplata zarada, neprijavljeni rad i bezbednost i zdravlje na radu. Ciljevi inspektorata, dati u planu inspekcije, bi trebalo da definišu teme koje će biti pokrivene inspekcijom, specifične teme koje bi trebalo uzeti u obzir u sektorskim inspekcijama i vrste proaktivnih inspekcija koje će biti sprovedene.

Ovi ciljevi će nam pomoći da utvrdimo kada bi trebalo organizovati posetu. Na primer, ukoliko Inspektorat planira da se koncentriše na rad na crno, onda je lokaciju najbolje posetiti u onom momentu kad se na njemu nalazi najviše radnika ili kad u radovima učestvuje najviše podugovarača. Na gradilištu je ovo period posle završetka zemljanih radova i, potencijalno, strukturalnih radova. Međutim, ukoliko je jedan od ciljeva smanjenje nesreća na radu na gradilištima tokom iskopavanja, inspeksijska poseta bi moralo da se obavi ubrzo nakon što radovi na gradilištu počnu.

3.1.2 Identifikacija lokacije na kojoj će se sprovesti inspeksijska procena i vremena iste (kada)

Odabir preduzeća će zavisiti od toga da li je lokacija prijavljena i stoga poznata državnim organima. Prilikom odlučivanja o tome koje će se lokacije posetiti, inspektorati mogu da uzmu u obzir i broj angažovanih radnika, istorijat uslova rada u dotičnoj firmi, njenu geografsku lokaciju i saznanja inspektora o neprijavljenim gradilištima.

Jedan od izazova za inspektorate koji nadziru građevinske radove jeste da su nekad nesvesni postojanja određenog gradilišta. U nekim državama zakonom je propisano¹¹ da pre početka građevinskih radova, klijent/vlasnik budućeg gradilišta mora da državne organe obavesti pismenim putem (uz pružanje preciznih informacija)¹² da će izgradnja početi. Ova obaveza je naročito korisna za inspektorat jer na taj način ne samo da su obavешteni o početku radova već mogu da identifikuju odgovarajući momenat za inspekcijску posetu. U drugim državama, inspektorati za rad obilaze region i traže gradilišta pre nego što počnu da prave plan poseta. Tako će posete biti organizovane prvenstveno na onim gradilištima koje su inspektori rada uočili, a o čijem postojanju inspektorat nije bio obavешten, pošto je verovatnije da će na takvim lokacijama doći do kršenja pravila.

3.1.3 Identifikacija vrste inspekcijске posete

Posete inspektora rada su ili **proaktivne** (inspekcije) ili **reaktivne** (istrage); u oba slučaja ove posete mogu da ili budu najavljene, gde su osobe koje rukovode radom na određenoj lokaciji unapred obavешtene da će se inspekcija odigrati određenog dana i u određeno vreme, ili nenajavljene, kada se nadležni na određenoj lokaciji ne upozoravaju unapred.¹³

Glavna prednost najavljenih poseta je u tome što preduzeća u tom slučaju imaju vremena da obezbede svu potrebnu dokumentaciju i viši rukovodioci će biti prisutni. Sa druge strane, glavne mane su što preduzeće ima vremena i da ispravi bilo kakve nepravilnosti, skloni dokumente ili radnike koje želi da sakrije od inspektora i rukovodioci mogu da „iznenada“ budu sprečeni da prisustvuju inspekciji. Radnici takođe mogu da poveruju da inspektori rada zapravo ne mogu da imaju uvid u prave/uobičajene uslove rada i da samim tim što upozoravaju poslodavca pokazuju da nisu nepristrasni. Glavna prednost nenajavljenih poseta leži u tome što inspektori rada mogu da vide uslove rada kakvi zaista jesu, uključujući i realan broj radnika, čak i onih neprijavljenih. U zavisnosti od cilja inspekcijске posete nekad najava može da podrije njen uspeh.

U svakom slučaju, postoje argumenti u korist i najavljenih i nenajavljenih proaktivnih i reaktivnih poseta i dosta toga zavisi od predmeta inspekcije.

Proaktivne obilno spadaju u jednu od sledećih kategorija:

- i) **Rutinske posete** (planirane, redovne, standardne, preventivne) mogu biti deo unapred utvrđenog plana i uloga inspektora rada je da se postaraju da poslodavci i radnici poštuju zakon. Inspektori će takođe pružiti savete na polju efikasnijeg poštovanja zakona. Uzimajući u obzir široku lepezu propisa koje su inspektori rada ovlašćeni da sprovedu i/ili veličinu lokacije ili druga ograničenja na polju resursa, možda neće biti u stanju da sprovedu inspekciju koja pokriva celu lokaciju ili sve aspekte relevantnih zakona. Ali ovo se ne sme protumačiti kao da inspektori odobravaju potencijalne nepravilnosti koje nisu stigli da prekontrolišu i to mora biti jasno objašnjeno onima čija je dužnost da obezbede poštovanje propisa.
- ii) **Proratne posete** se obično obavljaju nakon rutinskih kako bi se proverilo da li se mere koje je inspektor naložio u cilju poštovanja propisa sprovedu. Obično ne postoji neki unapred određeni vremenski raspored ovih poseta, već dinamiku određuju same mere koje inspektor naloži.

¹¹ Evropska unija: *Dirketiva saveta 92/57/EEZ od 24. juna 1992. o sprovođenju minimuma zahteva na polju bezbednosti i zdravlja na radu na pokretnim ili privremenim gradilištima.*

¹² Da biste videli obrazac obavешtenja o početku izgradnje u Velikoj Britaniji, videti: <https://www.hse.gov.uk/forms/notification/f10.htm>; a za obrazac iz Španije: <http://www.madrid.org/ICMdownload/MDCJYDL.pdf>

¹³ „Inspektori rada... biće ovlašćeni... da ulaze slobodno, bez prethodne opomene u svako preduzeće koje podleže kontroli inspekcije“, član 12 (1) (a) Konvencije br. 81.

- iii) **Specijalne posete** mogu biti deo programa na nacionalnom ili regionalnom/lokalnom nivou koji se fokusira na određene aktivnosti poput provere isplaćivanja minimalne zarade, borbe protiv dečjeg ili prisilnog rada, obezbeđivanje bezbednog prevoza do posla.
- iv) **Posete na blic** se obično organizuju kada se inspektori rada usredsrede ili na pojedini region/lokaciju ili određenu temu u okviru kraćeg vremenskog perioda. Ove posete su osmišljene tako da imaju maksimalni efekat i često se koriste u cilju praćenja neprijavljenog rada ili kao deo kampanja na polju bezbednosti i zdravlja na radu. Veoma često ovakve blic posete se sprovode u saradnji sa drugim državnim organima. Mnogi inspektorati će obelodaniti akcije koje su preuzeli tokom ovih poseta u cilju promocije relevantne kampanje.

Reaktivne posete uglavnom spadaju u sledeću kategoriju:

Istražne posete. Ovo mogu biti istrage u slučajevima povreda na radu ili profesionalnih oboljenja ili pak na osnovu primljenih žalbi koje uglavnom dostavljaju radnici u vezi sa svojim uslovima rada.

3.1.4 Priprema inspeksijske posete

Jednom kad su inspektorat/inspektori rada identifikovali teme koje treba da budu pokrivena tokom inspekcije i preduzeća koja će posetiti moraće da isplaniraju samu posetu.

Nivo planiranja će zavisi od tema koje treba da budu pokrivena, ali će inspektori rada svakako morati da nabave i/ili pregledaju sledeće:

- Podatke koje inspektorat poseduje o preduzećima/lokacijama koje će posetiti, pošto će im to pomoći da odluče kakve korake žele da preduzmu. Na primer, ukoliko je poslodavcu dat savet u vezi sa određenim problemom i ako je on preuzeo veoma malo/nije preuzeo ništa na tu temu onda bi možda bilo prikladno da inspektori donesu neka rešenja/sprovedu sankcije kako bi se obezbedilo poštovanje propisa. Ovi arhivski podaci će takođe najverovatnije inspektorima pružiti informacije o broju radnika, veličini preduzeća, najverovatnijim aktivnostima i poslovima, kao i stavu radnika i poslodavaca prema inspektoratu, inspektorima rada i poštovanju propisa;
- Zakone koji se odnose na teme koje će biti obuhvaćene inspekcijom i koje može da prokonsultuje u slučaju nedoumica. Takođe bi možda bilo dobro da poseduju kopiju kolektivnog ugovora (na nivou sektora ili preduzeća) koji se odnosi na poslodavce i radnike prisutne na lokaciji;
- Plan bilo koje lokacije na kojoj će se odvijati inspeksijska poseta (ukoliko je dostupan). Ovo može biti od koristi na gradilištima kako bi se imao bolji pregled tokova saobraćaja i kako bi se identifikovale instalacije ispod i iznad tla (gas, struja i voda);
- Plan rada na gradilištu sa kalendarom aktivnosti. U državama gde su planovi bezbednosti obavezni inspektorima rada se savetuju da poseduju te dokumente pošto bi oni trebalo da obezbede sve relevantne informacije o tome kako je glavni ugovorač isplanirao radove sa aspekta bezbednosti;
- Bilo kakav promotivan materijal o temama obuhvaćenim inspeksijskom posetom. Ovaj materijal ne samo da predstavlja važan resurs za inspektora, već je korisno podeliti ga poslodavcima i radnicima kako bi se dodatno motivisali za unapređenje uslova nakon inspekcije;
- Bilo koju dokumentaciju koju nalažu politike i procedure inspektorata. Ovo može podrazumevati dokumentaciju koji sam inspektor popunjava (inspeksijski izveštaj) ili informacije koje mora da predoči poslodavcima i radnicima. Takođe može da pruži generalne informacije o tome šta mogu da očekuju od inspektora i/ili opis njegovih

ovlašćenja itd. Ovakva brošura¹⁴ je od koristi svim zainteresovanim stranama; na primer, ukoliko inspektori rada naiđu na poteškoće prilikom pokušaja da uđu u prostorije, mogu da se pozovu na brošuru pošto će ona sadržati zvanične dokaze o njihovom pravu da uđu koji mogu biti predočeni onima koji ih sprečavaju;

- Bilo kakve smernice od inspektorata koje se odnose na teme obuhvaćene inspekcijom. Te smernice mogu biti u obliku liste za proveru koja se odnosi na stavke podložne inspekciji, i/ili može pružiti informacije inspektorima rada o koracima koje bi trebalo da preduzmu u određenoj situaciji. Na primer, Uprava za bezbednost i zdravlje na radu u Velikoj Britaniji svojim inspektorima daje tzv. tematske inspeksijske pakete, koji su na raspolaganju i široj javnosti, a koji objašnjavaju inspekciju sa aspekta različitih tema i daju smernice za inspektore.¹⁵ Još jedan primer nalazimo u protokolima i vodičima koje obezbeđuje španski Inspektorat za rad i socijalnu zaštitu, a koji su dostupni i na internet stranici ovog tela.¹⁶

Pored prolaženja kroz gorenavedene podatke, inspektori rada takođe mogu da naprave i plan inspekcije (ovi podaci nisu sve i jedine informacije koje im mogu koristiti).

Tabela 3.1 Primer plana inspekcije za gradilište

Plan Inspekcije	
Gradilište koje prolazi inspekciju/lokacija.	
Inspeksijska poseta će biti sprovedena: datum i vreme.	
Potrebni resursi (broj zaposlenih i potrebne kompetence).	
Zajednička inspekcija sa drugim agencijama? Ukoliko je tako, identifikovati agencije i njihove zaposlene.	
Prevoz do lokacije (način)?	
Podaci inspektorata o tome za koja nadležna lica se očekuje da će biti na lokaciji? Da li prethodni izveštaji uključuju podatke o merama koje su nadležni trebalo da preduzmu nakon prethodne posete/a? Ukoliko je odgovor da, zabeležiti šta je trebalo da bude korigovano.	
Teme koje treba pokriti (na primer): 1) BZR i uslovi rada; 2) Svi aspekti BZR ili specifične teme (rad na visini, transport, zemljani radovi itd.); 3) Svi uslovi rada ili specifične teme (ugovori, zarade, radno vreme itd.).	
Vrste inspekcija? Na primer: Poseta pre početka radova kako bi se razgovaralo o tome kako će klijent upravljati gradilištem/organizovati rad na njemu; Inspekcija realnih uslova rada na licu mesta.	
Nacionalni zakoni/tehnički standardi iz oblasti koje će biti obuhvaćene posetom i dobijene informacije.	
Naći relevantne politike i procedure inspektorata ili druge smernice za inspektore rada vezi sa temama obuhvaćenim inspekcijom.	
U vezi sa temama obuhvaćenim inspekcijom, identifikovati dokumentaciju koja će biti pregledana na lokaciji, tj. ugovore o radu, platne listiće, radne liste, planove bezbednosti, registraciju povreda itd.	
itd.	

¹⁴ *What to expect when a health and safety inspector calls: A brief guide for businesses, employees and their representatives* /Šta očekivati kad vas poseti inspektor za BZR: kratki vodič za preduzeća, zaposlene i njihove predstavnike/ (UPZR, Velika Britanija), tekst na engleskom dostupan na: <http://www.hse.gov.uk/pubns/hsc14.pdf>

¹⁵ *Topic Inspection Packs* /tematski inspeksijski paketi/ (UPZR, Velika Britanija), tekst na engleskom dostupan na: <http://www.hse.gov.uk/foi/internalops/fod/inspect/index.htm>

¹⁶ http://www.empleo.gob.es/itss/web/Atencion_al_Ciudadano/Normativa/RIESGOS_LABORAL/index.html

Pored gorenavedenih materijala i dokumenata, inspektori rada moraju da pre izlaska iz kancelarije sa sobom ponesu i sledeće:

- Zvaničnu identifikacionu karticu ili nalog koji potvrđuje njihov identitet;
- Sveske i materijal za pisanje u svrhu hvatanja beležaka;
- Fotoapararat koji po mogućstvu može da snima video zapise kako bi slikali ili snimili zatekle dokumente i uslove (razmislite da ponesete dodatne baterije i memorijske kartice/filmove);
- Ličnu zaštitnu opremu (LZO), kao što su šlem, čizme sa metalnom kapom i listom, odeću jarkih boja, odgovarajuću odeću za zaštitu od vremenskih prilika, zaštitne naočare, slušalice i rukavice;
- Potrebnu pravnu dokumentaciju. Ona zavisi od nacionalnih propisa, ali u nju mogu da spadaju rešenja za obustavu/zabranu radova, rešenja za unapređenje određenih uslova, obrasci za izjave, obrasci za identifikaciju radnika, upitnici za određivanje oblika radnog odnosa, oprema za beleženje i označavanje dokaza;
- Mobilni telefon, pošto će možda morati da uspostavi kontakt sa drugim inspektorima u timu, inspektoratom ili policijom – bilo zbog sopstvene bezbednosti ili zato što ga neko sprečava da obavlja svoju dužnost. Može biti koristan i sa aspekta pribavljanja dodatnih informacija o preduzeću ili radnicima iz baze podataka inspektorata ukoliko iste nisu dostupne na licu mesta, ili sa aspekta traženja saveta ili dozvole za donošenje rešenja; i
- Opremu za merenje i baterijsku lampu.

3.2 Sprovođenje inspekcije

3.2.1 Dolazak na lokaciju

Kad inspektori rada stignu na lokaciju, savetuje se da neko vreme provedu posmatrajući uslove na lokaciji i posmatrajući kako se odvija rad pre nego što uđu u prostorije. Ovo je naročito bitno prilikom sprovođenja inspekcija bezbednosti i zdravlja na radu pošto sistem rada može da se promeni jednom kad poslodavci i radnici postanu svesni da je inspekcija u toku, a neprijavljeni radnici mogu prosto da ispare kad inspektor uđe u preduzeće. Moglo bi biti korisno fotografisati/snimiti vidljive sisteme rada, pošto onda isti mogu biti predmet razgovora tokom inspekcije i mogu biti dokazni materijal za donošenje nekog rešenja.

Prilikom posmatranja lokacije, inspektori rada mogu da primete da li postoje sigurnosni znakovi koji nalažu korišćenje lične zaštitne opreme.

Slika 1. Primer sigurnosnog znaka koji opisuje obaveznu LZO.

Uvidom u znakove, inspektori rada će moći da identifikuju LZO koju osobe na gradilištu treba da nose. Čak i ukoliko nema sigurnosnih znakova, sami inspektori rada bi trebalo da nose standardnu LZO propisanu za gradilišta. Ova LZO podrazumeva šlem, zaštitnu obuću i prsluk jarkih boja i nju bi Inspektorat trebalo da besplatno obezbedi za inspektora.¹⁷

¹⁷ Konvencija MOR o zaštiti na radu, 1981 (br. 155), član 16 (3), verzija na srpskom jeziku dostupna na: <http://nezavisnost.org/wp-content/uploads/2017/01/Konvencija-br-155-O-bezbednosti-zdravlja-na-radu.pdf>

Bilo koja osoba koja se pridruži inspektorima u poseti (npr. službenici iz drugih tela) takođe mora da nosi odgovarajuću LZO.

Tokom tog inicijalnog osmatranja, inspektori rada potencijalno mogu da identifikuju prostorije u kojima se primaju posetioci na gradilištu tj. gde treba da idu. Iako će inspektori rada nositi odgovarajuću LZO ne treba da lutaju gradilištem bez pratnje pošto nisu svesni svih planiranih radova i mogu se naći u opasnosti.

Inspektori rada potencijalno mogu da utvrde i da li se poštuju pravila o nošenju LZO. Ukoliko su rukovodioci na gradilištu postavili znakove to pokazuje da su svesni preventivnih mera neophodnih za smanjenje rizika po radnike. Međutim, ukoliko ne insistiraju na nošenju LZO to ukazuje na nivo njihove posvećenosti pitanjima BZR.

Prilikom hvatanja beleški o sistemu rada, kako pre tako i tokom posete, inspektori rada bi trebalo - kad god je to moguće - da fotografišu i dokumentuju kako bezbedne tako i nebezbedne sisteme rada. Na mnogim gradilištima operiše po nekoliko ugovarača, od kojih će neki poštovati standarde bezbednosti, a drugi pak neće. Beleženjem sistema rada inspektori će moći da postavljaju pitanje onima koji kontrolišu gradilište i/ili određene radove zašto dozvoljavaju postojanje i/ili korišćenje različitih sistema.

Nakon što zabeleže svoja preliminarna zapažanja, inspektori rada će biti spremni da uđu na gradilište. Neka gradilišta imaju čuvare i inspektori će im se predstaviti, pokazati naloge/zvanične identifikacije i zatražiti da vide lica koja su zadužena za upravljanje radom na gradilištu, što mogu biti glavni ugovarač, vlasnik gradilišta etc. U nekim slučajevima obezbeđenje može pokušati da spreči inspektore da uđu na gradilište. Inspektori rada bi tada trebalo da objasne da imaju zakonsko ovlašćenje da uđu na gradilište bez prethodne najave.¹⁸ Bilo kakvo odbijanje ulaska inspektorima rada predstavlja ometanje službenog lica u vršenju dužnosti i trebalo bi da bude sankcionisano u skladu sa propisima svake države.¹⁹ Ukoliko nacionalni propisi to dozvoljavaju, inspektori rada mogu da zatraže pomoć od policije kako bi ušli na gradilište. Jednom kad uđu, rukovodioci gradilišta bi trebalo da budu obavešteni o ometanju i merama koje će zbog toga biti izrečene (u nekim zemljama ometanje je krivično delo). Policijska podrška može biti neophodna i kako bi se garantovala bezbednost inspektora.

Nakon što dobiju pristup gradilištu, uobičajena praksa inspektora rada je da održe početni sastanak sa onima koji vode gradilište - poslodavcima ili njihovim predstavnicima (rukovodiocima na gradilištu) - kako bi pojasnili svrhu svoje posete, naveli teme koje žele da pokriju i objasnili kako će nastaviti sa inspekcijom. Na ovom sastanku je važno naglasiti da li se inspekcija vrši na celom gradilištu ili samo na određenom uzorku. Ali to ne znači da su radovi na onom delu gradilišta koji ne podleže inspekciji automatski procenjeni kao usaglašeni sa postojećim zakonodavstvom, pošto poštovanje zakona predstavlja odgovornost onih sa pravnom odgovornošću, tj. klijenata, neposrednih poslodavaca, glavnih ugovarača i podugovarača. Ukoliko nacionalno zakonodavstvo propisuje da na gradilištu moraju da postoje koordinatori za bezbednost i oni treba da prisustvuju ovom sastanku.

Inspektor rada takođe treba da obavesti prisutna lica da će (možda) morati da razgovara sa radnicima ili njihovim predstavnicima nasamo. Na inspektorima je da odluči kako će sprovesti inspekciju i da upravlja posetom u skladu sa postojećim internim smernicama inspektorata i nacionalnim propisima.

¹⁸ Konvencija br. 81, član 12.

¹⁹ Idem, član 18.

Inspektori rada na početku posete mogu da zajedno sa koordinatorima za BZR ili nadležnim licem analiziraju planove BZR kako bi se upoznali sa načinom na koji se na gradilištu upravlja rizicima pre nego što pređu na samu inspekciju radnih praksi kako bi potvrdili svoje nalaze. Razmotriće kako se upravlja bezbednošću i zdravljem i odrediti da li su dodeljeni resursi odgovarajući i da li se pravovremeno koriste.

Inspektori rada takođe mogu zatražiti detaljne informacije o svim ugovaračima i podugovaračima na gradilištu, ugovornim odnosima između njih i angažovanim radnicima. Tako će prilikom kontrole poštovanja zakona na polju zapošljavanja i socijalne zaštite zatražiti spisak svih radnika zatečenih na gradilištu na dan inspekcije, sa potvrdom njihovog identiteta (pravna dokumentacija) i detaljima o vrsti njihovog ugovora, profesionalnoj kategoriji i datumu prijema na posao, radnom vremenu i zaradama. Ovi podaci će onda biti upoređeni sa izjavama radnika sa gradilišta i dokumentima poput ugovora o radu, platnih listića i prijava u registar socijalnog osiguranja.

3.3 Stvari na koje bi trebalo obratiti pažnju tokom inspekcijske posete sa aspekta bezbednosti i zdravlja na radu

Ovaj odeljak pokriva pitanja kojima bi inspektori možda želeli da se pozabave tokom inspekcije BZR na nekoj lokaciji. Na samom početku moramo naglasiti da pitanja nabrojana u nastavku teksta ne predstavljaju konačan spisak svih aktivnosti koje mogu da podležu kontroli, ili opasnosti i bezbednih sistema rada koji bi mogli da budu obuhvaćeni jednom inspekcijom.

Nacionalni propisi mogu da nalože poslodavcima ili drugim licima nadležnim na gradilištu da vode i ažuriraju dokumentaciju vezanu za bezbednost i zdravlje na radu. Bilo bi nemoguće nabrojati svu dokumentaciju koju propisi različitih država mogu da regulišu, ali nabrojaćemo bez nekog posebnog reda neke od mogućih dokumenata:

- politika bezbednosti i zdravlja na radu u pisanom obliku;
- obaveštenje za nadležne organe o početku građevinskih radova;
- planovi gradilišta;
- radno vreme gradilišta;
- planovi bezbednosti i zdravlja na radu;
- dokumentacija zaposlenih; npr. ugovori, adresa i telefon, radno vreme, potvrde o obuci;
- metodologija izvođenja radova;
- procene rizika;
- podaci o nesrećama na radu i profesionalnim oboljenjima;
- podaci o postavljanju i inspekciji skela;
- podaci o internim proverama bezbednosti gradilišta;
- zapisnici sa sastanaka odbora za bezbednost i zdravlje na gradilištu;
- zapisnici sa sastanaka za planiranje radova na gradilištu;
- priručnici za upotrebu opreme/evidencija o održavanju/evidencija provera;

- uputstva za bezbednu upotrebu i skladištenje opasnih hemikalija koje se upotrebljavaju na gradilištu;
- pokrivenost socijalnim osiguranjem ili drugim vrstama osiguranja – uključujući osiguranje od povreda na radu; i
- potvrde o zdravstvenom stanju radnika.

Inspektori rada mogu da pregledaju ova dokumenta i utvrde, na primer:

1. da li se metodologija izvođenja radova zapravo poštuje;
2. da li se sprovode kontrolne mere koje su u proceni rizika identifikovane kao neophodne;
3. da li se evidencija o slučajevima nesreća na radu i profesionalnih oboljenja, kao i izveštaji iz relevantnih istraga, koriste kako bi se identifikovale mere kontrole rizika koje će sprečiti da se takve situacije ponove;
4. da li su radnici obučeni iz oblasti povezanih sa postojećim opasnostima i merama prevencije; i
5. da li je razmotren način na koji će se vršiti koordinacija radova i upravljanja bezbednošću i zdravljem na radu između svih ugovarača prisutnih na gradilištu.²⁰ Na primer, da li je utvrđeno ko snosi generalnu odgovornost za BZR na gradilištu, i ko određuje pravila na polju bezbednosti kao što su ograničenja brzine, zahtevi u vezi sa LZO, i dokumentacija neophodna za ulaz teške mašinerije na gradilište?

Ukoliko se niko ne bavi gore navedenim pitanjima, to potencijalno ukazuje na to da na gradilištu ne postoji aktivan sistem za upravljanje BZR i da će određeni koraci morati da budu preduzeti po tom pitanju. Mere koje inspektor preduzme kako bi se postarao da se ova pitanja uzmu u obzir će zavistiti od stepena kršenja postojećih propisa, nivoa rizika i postojećih politika inspektorata rada.

Tokom posete inspektori će morati da procene radne prakse u upotrebi. Ovo mogu uraditi pre ili posle pregleda neophodne dokumentacije. Svedjedno, u slučaju da su inspektori već primetili neke nedostatke po pitanju mašinerije, plana ili metode rada za koje imaju dovoljno razloga da veruju da predstavljaju neposredan rizik po bezbednost ili zdravlje radnika, bilo bi neprikladno da počnu da pregledaju papirologiju. Umesto toga, čim primete dotične nedostatke inspektori bi trebalo da preduzmu prve korake na njihovom uklanjanju,²¹ i time se postaraju za bezbednost i zdravlje radnike pre nego što pređu na dokumentaciju.

3.3.1 Kontrola rizika na gradilištima

Svi poslodavci u ugovaračkom lancu treba da uspostave koordinisani sistem upravljanja bezbednošću i zdravljem na radu. Dok su poslodavci odgovorni za primenu odgovarajućih mera kontrole rizika na polju BZR kad su u pitanju njihovi radnici, glavni ugovarač ili lice koje kontroliše ili snosi primarnu odgovornost za celokupno gradilište bi trebalo da se postara za koordinaciju svih preduzeća i samozaposlenih lica na gradilištu.²²

²⁰ Konvencija br. 167, član 8

²¹ Konvencija o inspekciji rada iz 1947. godine (br:81), član 13.

²² Savete o obavezama poslodavaca i praktične smernice o pravnom, administrativnom, tehničkom i obrazovnom okviru za bezbednost i zdravlje u sektoru građevine možete naći u Kodeksu prakse MOR pod naslovom: *Safety and health in construction/Bezbednost i zdravlje na građevini/*, engleski tekst dostupan na: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---safework/documents/normativeinstrument/wcms_107826.pdf

U mnogim zemljama poslodavci i radnici precizno identifikuju bezbedne sisteme rada prilikom sprovođenja procene rizika.²³ Ove procene identifikuju opasnosti kojima su radnici izloženi i radnike za koje postoji velika verovatnoća da će biti povređeni, a takođe identifikuju postojeće nivoe rizika i utvrđuju da li su oni prihvatljivi. Ukoliko to nije slučaj, procena bi potom trebalo da identifikuje dalje kontrolne mere koje će smanjiti nivo rizika na prihvatljiv nivo. Kad predlažu kontrolne mere oni koji sprovode procenu bi trebalo da izaberu mere koje su u skladu sa sledećom hijerarhijom mera kontrole rizika:

1. Eliminacija: uklanjanje opasnosti, npr. eliminisati potrebu za radom na visini;
2. Zamena: npr. zameniti dati materijal ili proces manje opasnim;
3. Tehničke mere: npr. sprečiti pristup opasnosti; i
4. Administrativne mere: npr. identifikovati postupke/uputstva za bezbedan rad i metode nadzora;
5. Lična zaštitna oprema (LZO): **kad su se sve prethodne mere pokazale nedelotvornim.**

Ne može se poreći da je upotreba LZO kako bi se smanjili rizici na gradilištu važna kontrolna mera (videti odeljak 3.3.3). Međutim ona bi trebalo da bude poslednja opcija nakon što razmotrite sve ostale 4 mere: eliminaciju, zamenu, tehničke i administrativne mere. LZO je, kao što joj ime kaže, **lična** i stoga štiti samo osobu koja je koristi. Druge kontrolne mere pružaju kolektivnu zaštitu od opasnosti – i stoga štite sve radnike. Samim tim su delotvornije.

Praktičan primer ove hijerarhije mera za kontrolu rizika je dat u odeljku 3.3.4.1 – Rad na visini.

3.3.2 Inspekcija lokacije

Tokom inspekcije lokacije inspektori će razmotriti zatečene radne prakse kako bi se uverili da su zaista bezbedne. Tokom posete, inspektori rada će pored proveravanja da li se poštuju nacionalni zakoni i propisi takođe pružiti tehničke savete o tome kako da se to poštovanje obezbedi. Preventivne mere/mere kontrole rizika date u sledećem odeljku su prepoznate na međunarodnom nivou kao validne. One smanjuju izloženost opasnosti i stoga, jednom kad se uvedu, smanjuju verovatnoću povreda i oboljenja.

3.3.2.1 Ograđivanje lokacije

Nisu samo radnici izloženi riziku tokom izgradnje, već potencijalno i pripadnici javnosti, uključujući i decu. Inspektori rada bi trebalo da se uvere da su lica nadležna za gradilište razmislila o tome prilikom uređenja gradilišta.

S obzirom na broj opasnosti na gradilištu, neophodno je kontrolisati neovlašćen pristup lokaciji. Nivo kontrole neophodan da se spreči neovlašćeni pristup će zavisiti od prisutnih opasnosti i

²³ Više informacija o sprovođenju procene rizika možete naći u publikaciji MOR: *Training package on workplace risk assessment and management for small and medium-sized enterprises*/Paket za obuku o proceni rizika na radu i upravljanju istim za MSP/, engleski tekst dostupan na: http://www.ilo.org/safework/info/instr/WCMS_215344/lang--en/index.htm; i u brošuri MOR: *A 5 Step Guide for employers, workers and their representatives on conducting workplace risk assessments*/Vodič u 5 koraka za poslodavce, radnike i njihove predstavnike o sprovođenju procene rizika na radnom mestu/ engleski tekst dostupan na: http://www.ilo.org/safework/info/publications/WCMS_232886/lang--en/index.htm

lokacije gradilišta. Na primer, ukoliko je gradilište preko puta škole, postoji velika verovatnoća da će deca svraćati i stoga bi bilo prikladno ograditi ga, kao što je prikazano na slici 2.

Slika 2. Ograđeno gradilište.

Neki građevinski radovi se izvode na stazama ili putevima ili na skelama iznad ulica. Oni koji organizuju radove bi trebalo da se postaraju za uspostavljanje mera koje će sprečiti da pripadnici javnosti budu izloženi radovima. Te mere mogu uključivati ograđeni prolaz za pešake ili postavljanje zaštitnih mreža na skele kako bilo koji predmet koji odleti ne bi pao na nekog. Minerski radovi su naročito opasni i lica koja

ih organizuju moraju uvesti odgovarajuće mere kako pripadnici javnosti ne bi imali pristup zoni izgradnje.

Ukoliko nije moguće da se gradilište ogradi neophodno je preduzeti druge korake kako bi se upozorila javnost. U situacijama gde bilo ko ima pristup lokaciji na kojoj bi mogao da padne sa dovoljne visine da se teško povredi, lica koja su nadležna za gradilište bi trebalo da se postaraju za uvođenje delotvornih mera koje će sprečiti da ljudi padnu i povrede se.

Inspektori rada treba da identifikuju koje mere su uvedene kako bi se smanjila mogućnost da lica, uključujući decu, koja uđu na gradilište budu povređena. Time će obezbediti da su odgovarajuće mere preduzete ili će obavestiti nadležno telo u slučaju da to ne spada u nadležnost Inspektorata rada. Moguće je preduzeti sledeće mere:

- ograditi ili pokriti iskopane rovove, jame itd;
- izolovati vozila i tešku mašineriju i imobilisati ih; ukoliko je moguće zaključati ih u nekom objektu;
- uskladištiti građevinski materijal (poput cevi, okvira šahti, džakova sa cementom itd.) tako da ne mogu da se preture ili otkotrljaju;
- ukloniti merdevine iz rovova i sa skeli; i
- zaključati opasne supstance.

3.3.2.2 Prostorije za odmor

Građevinski radnici su na gradilištu tokom celog radnog dana i njihove radne aktivnosti često iziskuju popriličan fizički napor, a takođe i izvršavaju zadatke koji prljaju šake i podlaktice.

Stoga je nužno obezbediti prostorije za odmor kako bi se smanjio inherentni rizik ovakvih aktivnosti. Ove prostorije bi trebalo da obuhvataju sledeće: prostorije za odmaranje i obedovanje, prostor za čuvanje LZO, toalete i prostorije za pranje (što može uključivati i tuševne) i ponekad prostor za spavanje.

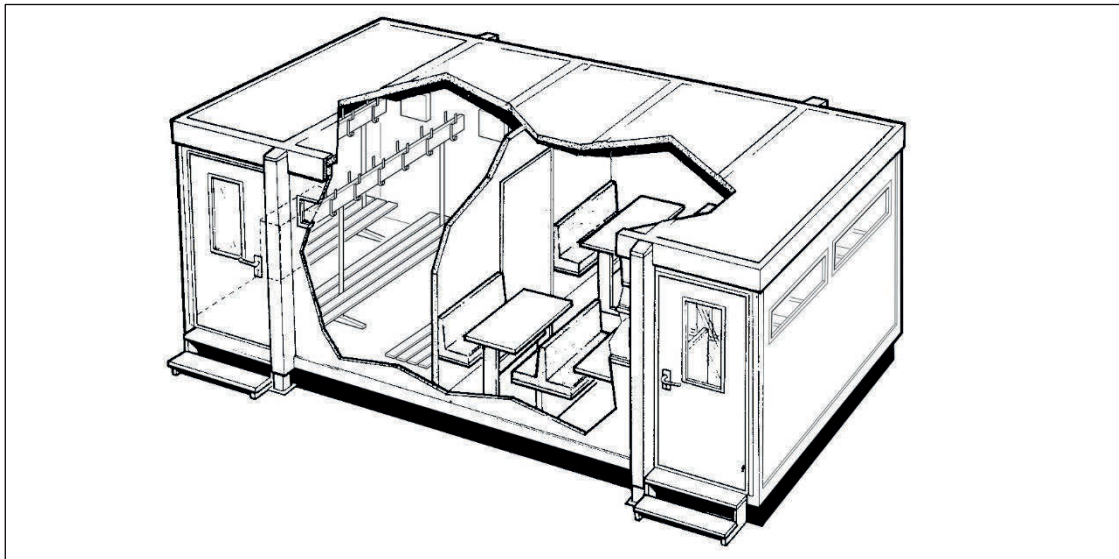
Ukoliko postoji prostor za spavanje neophodno je obezbediti i tuševe. Spavaće prostorije bi trebalo da budu čiste kao i da u njima ima dovoljno prostora za sve kojima su potrebne. Ove prostorije bi trebalo da budu odvojene od glavne zone izgradnje kako bi radnici mogli da spavaju a da ih u tome ne ometaju građevinski radovi.

Radnici koji imaju pristup toaletima i prostorijama gde mogu da operu ruke kao i čistim prostorijama gde mogu da predahnu i jedu će se bolje oporaviti od napornog rada. Kad su radnici umorni i bezvoljni postoji veća verovatnoća da će izgubiti koncentraciju i doživeti nesreću.

Prilikom određivanja prostorija za odmor moraju se uzeti u obzir i lokalni klimatski uslovi, pa će u nekim slučajevima biti potrebno uvođenje klimatizacije ili grejanja kako bi radnici mogli da se propisno odmire. Svi na gradilištu bi trebalo da imaju pristup dovoljnoj količini sveže vode koja se mora zaštititi od kontaminacije.

Ukoliko se u prostorijama za odmor nalazi i prostor za čuvanje LZO koju preduzeće obezbeđuje radnicima, oni će moći da ostave LZO na gradilištu tako da će im uvek biti pri ruci kad im zatreba.

Slika 3. Prostorije za odmor sa prostorom za čuvanje LZO.

3.3.2.3 Urednost

Oni koji upravljaju gradilištem moraju da isplaniraju način na koji će se ono održavati urednim. Generalno govoreći, na gradilišta se dostavlja puno materijala i samim tim nastaje puno otpada. Ukoliko se na gradilištu odvoji poseban prostor za prijem ili skladištenje blizu mesta gde je roba potrebna, onda se tim uspostavlja kontrola nad dostavom i izbegava dvostruko/trostruko (i nepotrebno) prenošenje materijala. Ukoliko se materijal nepotrebno premešta ručno postoji veća verovatnoća da će radnici zadobiti povrede povezane sa prenošenjem tereta, a ako se materijal nepotrebno premešta uz pomoć mašinerije, veća je verovatnoća da vozila udare nekog radnika ukoliko nisu preduzete odgovarajuće zaštitne mere.

Postojanje odvojenog prostora za otpad, naročito zapaljivi, će delimično smanjiti opasnost od požara pošto će gorivo (tj. zapaljivi materijal) biti odloženo na jednom mestu koje će biti koliko god je to moguće udaljeno od potencijalnih izvora plamena.

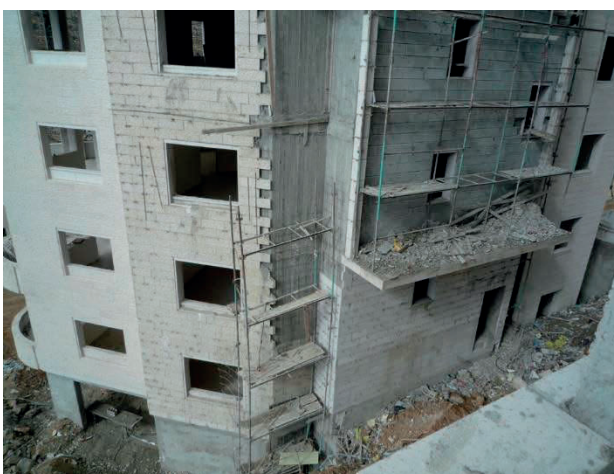
Slika 4. Dobar primer urednosti gde vidimo prostor određen za prikupljanje.

Neuredno gradilište vrvi od opasnosti. Radnici mogu da sa sapletu ili padnu preko predmeta²⁴ koji leže unaokolo, a ako se neko oklizne ili spotakne to može da dovede do još opasnije nesreće, npr. pada sa visine. Radnici mogu da padnu na oštre predmete poput šipki armature. Dobra je praksa pokriti šipke armature koje štrče (vidi sliku 6).

Slika 5. Nezaštićena armatura predstavlja opasnost od nabadanja.

Slika 6. Zaštićena armatura gde je rizik od nabadanja pod kontrolom.

Slika 7. Loša organizacija gde bi đubre moglo da padne na radnike ispod skele a na neurednom gradilištu postoji rizik od spoticanja.

Štaviše, materijali i drugi predmeti koji nisu pospremljeni mogu da padnu na nekog.

²⁴ Za više informacija videti odeljak 3.3.4.7.

3.3.2.4 Procedura za hitne slučajeve

Rukovodioci na gradilištu treba da se postaraju za uspostavljanje procedura za hitne slučajeve. Najuobičajeni hitni slučajevi do kojih može da dođe na gradilištu su požari i nesreće. Međutim, rukovodstvo mora da ima plan za sve moguće hitne slučajeve (njihova vrsta će zavisiti od vrste građevinskih radova i lokacije gradilišta). Ova pitanja moraju biti rešena pre otpočinjanja bilo kakvih radova.

Kako bi utvrdili da li su ova pitanja rešena, inspektori rada mogu da rukovodiocima postave pitanja o postojećim procedurama za hitne slučajeve i pitaju ih sledeće:

- Kako se radnici na gradilištu obaveštavaju o hitnom slučaju? Na primer, ukoliko dođe do požara kako ćete uzbuniti radnike? Gde će se evakuisati? Kako će saznati sve te informacije? Kako će rukovodstvo obezbediti da svi radnici budu evakuisani iz određene oblasti i da su svi na broju? Da li se vrši prozivka? Šta se dešava ukoliko dođe do nesreće?
- Koji je postupak za obaveštavanje hitnih službi (vatrogasaca/hitne pomoći)? Ko je zadužen za to?
- Da li ste organizovali protivpožarne vežbe?
- Kako se rukovodstvo postaralo da podugovarači budu obavešteni o ovim procedurama?

Istinitost odgovora rukovodstva na gorenavedena i bilo koja druga pitanja treba da bude proverena sa radnicima na gradilištu.

3.3.3 Lična zaštitna oprema

Upotreba LZO kao kontrolne mere kako bi se sprečilo izlaganje opasnosti je uobičajena praksa na gradilištima i inspektori rada će očekivati da vide sledeće:

- a) Šlemove koji štite glave radnika od, na primer:
 - rastresitog materijala koji neko šutne u iskop;
 - materijala koji pada sa skela;
 - materijala koji pada sa viljuške kрана ili materijala dignutog dizalicom ili prevoženog kamionom ili bagerom;
 - spojnice koje ispadnu radnicima dok montiraju ili rastavljaju skele.
- b) obuću (vodootpornu) sa čeličnom (čvrstom) kapom i čeličnim (čvrstim) listom koja štiti stopala radnika od, na primer:
 - ispuštenog materijala;
 - eksera ili drugih oštih predmeta koji mogu da probiju đon;
 - opekotina od cementa koje mogu da zadobiju dok ga izlivaju.
- c) Zaštitne naočare koje štite oči radnika od, na primer:
 - letećih objekata, npr. prilikom upotrebe pneumatskog pištolja za eksera (naočare moraju da budu otporne na udar i u skladu sa dogovarajućim standardima, proveriti specifikacije proizvođača);
 - Varnice, npr. prilikom korišćenja brusilice;

- Ultraljubičasto zračenje od zavarivanja (potrebne su posebne naočare/maske ili zaštitni pokrivači);
 - prskanje hemikalija – može biti neophodna upotreba kompletnih maski radi zaštite od prskanja hemikalija.
- d)** Odeća visoke vidljivosti kako bi se obezbedilo da radnici budu vidljivi i sprečilo da ih mašine udare. Ovo je naročito bitno u situacijama gde:
- mogu da ih pregaze vozila, npr, kada signaliziraju vozačima istih ili tokom radova na putu;
 - moraju drugi lako da ih uoče, npr. kad signaliziraju rukovaocima kрана.
- e)** Rukavice da zaštite radnike od dermatitisa tokom rada, na primer, sa cementnom prašinom, svežim cementom i razređivačima, kao i od posekotina, plikova i ivera prilikom rukovanja materijalima poput cigle, čelika ili drveta. Inspektori rada će morati da se postaraju da rukavice obezbeđene za radnike poseduju odgovarajuće performanse (na primer platnene rukavice ne štite od tečnosti, a tanke vodootporne rukavice ne predstavljaju veliku zaštitu od posekotina prilikom rukovanja ciglama ili kamenom).
- f)** Odeća koja će zaštititi radnike od vremenskih prilika (npr. vetra, kiše i sunca).

Inspektori rada će morati da provere da li je poslodavac obezbedio svu potrebnu LZO, da li je održava kako treba, da li joj je istekao rok trajanja i da li je radnici koriste na pravi način. Pored toga, radnici ne bi trebalo da snose bilo kakve troškove bezbednosti i zdravlja na radu, uključujući i troškove LZO.²⁵

3.3.4 Uobičajeni radovi i opasnosti na gradilištu i priznate kontrolne mere

3.3.4.1 Rad na visini

Rad na visini predstavlja rad na platformi koja je toliko odignuta od tla da bi pad sa nje najverovatnije doveo do ozbiljnih povreda. Primeri uključuju: rad na krovu, rad na spratovima zgradi u izgradnji, rad na nivou tla gde radnik može da padne u iskop i rad na merdevinama.

Radnik na slici 9 će možda pasti sa manje visine od onog na slici 8 ali postoji rizik da se nabije na cevi skele.

Na padove otpada visoki procenat nesreća na građevini i, zbog same njihove prirode, veliki broj tih nesreća rezultira ozbiljnim pa čak i smrtonosnim povredama. Stoga svi radnici i supervizori moraju da dobiju informacije i obuku o percepciji rizika i bezbednim radnim praksama sa aspekta rada na visini. Inspektori rada će morati da utvrde koje sisteme rada radnici zapravo koriste tokom rada na visini i identifikuju da li su isti bezbedni.

²⁵ Konvencija br. 155, članovi 16 i 21

Slike 8 i 9. Radnici u situacijama gde su u opasnosti da padnu sa visine koja bi prouzrokovala ozbiljnu povredu.

Postoji određena hijerarhija kontrolnih mera kad je u pitanju rad na visini koja je detaljno opisana u daljem tekstu (zajedno sa praktičnim primerima).

Hijerarhija kontrolnih mera u pogledu rada na visini

Izbegavati rad na visini osim ako nije apsolutno neophodan (npt. postaviti zaštitnu ogradu na čeličnoj konstrukciji na tlu a potom kranom podići konstrukciju sa ogradom na željenu visinu, prati prozore uz pomoć dugačke četke kako bi se izbeglo pranje na merdevinama, popravljati mreže uz pomoć teleskopskih drški).

Sprečiti padove tako što će se radovi odbijati na bezbednom mestu koje ne zahteva upotrebu dodatne opreme za zaštitu od pada (npr. ravan ograđen krov).

Sprečiti padove korišćenjem radne opreme korišćenjem opreme koja štiti sve one koji su pod rizikom (npr. objekti za pristup sa zaštitnom ogradom, kao što su nezavisne skele, toranjske skele, pokretne podizne platforme i stubne podizne radne platforme).

Sprečiti padove korišćenjem opreme koja štiti pojedinca poput pojasa sa kratkim užetom koje onemogućava pad osobe (ovo se zove i ograničavanjem rada) ili korišćenjem podijuma.

Ublažiti padove korišćenjem radne opreme kojom se smanjuje rastojanje i posledice pada i na ovaj način se štite svi oni koji su pod rizikom (npr. sistem mreža ili opreme za meko prizemljenje koja se postavlja ispod mesta rada).

Ublažiti padove korišćenjem radne opreme kako bi se smanjilo rastojanje i konsekvence pada i zaštitio pojedinac (npr. lična oprema za sprečavanje pada gde je radnik pričvršćen iznad glave ili sistem za industrijski alpinizam).

Ublažiti padove korišćenjem radne opreme kojom se smanjuju posledice pada (npr. postavljanje mreža na nižem nivou ili dušek za naduvavanje kojim se sprečavaju povrede).

Ublažiti padove putem obuke, uputstava ili drugih mera (npr. obezbedite da se merdevine redovno pregledaju i da ih koriste osposobljena lica, označite opasna područja postavljanjem znakova, obezbedite adekvatno osvetljenje, obezbedite odgovarajuće obuću, itd.).

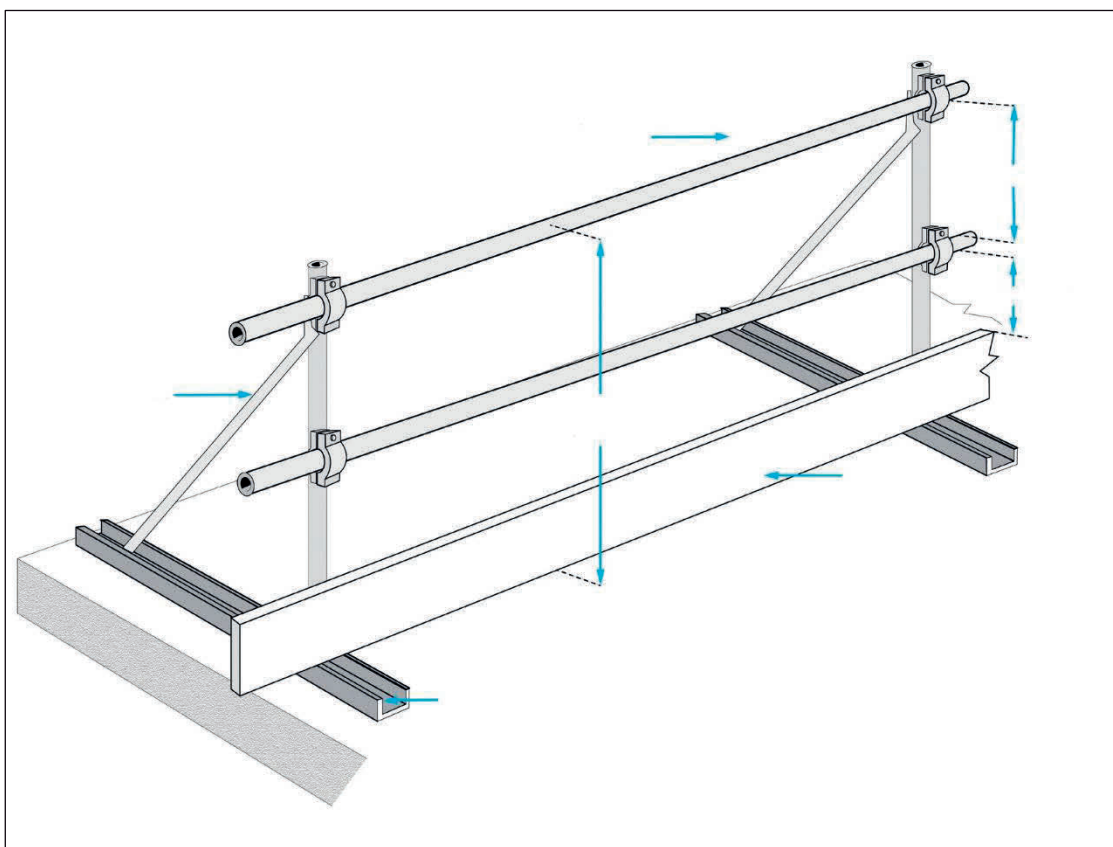
U ovoj hijerarhiji mera poređanoj od najpoželjnijih ka manje poželjnim možete primetiti da se kontrolne mere ređaju od onih koje „sprečavaju“ do onih koje „ublažuju“ posledice pada. Ukoliko se na gradilištu spreči da radnici uopšte padnu, nema ni mogućnosti da će pretrpeti povrede od tog pada. Ukoliko se na gradilištu primenjuju mere „ublažavanja“ to znači da je do pada došlo i radnik može biti povređen, iako bi te povrede trebalo da budu lakše prirode.

Inspektori rada moraju da kontrolišu rad na visini i utvrde kakve mere predostrožnosti postoje. Neograđene ivice sa kojih neko može da padne bi trebalo da budu zaštićene. Nacionalni zakoni mogu propisati standarde za zaštitnu ogradu (broj šipki u ogradi, razmak između njih i njihovu debljinu i mere za sprečavanje pada predmeta) i inspektori rada treba da provere da li su postojeći objekti usklađeni sa standardima.

Postavljanje dve šipke na jednakoj razdaljini smanjuje mogućnost pada sa neograđenih ivica, krovova, skela, podiznih radnih platformi, okačene opreme za pristup itd. (vidi sliku 10). Vertikalno postavljena daščica u nivou stopala će smanjiti mogućnost pada predmeta na radnike na donjem nivou. Tamo gde je građevinski materijal naslagan u prostoru gde se obavljaju radovi na visini, ove vertikalne barijere bi trebalo da budu bar iste visine kao naslagani materijal, opet kako bi se sprečio pad predmeta sa radne platforme.

Ove šipke i druge barijere moraju biti dovoljno snažne i čvrste da spreče pad radnika ukoliko se isti spotakne ili nasloni na barijeru. Užad i lanci ne ispunjavaju ovaj kriterijum pošto su suviše savitljivi. Neprikladna zaštita ivice radnicima samo uliva lažan osećaj bezbednosti.

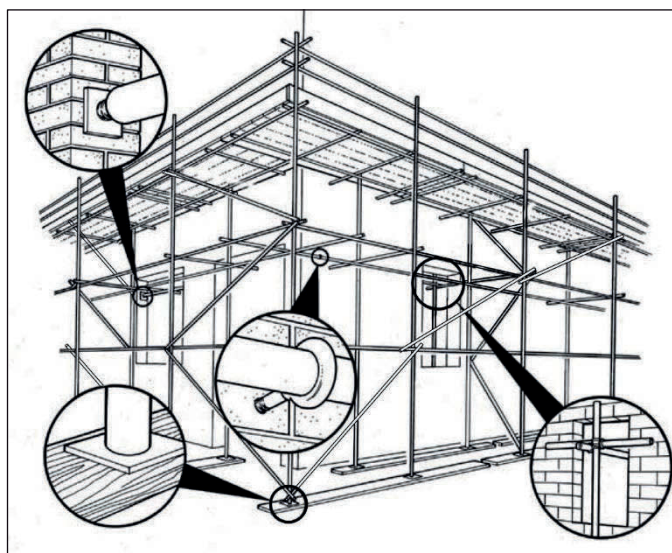
Slika 10. Tipični zahtevi za zaštitu ivice.

Mnoga gradilišta koriste skele kako bi obezbedila bezbedne radne platforme – a ivice ovih platformi bi trebalo da budu zaštićene u skladu sa standardima predocenim na slici 10. Pored toga, radna platforma bi trebalo da bude u potpunosti od drveta, širine 600 cm i da obezbeđuje bezbedan pristup i prikladnu radnu površinu. Daske moraju da budu u dobrom stanju i ne bi trebalo da prelaze šipke koje ih drže za više od svoje četverostruke debljine. Daske koje više vire mogu da se prevrnu kad neko stane na jedan kraj i izazovu pad osobe ili predmeta.

Skele moraju da budu dobro učvršćene na ravnoj podlozi koja može da izdrži težinu skele i bilo kog tereta podignutog na nju. Skele moraju da budu poduprte, učvršćene jedna za drugu ili na drugi način stabilizovane (vidi sliku 11). Mora postojati bezbedan prilaz skelama, a oba nogare merdevina koje služe za pristup moraju da budu pričvršćene kako one ne bi sklznule i moraju da bar za metar vire nad platformom kako bi radnici mogli bezbedno da se drže za njih prilikom stupanja na platformu (vidi sliku 12). Preporučuje se da se na prilazu merdevinama postavi samozatvarajuća kapijica (vidi slike 12 i 13).

Slika 11. Nezavisna skela za zaštitom ivica, potpornim šipkama, vertikalnim daščicama na nivou stopala i spojnica.

Slika 12. Pravilno postavljene i obezbeđene merdevine pored platforme za pristup.

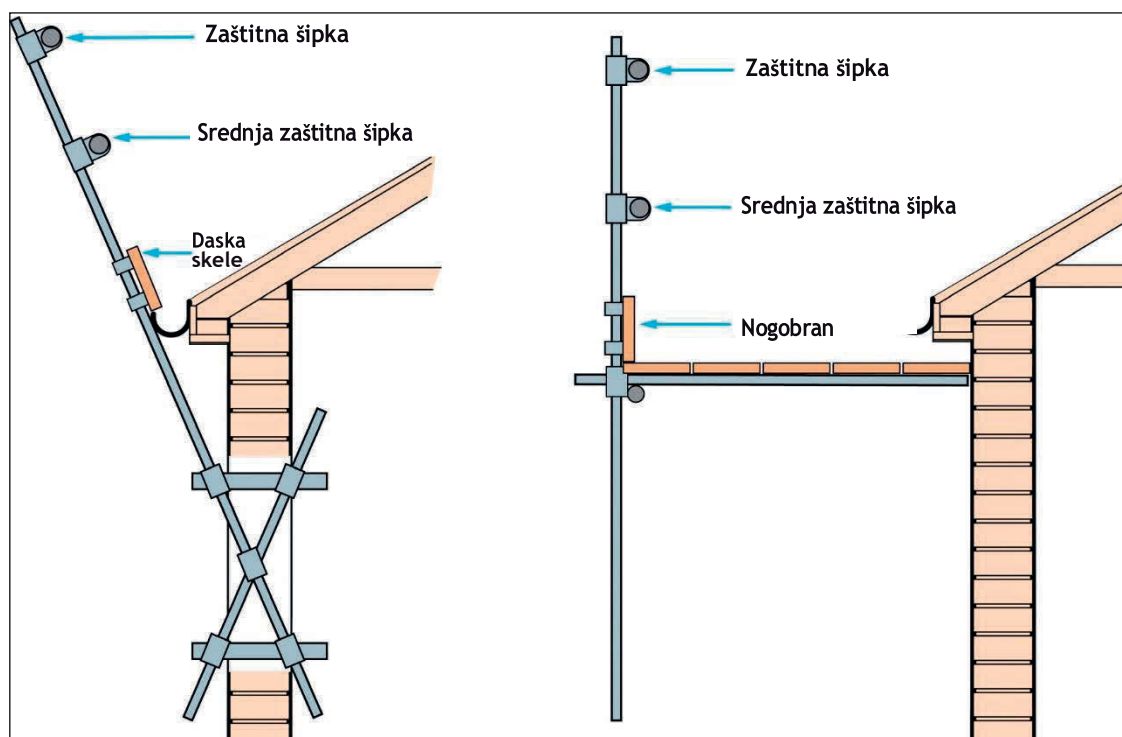

Slika 13. Samozatvarajuća vratanca na ulazu u skelu.

Mnogo radnika radi na krovovima – bilo na krovopokriivanju ili početnim radovima ili opštem održavanju – a do ozbiljnih nesreća/nesreća sa smrtnim ishodom često dolazi zbog nedostatka mera za prevenciju pada. Kontrolne mere poput pokretnih podiznih radnih platforma (MEWP) ili skela (slika 14) sa odgovarajućom zaštitom ivica mogu i treba da se koriste za sprečavanje pada lica koja rade na krovovima na dve vode.

Slika 14. Tipična zaštita na krovu na dve vode.

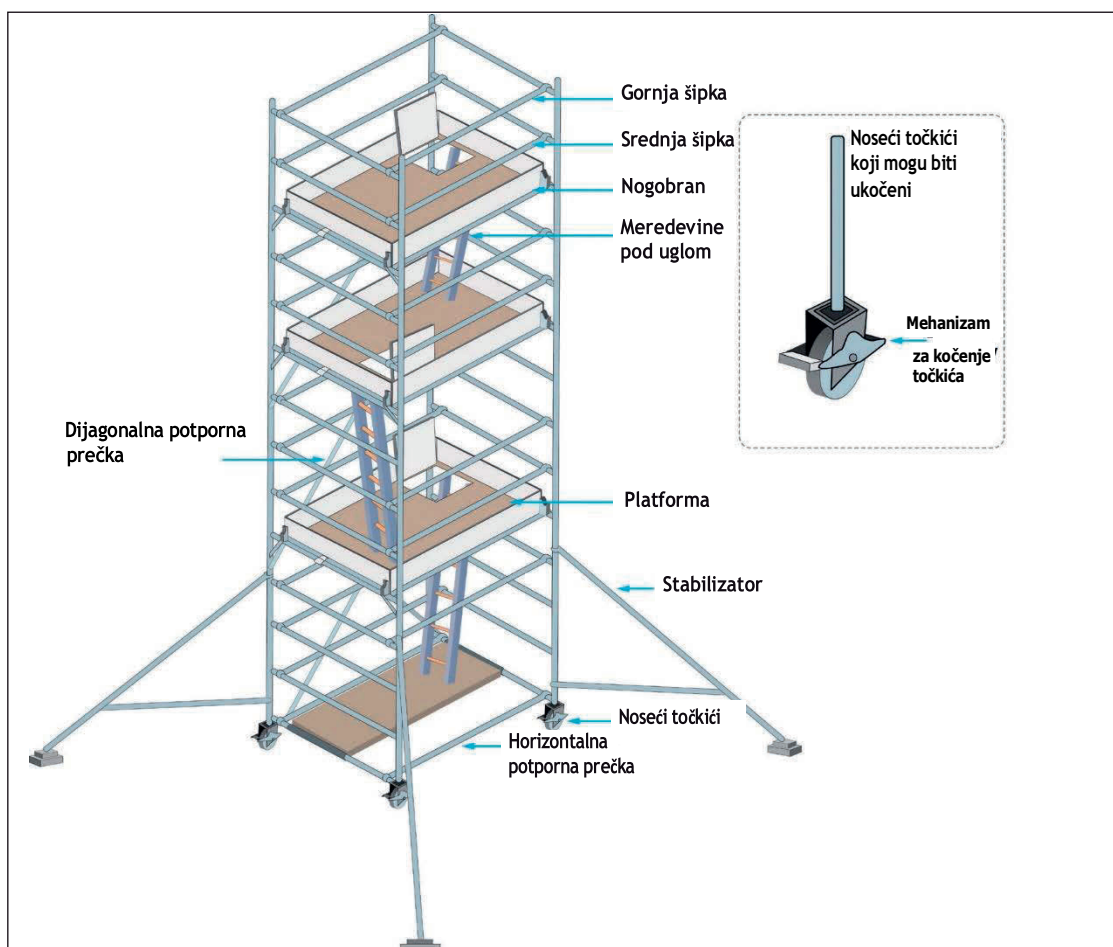

Tokom montaže i skidanja skela, radnici bi trebalo da se postaraju za mere predostrožnosti protiv padova, a one mogu da podrazumevaju i ogradu ili opasače sa trakama za sidrenje. Ove radove ne bi trebalo izvoditi iznad drugih radnika ili pripadnika javnosti, a potrebno je i preduzeti mere za sprečavanje ulaza neovlašćenih lica, tj. celo područje treba da bude ograđeno.

Nakon postavljanja radnih platformi, skeli, pokretnih radnih platformi, toranjskih skeli, opreme za industrijski alpinizam i sl. i nakon događaja koji su mogli da utiču na njihovu stabilnost (poput jakog vetra) nadležni na gradilištu moraju da izvrše proveru bezbednosti i učvršćenosti ovih konstrukcija. Jedna način da se ovo uradi jeste da platformu proveri stručno lice.²⁶ Pod stručnim licem se podrazumeva lice sa odgovarajućim kvalifikacijama, kao što su odgovarajuća obuka i nivo znanja, veština i iskustva iz oblasti bezbednog izvođenja radova. U nekim državama, nadležni organi mogu da definišu odgovarajuće kriterijume za imenovanje takvih lica i mogu propisati njihove dužnosti. U drugim zemljama, oni koji postavljaju platformu moraju da potvrde rukovodiocima na gradilištu, i to potkrepe dokumentacijom, da su platforme usaglašene sa odgovarajućim standardima i bezbedne za upotrebu.

Pokretne (toranjske) skele su u širokoj upotrebi na gradilištima, kako na novogradnji tako i tokom rekonstrukcije, i sastavljene su od montažnih delova (obično od aluminijuma). Predstavljaju bezbedne radne platforme ukoliko se pravilno montiraju (izostavljanje delova

Slika 15. Propisno sastavljena pokretna skela.

²⁶ Konvencija br.167, član 2.

smanjuje njihovu čvrstoću i stabilnost) i koriste na bezbedan način. Radnici koji montiraju skele moraju da budu stručni i obučeni za taj posao. Jednom kad se toranj montira potrebno ga je pregledati da bi se proverilo da li je zaista bezbedan. Pokretne skele moraju da stoje na čvrstom ravnom tlu sa zakočenim točkovima i dobrom potporom za najdonje ploče, a neophodno je i proveriti da u blizini nema električnih vodova. Stabilizatori treba da budu instalirani u skladu sa uputstvima, a radni podovi ili prostor za skladištenje materijala moraju imati odgovarajuću zaštitu ivice (ograda i vertikalne dašnice u nivou stopala). Mora da postoji bezbedan način penjanja na platformu, na primer preko unutrašnjih merdevina.

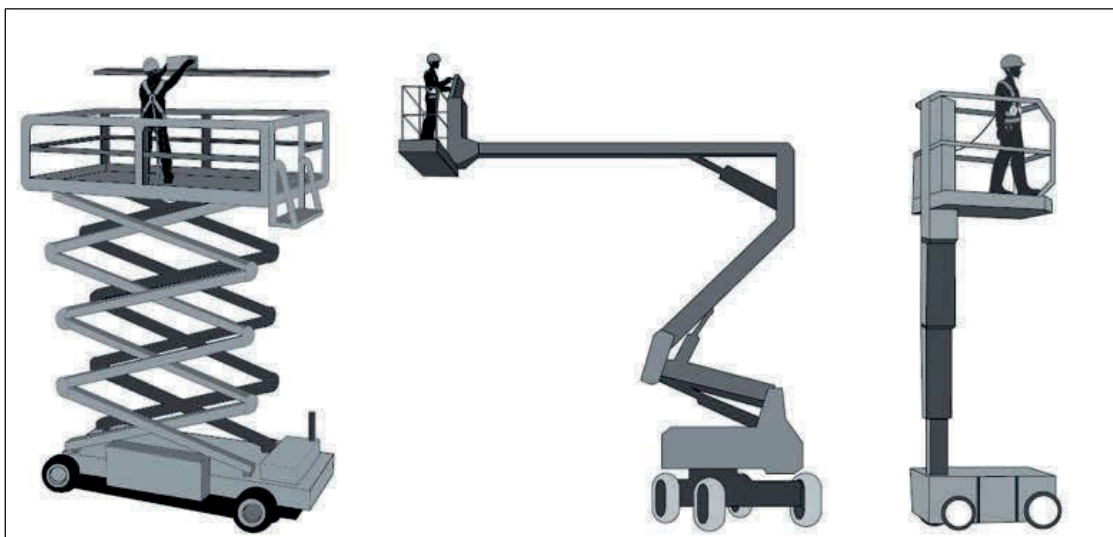
Prilikom rada na pokretnoj skeli, radnici ne smeju da na radni pod naslanjaju dodatne merdevine ili drugu opremu za pristup pošto bi to uticalo na stabilnost skele. Na stabilnost negativno utiče i stavljanje zaštitne cerade ili korišćenje platforme za sečenje vodenim mlazom ili peskiranje, ili za podizanje i spuštanje materijala. Pre pomeranja pokretne skele potrebno je proveriti put kojim će se kotrljati kako bi se uverili da na njemu nema kablova ili drugih prepreka i da je pod ravan i čvrst. Skela bi trebalo da se skрати na visinu od četiri metra, a tokom pomeranja na njoj ne sme da bude radnika.

Slika 16. Propisno sastavljena pokretna skela u upotrebi.

Pokretne podizne radne platforme se koriste na gradilištu kako bi se obezbedio bezbedan pristup u čitavom nizu situacija. Inspektori rada moraju da se uvere da su operatori odgovarajuće obučeni za upotrebu ovakve opreme. Valjalo bi proveriti sledeće stavke: da se oprema ne nalazi ispod električnih kablova, da je tlo pripremljeno za prolaz platforme (ravno i čvrsto i bilo kakvi postojeći servisni odvodi mogu da izdrže njenu težinu), da mašina ima kočnicu za slučaj opasnosti koja se nalazi na njenoj osnovi, da je identifikovana maksimalna brzina vetra koju mašina može bezbedno da izdrži, da radnici nose opasače sa kratkim užetom usidrenim tako da ih sprečava da dođu u položaj da mogu da padnu (osim ako se mašina ne prevrne).

Slika 17. Primeri pokretnih podiznih radnih platformi (zapazite zaštitu ivice i korišćenje opasača).

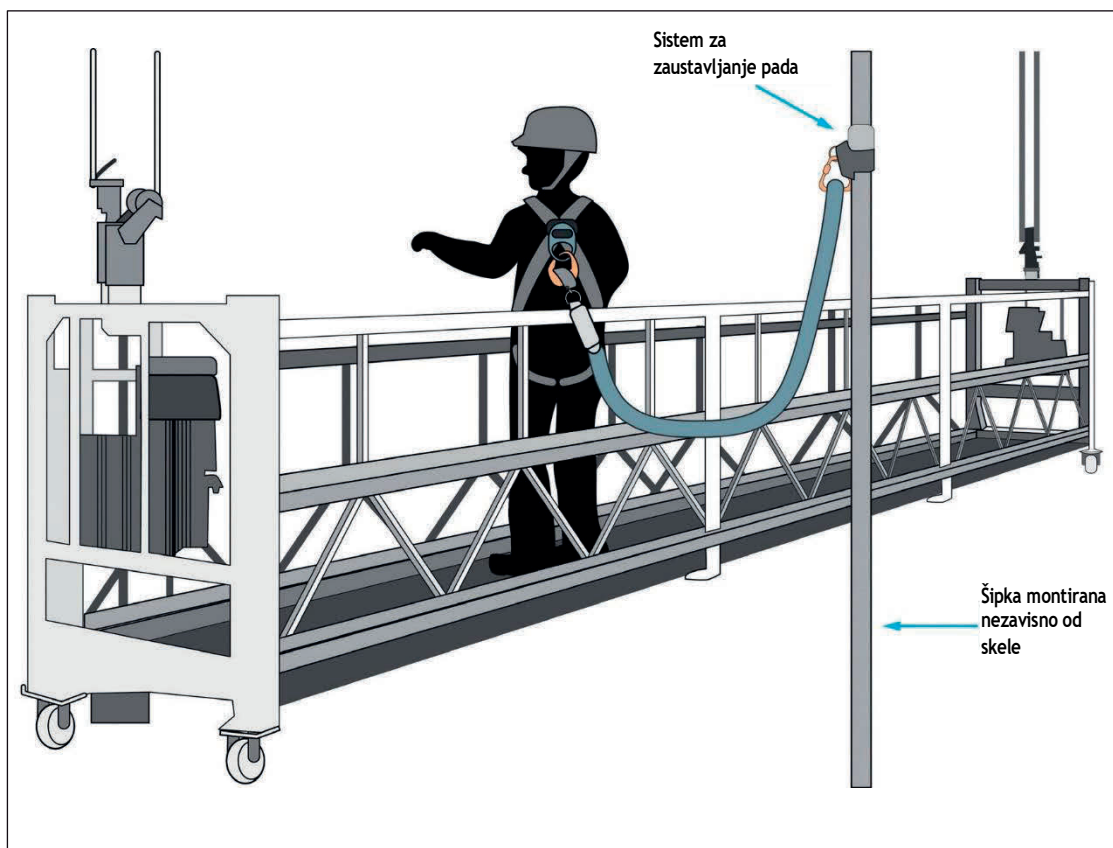

Slika 18. Pokretna podizna radna platforma koja se koristi u kancelariji za promenu sijalica.

Viseće skele su uobičajen prizor na gradilištima i neophodno je da ih montiraju stručna lica, kao i da budu pregledane pre puštanja u upotrebu. Na njih mora biti postavljena zaštita svih ivica u skladu sa istim standardima koji važe za sve druge radne platforme. Pored toga, radnici treba da nose opasač sa sistemom za zaustavljanje pada prikačenim za vertikalnu šipku montiranu nezavisno od skele. Radnici moraju da se postaraju da skela nije preopterećena i moraju da znaju koje je maksimalno dozvoljeno opterećenje, kao i da budu upoznati sa drugim

procedurama za bezbedno korišćenje ove opreme. Ovo, između ostalog, podrazumeva i provere pre puštanja u rad gde viseća skela može biti podignuta na malu visinu kako bi radnici proverili da su sve bitne spojnice pravilno montirane i da se skela diže i spušta bez problema. Najbezbednije je da se na skelu penje sa nivoa tla, a ukoliko to nije moguće, neophodno je učvrstiti skelu za zgradu kako se ne bi ljuljala prilikom penjanja na nju.

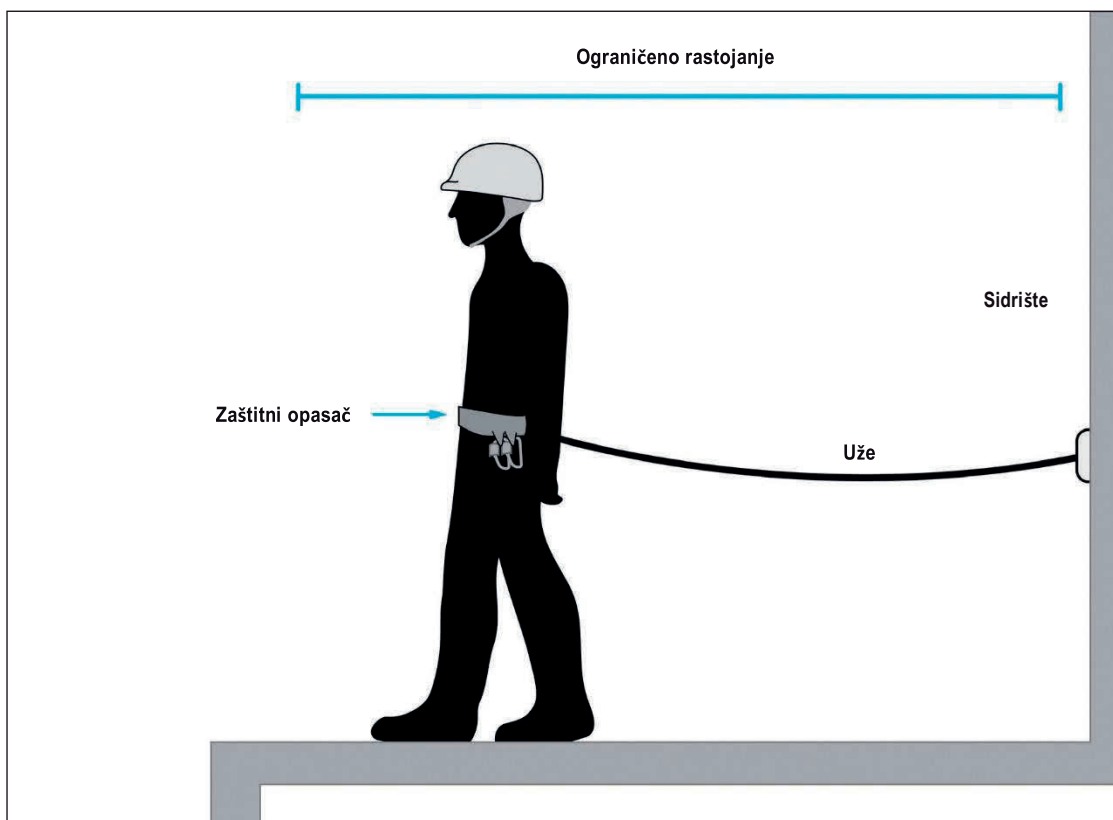
Slika 19. Viseća skela sa odgovarajućom zaštitom ivica i radnik sa odgovarajućom opremom za zaštitu od pada.

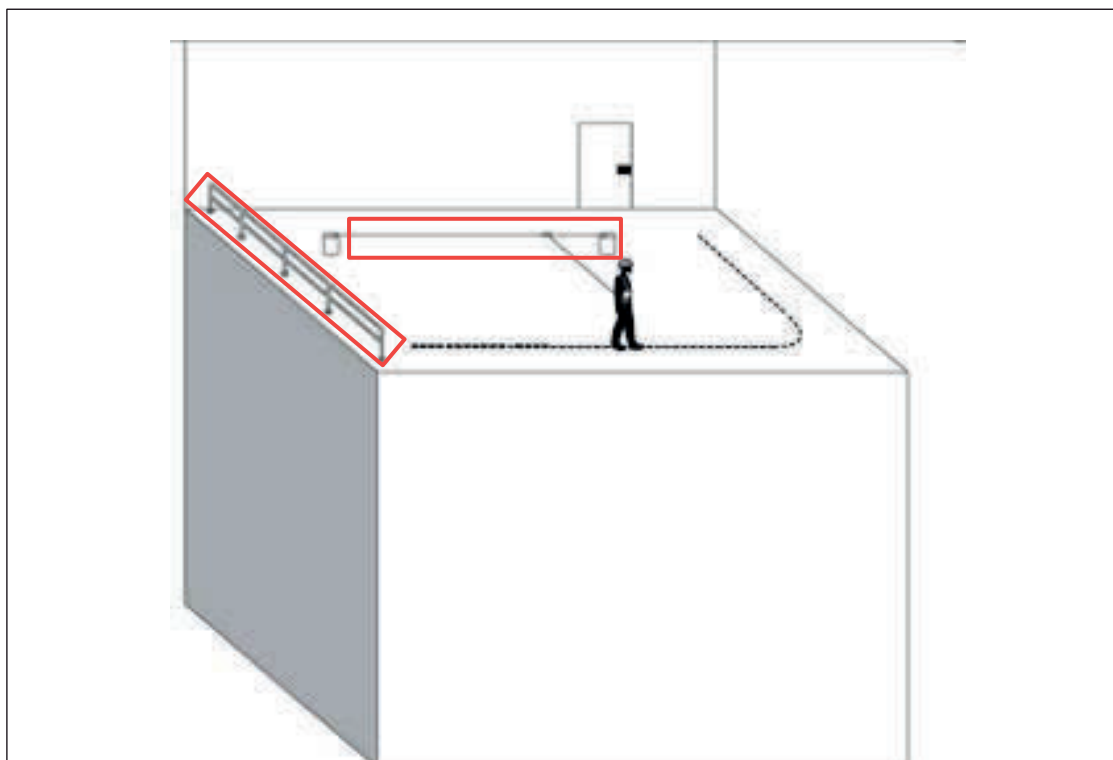
Zakoni pojedinih država mogu propisivati redovnu kontrolu pokretnih podiznih radnih platformi, visećih skela i druge podizne opreme, a inspektori rada treba da traže uvid u odgovarajuću dokumentaciju kako bi se uverili da su izvršene. Inspektori rada bi takođe trebalo da se uvere da su bilo kakvi zahtevi na polju održavanja navedeni u dokumentima zapravo rešeni u okviru propisanih rokova.

Pored gorenavedenih sistema za zaštitu ivica u cilju sprečavanja padova (koji istovremeno štiti sve osobe na radnoj platformi), postoji i lična zaštitna oprema koja štiti samo jednu osobu od pada (druga lica koja mogu biti prisutna nisu zaštićena). Sistemi za ograničavanje kretanja su jedan od ovih sistema i mogu se koristiti sami (slika 20) ili u kombinaciji sa drugim sistemima (slika 21). Ovi sistemi se sastoje od opasača povezanog užetom ograničene dužine za odgovarajuće sidrište. Ovaj sistem sprečava radnika da priđe nezaštićenoj ivici i padne preko nje. Pošto ovi sistemi štite samo radnika koji ih nosi trebalo bi da se koriste samo nakon što se, u okviru procesa procene rizika, prethodno razmotre i kao nemogući odbace svi drugi oblici zaštite ivice.

Slika 20. Kratko uže koje sprečava radnika da dođe do ivice.

Slika 21. Sistem užeta za ograničavanje kretanja u kombinaciji sa ogradom.

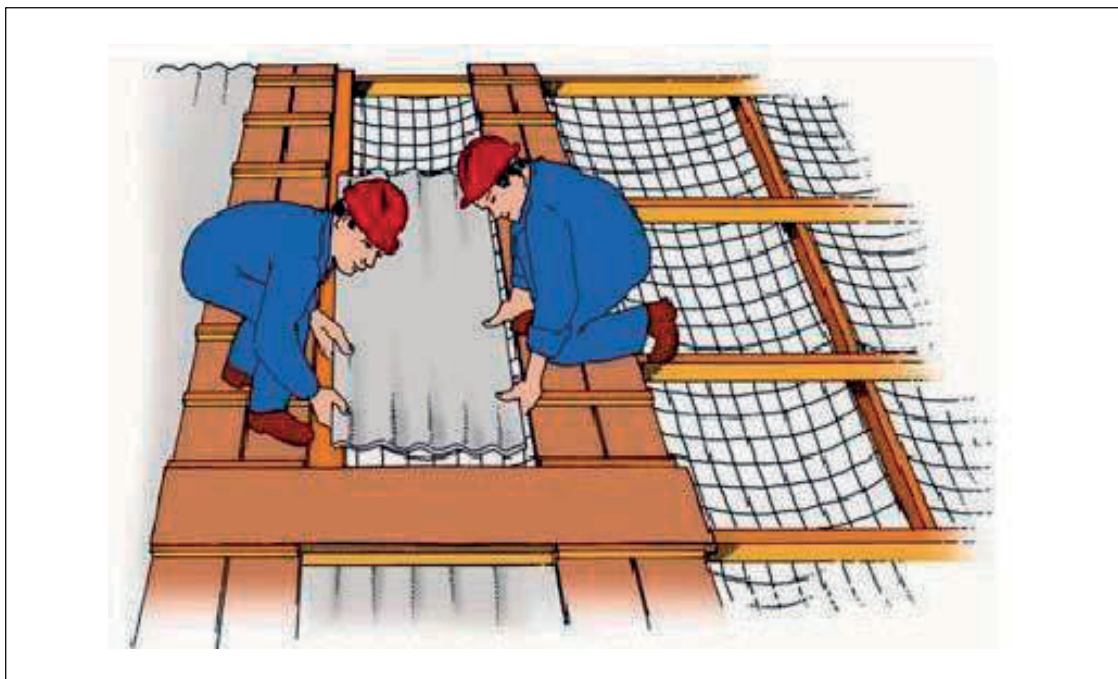

Pored gorenevedenih mera za sprečavanje pada postoje i druge koje ublažavaju njegove posledice. One obuhvataju zaštitne mreže, sisteme za meko prizemljenje i lične sisteme za zaustavljanje pada. Treba naglasiti da ne predstavljaju zamene za mere zaštite od pada, ali mogu da se koriste u sprezi sa njima ukoliko rizik od pada ne može biti u potpunosti eliminisan.

Postavljanje sigurnosnih mreža je komplikovan proces i trebalo bi da se time bave samo obučeni stručni radnici. Kad god je to moguće, kako bi se smanjio rizik po one koji postavljaju mrežu, taj posao bi trebalo da se odvija na visini tla. Tako bi, na primer, mreže mogle da budu razapete na čeličnu konstrukciju pre nego što se ista podigne. U svim situacijama mreže bi trebalo da budu postavljene što bliže radnom mestu kako bi se smanjila razdaljina sa koje radnik može da padne. Nakon postavljanja, stručno lice bi trebalo da proveri da li su mreže bezbedne i po mogućstvu nakon pregleda sastavi i potvrdu da je isti obavljen. Ukoliko su mreže u upotrebi na gradilištu, inspektori rada bi trebalo da ispituju da li postoje sistemi za spašavanje lica koje padne u mrežu. Radnici koji padnu u mrežu mogu da udare u predmete tokom pada i možda im bude neophodna prva pomoć još dok leže u mreži.

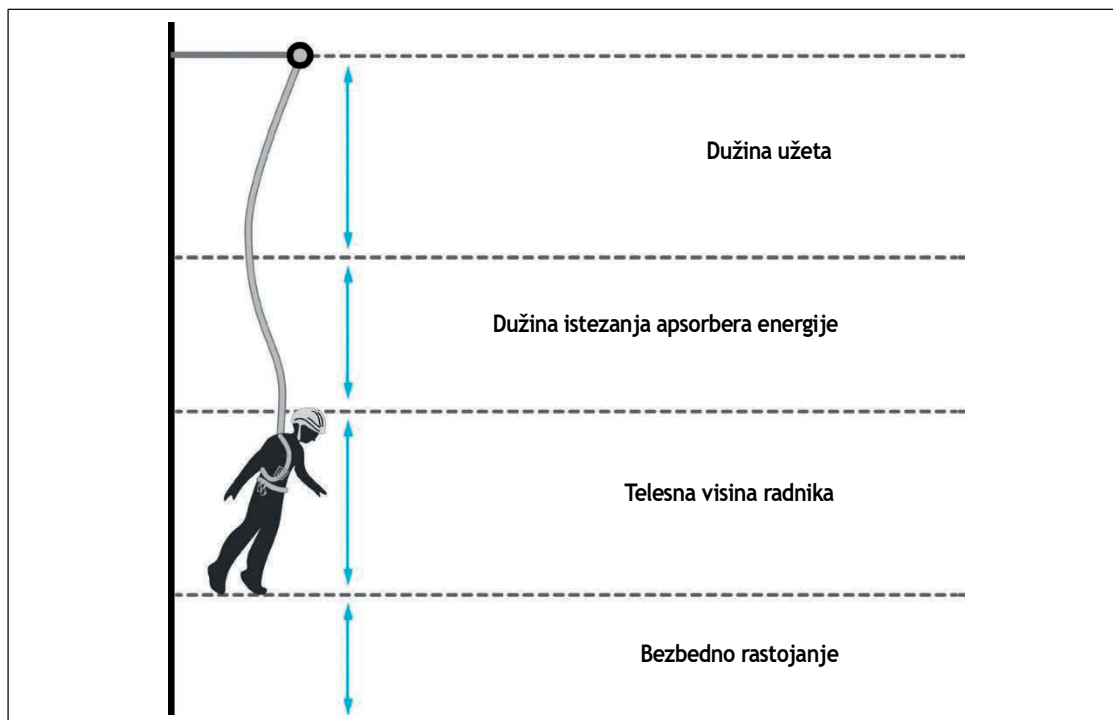
Inspektori rada bi trebalo da se raspitaju kako su se oni koji rukovode gradilištem postarali da mreže ispunjavaju odgovarajuće standarde i kakve provere su izvršene kako bi se zagarantovalo da će ostati usaglašene sa standardom, gde bi naročito od pomoći bile nedeljne inspekcije koje bi sprovodila stručna lica.

Slika 22. Montirane sigurnosne mreže.

Da ponovimo, lični sistemi za zaustavljanje pada ne sprečavaju one koje ih nose da padnu, ali kad su pravilno stavljeni i pravilno se koriste smanjuju dužinu pada. Ovi sistemi se sastoje od sidrišta, opasača, apsorbera energije i užadi (koja povezuju opasač sa sidrištem). Radnici koji koriste lične sisteme za zaustavljanje pada moraju da budu obučeni za to, da znaju kako da stave opasač i nameste ga tako da im pristaje i kako da ga povežu sa odgovarajućim sidrištem. Radnici moraju da provere da li je sidrište postavljeno na odgovarajućoj sigurnosnoj razdaljini koja dozvoljava sistemu da zaustavi pad pre nego što udare o tlo.

Slika 23. Faktori koji utiču na bezbedno funkcionisanje sistema koji treba da spreči radnika da udari u tlo.

Kadgod je to moguće sidrišta treba da budu iznad glave radnika jer to smanjuje dužinu pada i njihanje do kog može doći. Ukoliko je nemoguće postaviti sidrište iznad glave radnika, neophodno je konsultovati uputstva proizvođača, pošto dodatne sile deluju na pad pri korišćenju niže postavljenog sidrišta.

Radnici treba da se postaraju da svi elementi sistema za zaustavljanje pada budu provereni zbog oštećenja pre svake upotrebe, a takođe je potrebno redovno sprovoditi i dodatne detaljnije inspekcije.

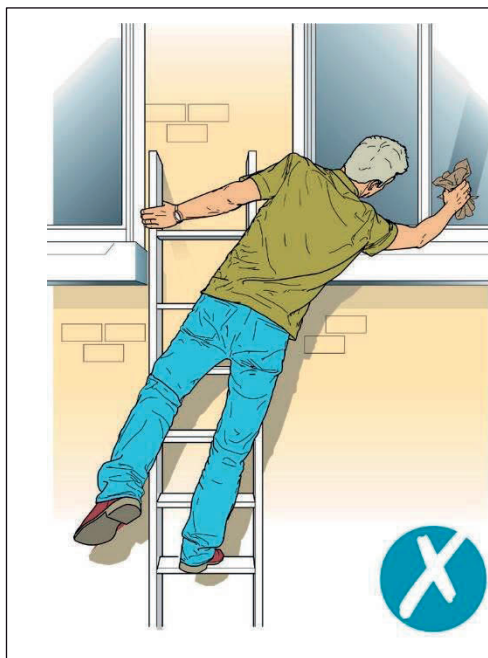
Tamo gde se koriste lični sistemi za zaustavljanje pada, inspektori rada treba da utvrde da li se sprovode dnevne inspekcije i uvere se da su korisnici opreme adekvatno obučeni. Trebalo bi da provere da li se koriste gorenavedeni bezbedno sistemi rada.

Merdevine i dvokrake merdevine

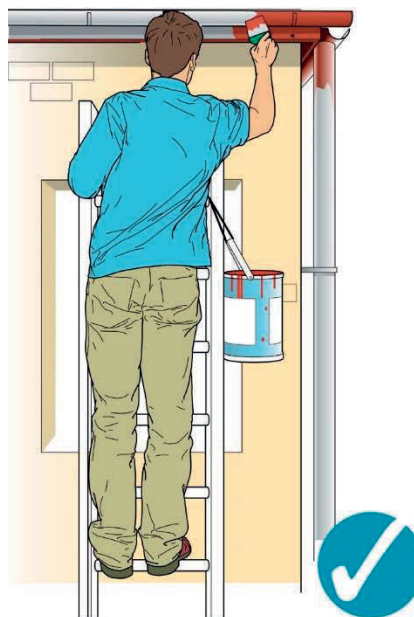
Nepravilna upotreba merdevina i dvokrakih merdevina vrlo često predstavlja jedan od činilaca koji doprinosi nesrećama na radu. Oni koji rukovode radovima treba da pre pribegavanja radu na merdevinama ili dvokrakim merdevinama provere da li se može koristiti druga prikladnija oprema, poput pokretnih podiznih radnih platformi. Ove platforme su bezbednije jer su stabilnije i često efikasnije. Kad koriste merdevine i dvokrake merdevine radnici moraju da se uvere da su iste u dobrom stanju, tj. da nogare nisu oštećene, uglele ili izvitoperene, da stepenici nisu oštećeni ili da neki ne nedostaje i da su stope u dobrom stanju.

Oni koji koriste merdevine ili dvokrake merdevine treba da se uvere da nisu preopterećene (zna se bezbedno opterećenje svakih merdevina i veća težina može da ih preoptereti). Radnici ne smeju mnogo da se protežu na merdevinama jer one zbog toga mogu da skliznu i padnu. Takođe bi trebalo da se potrudite da ima kopča na kaišu uvek bude između dve noge stepenica i da održavaju kontakt sa stepenicama na tri mesta (oba stopala i jedna ruka, obe ruke i jedno stopalo) (slika 25).

Slika 24. Nepravilan položaj na merdevinama.

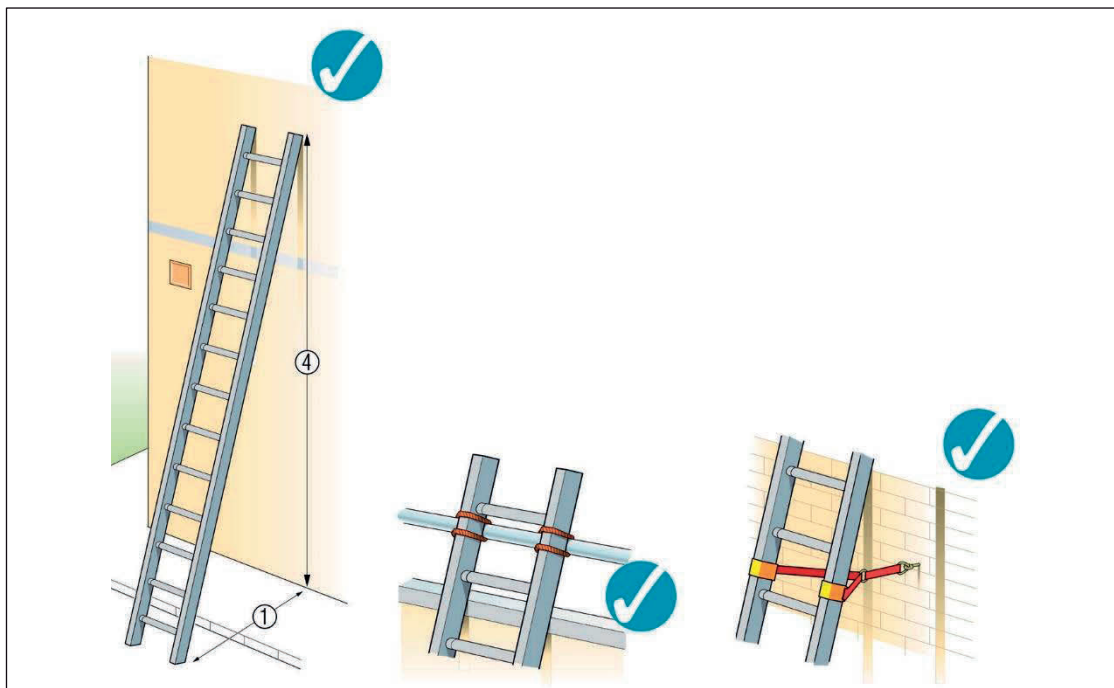

Slika 25. Pravilan položaj na merdevinama.

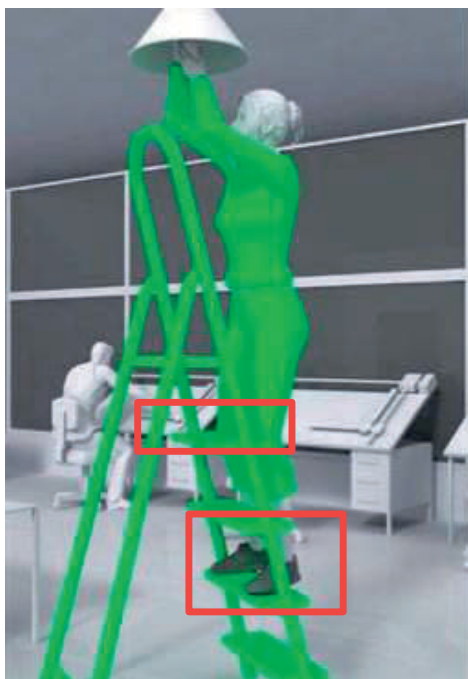
Merdevine treba da budu postavljene pod uglom „jedna horizontalna dužina za svake četiri vertikalne“ (slika 26) i osigurane, kad god je to moguće, privezivanjem oba nogara (slika 27). Gde nije moguće vezati nogare potrebno je preduzeti druge mere kako stepenice ne bi sklznule u stranu, kao što su npr. držači za merdevine ili prirubnice protiv klizanja.

Slika 26. Pravilan „jedna na četiri“ ugao za merdevine.

Slika 27. Merdevine pravilno obezbeđene na vrhu (pravilno za rad na njima, ali ne i ako se koriste za pristup) i na dnu.

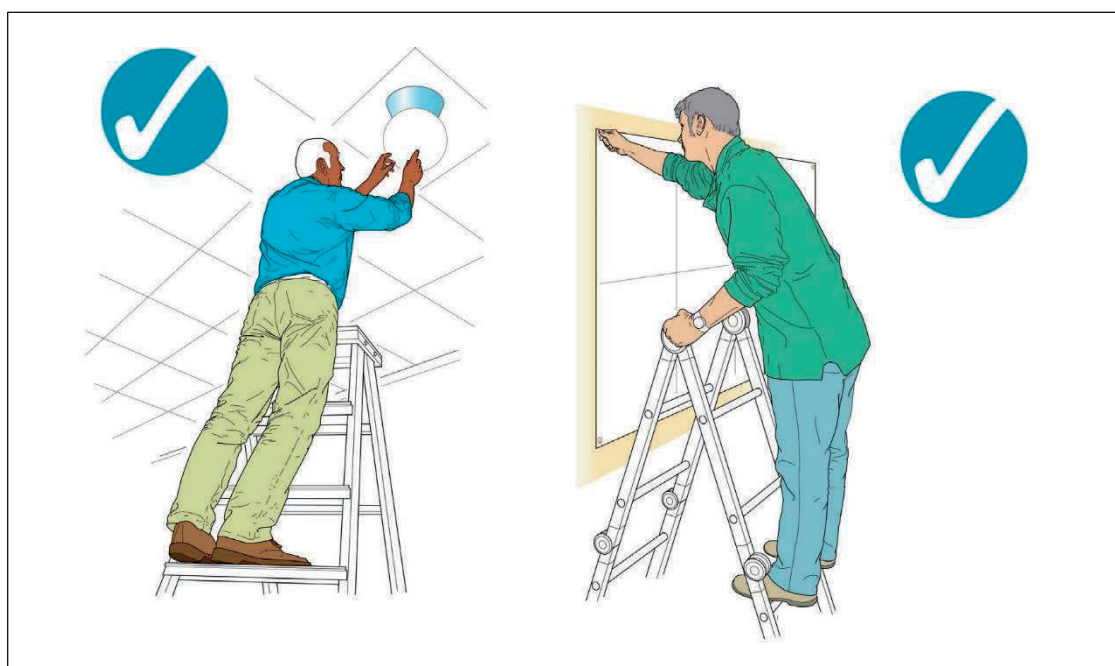
Kad radnici koriste dvokrake merdevine treba da provere: da su sve četiri stope merdevina stabilne i da su stepenice okrenute prema površini na kojoj se radi (dvokrake stepenice nisu napravljene za opterećivanje postrance i ako stojite na stepenicima pod uglom od 90 stepeni to može dovesti do preturanja), da su merdevine u potpunosti raširene i učvršćene. Moraju da prilikom rada budu u dodiru sa stepenicima u bar tri tačke – to podrazumeva oba stopala i jednu ruku, ili kad obe ruke moraju nakratko da budu slobodne oba stopala na istom stepeniku a telo (kolena ili grudi) naslonjeno na stepenice (slike 28 i 29). Takođe je neophodno obezbediti i siguran rukohvat.

Slika 28. Radnik koji se pri radu na dvokrakim merdevinama oslanja na iste u tri tačke.

Takođe, pri radu na dvokrakim merdevinama radnici ne bi trebalo da koriste dve najgornje prečke ili tri najgornja stepenika (tamo gde je poslednji stepenik i vrh merdevina) da bi se popeli na višu platformu jer tako neće moći da se oslanjaju u tri tačke, a pri radu u tom položaju postoji veća opasnost da se merdevine prevrnu.

Slika 29. Radnici u ispravnom položaju na dvokrakim merdevinama.

3.3.4.2 Rad sa vozilima

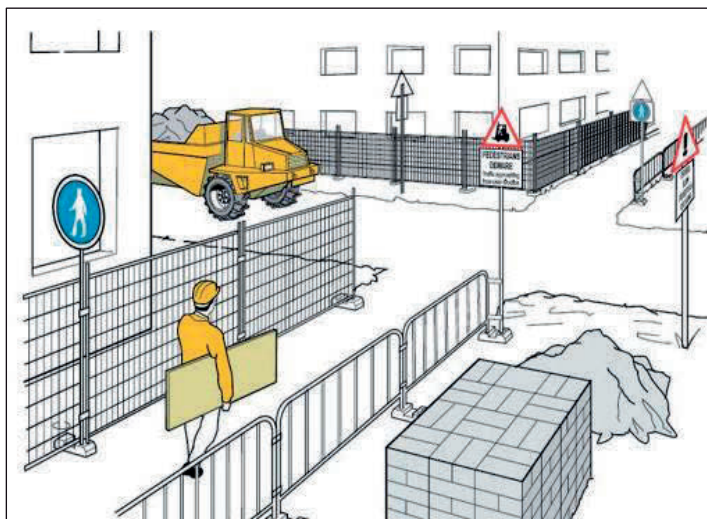
Vozila u pokretu često mogu da povrede radnike na gradilištu. Transport na gradilištu obično, između ostalog, podrazumeva vozila koja dostavljaju robu, kamione koji prenose zemlju, bagere koji se koriste za zemljane radove i vozila koja prevoze radnike. Do povreda dolazi kad radnika udari vozilo (naročito tokom vožnje u rikverc), kad padne sa vozila ili na njega padne teret koji sklizne sa vozila, ili pak kad se vozilo prevrne.

Prilikom sprovođenja inspeksijske posete inspektori rada treba da utvrde kako se upravlja kretanjem vozila po gradilištu. Ovo se može postići razmatranjem sledeća tri aspekta: bezbednosti gradilišta, bezbednosti vozila i bezbednosti vozača.

Bezbedno gradilište: Da li su rukovodioci gradilišta isplanirali tok saobraćaja na istom? Planiranje radova utiče na broj vozila potrebnih na lokaciji. Na primer, da li su rukovodioci identifikovali kakav otpadni materijal od iskopavanja će biti potreban za oblikovanje i uređenje terena na kraju projekta? Ovaj materijal bi mogao da bude uskladišten na samom gradilištu kako bi se izbegla situacija gde ga kamioni odvoze pa vraćaju kad zatreba i time smanjilo kretanje vozila po gradilištu.

Građevinski radovi zahtevaju veliku količinu materijala. Šta su rukovodioci gradilišta preduzeli kako bi se postarali da taj materijal bude bezbedno isporučen? Ako pogledamo staze za kretanje vozila da li su sve moguće prepreke na njima uklonjene i da li se nalaze na čvrstoj i ravnoj podlozi? Šta je preduzeto da se pešaci odvoje od vozila? Tamo gde pešaci i vozila moraju da se kreću istim putem da li su postavljene barijere koje ih razdvajaju? Da li su postavljeni jasno označeni i dobro osvetljeni pešački prelazi (slika 30) tako da vozači i pešaci mogu da budu svesni prisustva jedni drugih?

Slika 30. Dobro osmišljeno ukrštanje staza za pešake i vozila.

Da li su označena ograničenja brzine? Da li ima znakova koji vozače upućuju kuda da voze? Gde se nalazi mesto za prijem isporuka? Da li je tako uređeno da je moguće kretanje samo u jednom pravcu? Ako to nije slučaj gde i kako se vozila okreću jednom kad istovare ili utovare teret? Da li je obezbeđen prostor za okretanje u koji pešaci nemaju pristup tako da vozač može bezbedno da vozi u rikverc? Ako to nije slučaj koje mere su preduzete

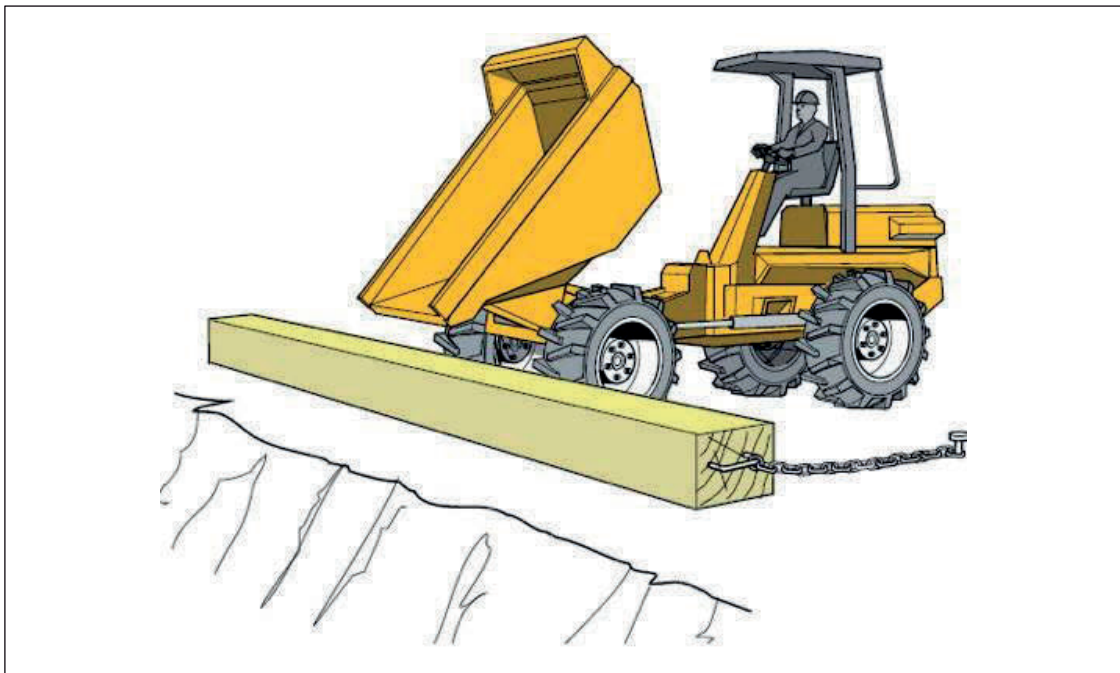
kako bi se obezbedila bezbedna vožnja u rikverc? Da li su na gradilištu prisutna lica osposobljena za davanje signala i obučena u odeću visoke vidljivosti?

Kako se vozači koji ne rade na gradilištu već su u prolazu obaveštavaju o pravilima i procedurama gradilišta? Svi pešaci (i vozač je pešak čim napusti vozilo) bi trebalo da nose odeću visoke vidljivosti kako bi se povećala verovatnoća da će ih lica koja upravljaju vozilima uočiti.

Što se tiče zona uz koje se odvijaju radovi, koje su mere preduzete kako vozila, uključujući mašineriju, ne bi udarila u privremene konstrukcije, radne platforme ili zagrada druge radnike? Da li su postavljene barijere koje treba da smanje šansu da se nešto tako dogodi? Posebna pažnja treba da bude posvećena rotirajućoj mašineriji (npr. kranovima i bagerima) pošto prilikom rotiranja radnici mogu da budu priklješteni uz mašinu ukoliko nema dovoljno slobodnog prostora oko vozila.

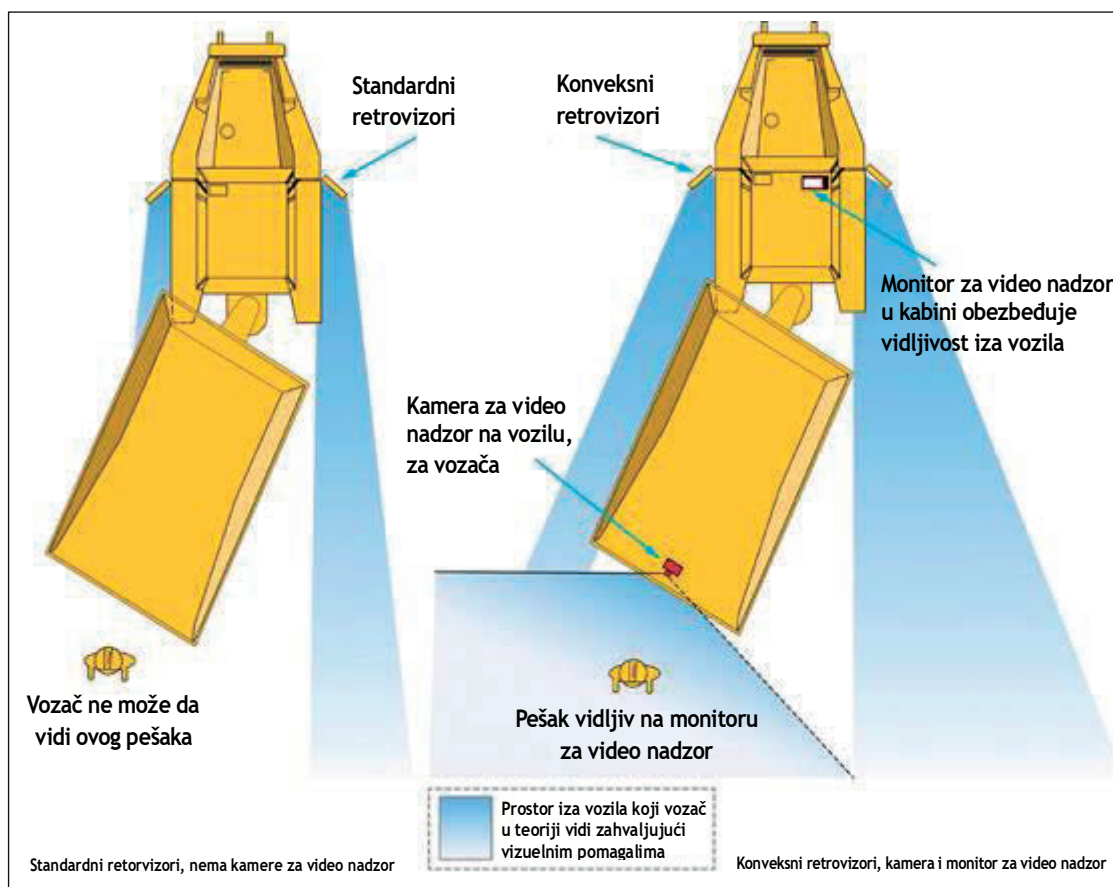
Tamo gde vozila poput kombija i kiper kamiona istovaraju materijal u iskop, da li su postavljene odgovarajući blokovi kako bi se sprečilo da vozilo upadne u iskop?

Slika 31 Blokovi koji sprečavaju damper da se prevrne u iskop.

Bezbedno vozilo: Kakve kontrolne mere rukovodioci gradilišta primenjuju prilikom odabira teške mašinerije, i to ne samo one koju oni koriste već i one koju drugi upotrebljavaju? Da li postoji zahtev da na sve teške mašine bude montirana zaštita od prevrtanja (ROPS) i tamo gde je neophodno zaštita od padajućih objekata (FOPS)? Ukoliko podugovarači dovoze svoje mašine, da li rukovodioci gradilišta propisuju određene uslove poput veličine mašine ili obaveznog održavanja ili detaljnog pregleda (sa relevantnim sertifikatom) pre ulaska na gradilište? Da li su rukovodioci gradilišta propisali da pomagala za vožnju u rikverc moraju da budu postavljena na svim vozilima na lokaciji, npr. kamere ili alarmi na stražnjem delu vozila ili dodatni retrovizori (koji su u dobrom stanju)? Bezbedno uređeno gradilište i ovakva pomoćna sredstva u velikoj meri povećavaju vidno polje vozača i tako smanjuju rizik po ostale radnike.

Slika 32. Montiranje vizuelnih pomagala poput konveksnih retrovizora i kamera u velikoj meri povećava vidno polje vozača.

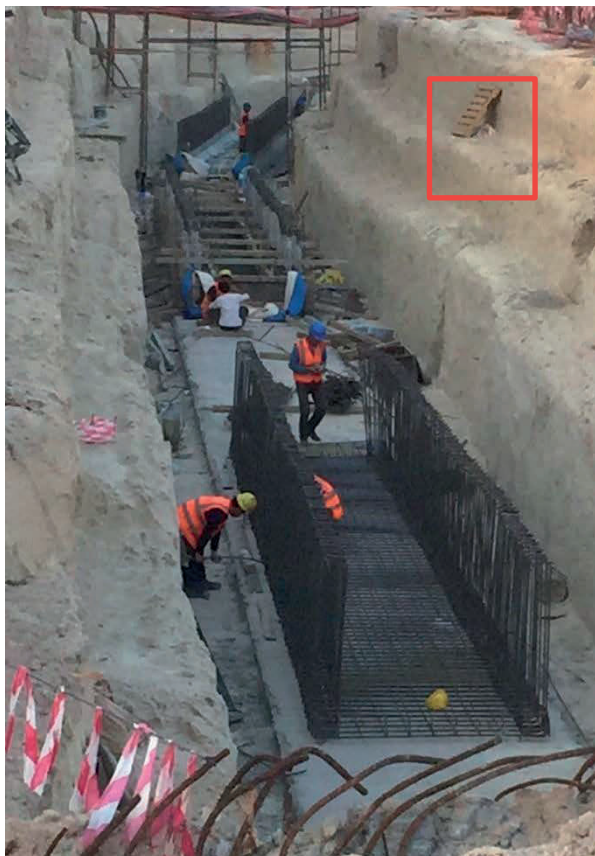

Građevinska vozila se koriste u specifičnim uslovima i stoga zahtevaju redovno održavanje kako bi bila u dobrom radnom stanju. Da li vozači sprovode i dokumentuju dnevne ili nedeljne preglede? Kako rukovodioci gradilišta obezbeđuju da se održavanje teških mašina vrši u skladu sa uputstvima proizvođača, uključujući i ona koja se odnose na upravljanje, kočnice, svetla, vizuelna pomagala, ROPS i FOPS? Da li se koristi planirana preventivna šema održavanja vozila (gde se održavanje zakazuje u cilju sprečavanja kvarova, što će verovatnije osigurati da mašinerija ostane bezbedna) ili program za održavanje u slučaju kvara (gde se mašina popravlja ako se pokvari)?

Bezbedni vozač: Mnoge nesreće su rezultat toga što građevinskim mašinama upravljaju neiskusni ili neobučeni vozači. Inspektori rada će morati da utvrde kako se rukovodstvo gradilišta stara da svi vozači budu obučeni i stručni. Da li operateri moraju da imaju licencu za specifične mašine? Da li se čuvaju podaci o obuci? Da li postoji evidencija radnika koji su ovlašćeni da upravljaju određenim mašinama? Koje kontrolne mere postoje da bi se obezbedilo da neovlašćena lica ne upravljaju vozilima? Na primer, da li operateri moraju da izvade ključ iz vozila kad ono nije u upotrebi? Da li postoji aktivni nadzor ponašanja vozača – na primer, da li se proverava brzina kretanja i koliko tereta vozilo prenosi? Ako je tako, da li postoji evidencija o uočenim i rešenim problemima?

3.3.4.3 Zemljani radovi

Glavne opasnosti kojima su građevinci izloženi tokom iskopavanja uključuju dodir sa podzemnim instalacijama - električnim kablovima, cevima za vodu ili gas, obrušavanje iskopa, pad radnika ili opreme u iskop i pad predmeta na radnike u iskopu. Davljenje ili gušenje usled proboja vode ili gasa takođe predstavljaju opasnosti vezane za zemljane radove.

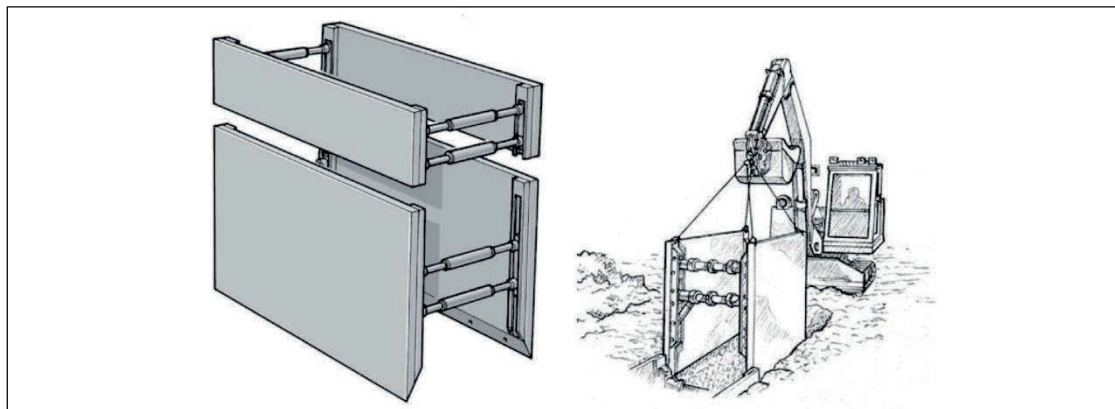
Slika 33. Radnici u iskopu.

U svetlu ovih mogućih opasnosti, inspektori rada možda žele da ispitaju da li su ivice ukopa na odgovarajući način zaštićene od urušavanja tako što su zakošene ili stepenaste (što će zavistiti od uslova zemljišta i očekivanih uslova podzemnih voda). Ako uzmemo sliku 33 kao primer, inspektor bi trebalo da primeti da objekti koji označavaju ivicu iskopa (komadi plastike na užetu) neće sprečiti ljude ili predmete (obeleženu paletu) da padnu na radnike u iskopu.

Pre početka zemljanih radova, rukovodioci gradilišta treba da preduzmu sve razumne mere da utvrde da li na lokaciji postoje neke podzemne instalacije i gde se tačno nalaze. Jednom kad ih lociraju, moraju da ih propisno obeležu kako bi svi radnici znali gde se nalaze. Pre početka radova je takođe neophodno locirati svu potrebnu opremu i materijal.

Prilikom kopanja rovova mere predostrožnosti će zavistiti od tipa iskopa, prirode zemljišta i uslova podzemnih voda. Urušavanje ivica rova se može sprečiti postavljanjem oplata koja bi trebalo da bude postavljena čim za to bude dovoljno prostora. Kada se koristi ova potpora za ivice, svi radnici u rovu bi trebalo da rade samo tamo gde je ona postavljena. Oplata bi trebalo da nadvisuje ivicu iskopa kako bi sprečila upadanje materijala u rov i radnike u njemu.

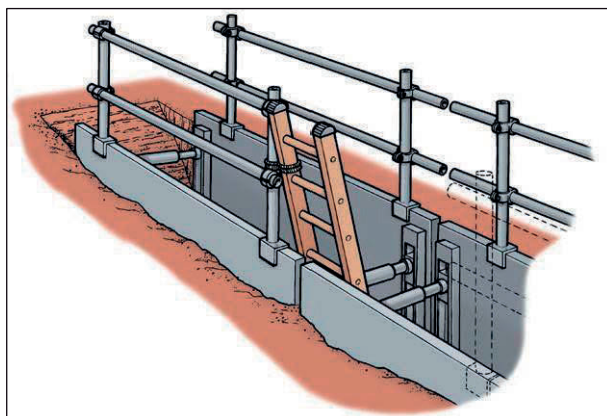
Slika 34. Postavljanje podgrade bez potrebe za ulaženjem radnika u rov.

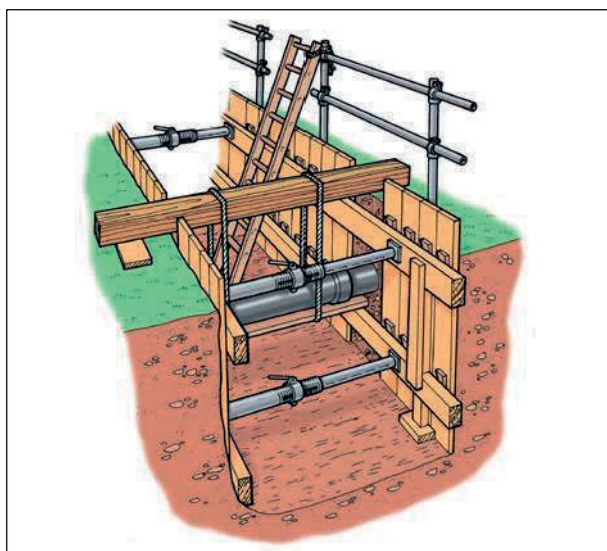
U nekim situacijama radnik može da se spusti u nezaštićeni rov, ali **SAMO** ako su ivice rova pod odgovarajućom kosinom koja sprečava urušavanje. Ugao kosine će zavisići od tipa zemljišta i podzemnih voda (koliko je zemljište vlažno). Potreban ugao mora da odredi stručno lice i pre nego što se iko spusti u rov mora se sprovesti inspekcija kako bi se potvrdilo da se ivice neće obrušiti.

Potrebno je na minimum svesti kretanje vozila u blizini iskopa. Ovo ne samo da smanjuje mogućnost da se neko od njih prevrne u iskop već i vozila koja prolaze u blizini iskopa mogu da preopterećuju ivice i izazovu urušavanje. Takođe je neophodno preduzeti mere predostrožnosti kako bi se sprečilo da radnici upadnu u iskop. Ovo se može postići postavljanjem barijera sličnih onima za rad na visini, tj. ogradama sa dve šipke. Obe mogu biti montirane na podgradu (slika 35) ili podignute pored rova (slika 36).

Slika 35. Podgrada (koja se proteže iznad ivica rova kako bi sprečila da materijal upada u isti) sa ogradom.

Slika 36. Rov poduprt drvenom oplatom sa unutrašnjim elementima i ogradom (prikazanom samo na desnoj strani). Oplata se izdiže iznad ivice rova i služi kao zaštita od upadanja; u rov se ulazi preko pričvršćenih merdevina a ogoljene instalacije su zaštićene i poduprte.

3.3.4.4 Bezbedno prenošenje materijala/robe

Radnici na gradilištima obično prenose velike količine robe/materijala, bilo uz pomoć mašinerije ili ručno. Mnogi radnici poginu ili zadobiju ozbiljne povrede kada se ove aktivnosti ne sprovode na bezbedan način. Na primer, do nesreća može doći zbog prevrtanja kranova ili druge opreme za podizanje, zbog materijala koji spadne sa dizalice ili lošeg pričvršćavanja tereta. Radnici takođe mogu da zadobiju dugotrajne povrede prilikom podizanja teškog i glomaznog tereta kao što su betonski ili kameni blokovi i materijal u džakovima poput cementa i agregata.

Rukovodioci gradilišta moraju da se imaju plan kretanja materijala. Ovaj proces počinje odlukom o tome koji materijal je potreban i kada i kako (u kom obliku/pakovanju) će biti prebačen na gradilište. Ako se materijal dostavlja u paletama njih do krajnjeg odredišta mogu da prenesu viljuškari. Ukoliko se prijem materijala obavi pre nego što se javi potreba za njime to može značiti da će morati da se prevozi dva puta, a to ne samo da je neefikasno već i povećava rizik po radnike.

Ovi planovi bi trebalo da obezbede da, kad god je to moguće, materijal može da se prenese a da ga radnici uopšte ne podižu. Inspektori rada često čuju pitanje: „Koja je najveća ili bezbedna težina koju mogu da podignem?“ Nažalost, ovo je pitanje bez konačnog odgovora. Nivo rizika povezan sa podizanjem tereta zavisi od njegove vrste i okolnosti u kojima se podiže kao i učestalosti tog podizanja. Rizik po svakog pojedinačnog radnika zavisi od njihovih karakteristika (veličine i snage). Upravo zato je neophodno uložiti sve napore kako bi se izbeglo ručno prenošenje tereta.

Tamo gde nije moguće u potpunosti izbeći ručno prenošenje rizik od povrede se može smanjiti, između ostalog, upotrebom lakšeg materijala, dovoženjem tereta što je moguće bliže konačnom odredištu i smanjivanjem visine sa koje će morati da bude podignut. Takođe se može odrediti ograničenje težine tereta koji se ručno prenosi – tako što se ni od koga neće zahtevati da podigne više od 20 kilograma. Radnici takođe moraju da budu obučeni kako da bezbedno podižu teret. Mogu se koristiti i mehanička pomagala, poput vakumskih dizalica za prenošenje kamenih blokova.

Slike 37 i 38. Vakuumska dizalica za prenošenje kamenih blokova.

Čekrci (slika 39) se takođe koriste za ručno podizanje lakšeg tereta i alatki. Prilikom korišćenja moraju da budu bezbedno fiksirani i neophodno je da postoji bezbedna platforma za utovar i istovar tereta. Na čekrku mora da bude naznačeno koju težinu tereta može bezbedno da podigne, a radnici moraju da pregledaju mehanizme za podizanje, sajle i čerke pre upotrebe kako bi se uverili da su u dobrom stanju.

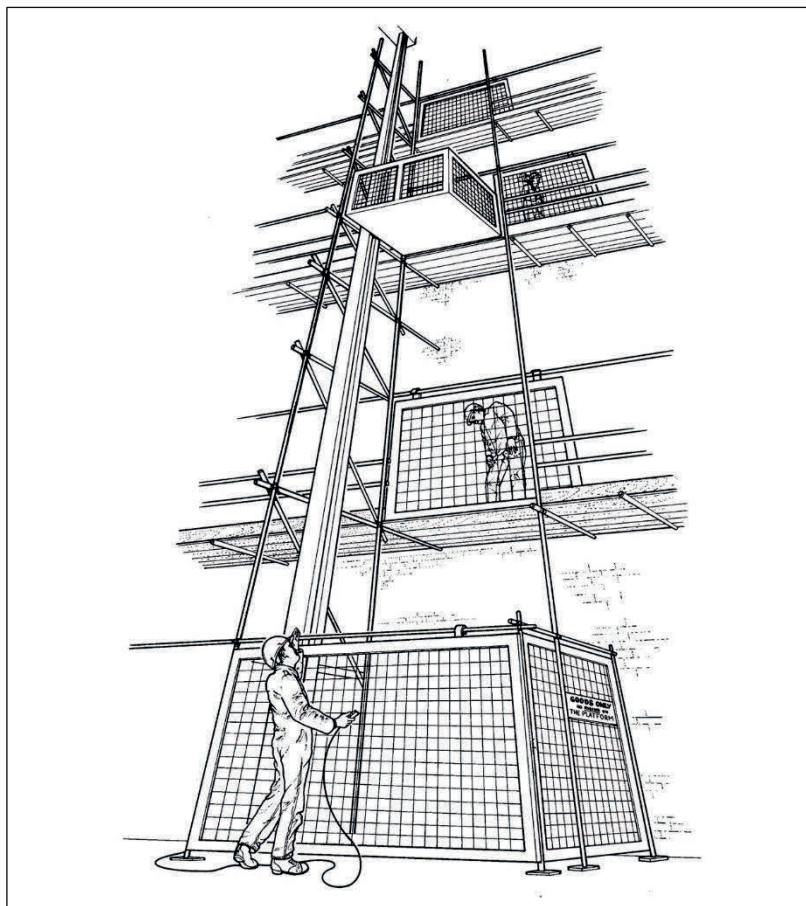
Slika 39. Čekrk.

Dizalice raznih vrsta su uobičajen prizor na gradilištima i koriste se za dizanje i spuštanje kako radnika tako i materijala. Oni koji rukovode gradilištem moraju da se postaraju da one budu propisno postavljene i pričvršćene za potporne konstrukcije, kao i da to odrade obučene i stručne osobe u skladu sa uputstvima proizvođača. Dizalice treba da budu označene u skladu sa svojom namenom, tj. samo za materijal ili za materijal i ljude, a na njima je neophodno naznačiti i koju težinu tereta mogu bezbedno da podignu. Jednom kad su postavljene potrebno je da ih stručno lice detaljno pregleda kako bi se potvrdilo da su spremne i bezbedne za upotrebu. Nacionalni propisi mogu da odrede da li je neophodno da se pre puštanja u rad dizalice sastavi i dokumentacija o tim pregledima. Stručna lica bi trebalo da sprovode i redovne provere (dovoljno na nedeljnom nivou) kako bi se obezbedilo da dizalice ostanu bezbedne za upotrebu. Samo stručna, obučena lica treba da upravljaju ovim mašinama. Dizalice za materijale ne treba koristiti za podizanje ljudi.

Pravilno postavljenom dizalicom za materijale se upravlja samo sa jedne tačke i operater bi sa te pozicije morao da bude u stanju da vidi sve nivoe na kojima se ona zaustavlja. Na tačke zaustavljanja i istovara treba postaviti klizeća vratanca koja se otvaraju samo kad dizalica dođe do tog nivoa i zatvaraju se čim se ona pomeri. Razdaljinu između dizalice i mesta zaustavljanja i istovara je neophodno smanjiti na minimum kako bi se izbeglo da radnici upadnu u procep. Na nivou tla bi trebalo ograditi mesto na kom se dizalica spušta kako bi se izbeglo da radnici prolaze tuda i eventualno budu smrskani teretom dizalice.

Radnici koji utovaraju teret na dizalicu se moraju postarati da on ne bude teži od maksimalnog dozvoljenog opterećenja, da je materijal ravnomerno raspoređen po platformi dizalice i da je teret obezbeđen tako da ne padne na radnike na tlu dok se podiže ili spušta. Na primer, kolica bi trebalo da budu zakočena, a rastresit materijal stavljen u odgovarajuće kutije.

Slika 40. Dizalica za robu gde operater jasno vidi sve tačke zaustavljanja i istovara koje su pritom zaštićene kliznim vratancima. Baza dizalice je takođe zaštićena kavezom.

Većina građevinskih radova uključuje izvesnu količinu podizanja, bilo da to podrazumeva istovarivanje tovara iz kamiona (koji potencijalno može da poseduje mehanizam za istovar) ili upotrebu pokretnih ili fiksnih kranova za prenos teških tereta na lokaciji.

Oni koji rukovode gradilištem moraju da provere da se bilo koja teška mašinerija pomoću koje se podižu tereti na gradilištu propisno održava i da njom upravlja stručni i obučeni operater. Nacionalno zakonodavstvo može propisivati da bilo koja oprema ili dodaci za podizanje tereta moraju da budu detaljno pregledani u određenom roku, ili u slučaju fiksirane opreme za podizanje nakon montaže, kao i da takvi pregledi moraju da budu praćeni odgovarajućom dokumentacijom. Ukoliko je to slučaj, inspektori rada će prilikom posete morati da se postaraju da su takvi zahtevi ispoštovani i da provere da se operacije podizanja tereta obavljaju na bezbedan način.

Stručni radnik mora da isplanira bilo kakvu operaciju podizanja, a nju mora da nadzire radnik sa iskustvom u tom polju (pored operatera kрана), a na bezbedan način je sprovedu operater kрана, radnik koji kači teret i signalizer. Inspektori rada će morati da provere da li lica koja učestvuju u operacijama dizanja zaista mogu da dokažu da su stručna.

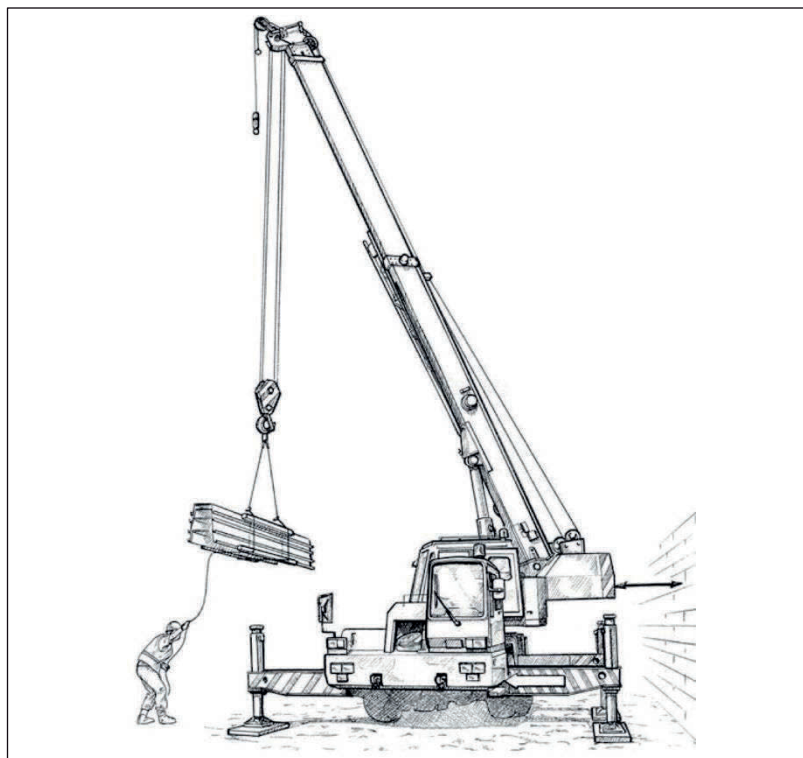
Nivo planiranja će zavisi od složenosti operacije dizanja koja se sprovodi. Međutim, nijedna takva operacija nije dovoljno minorna da se prepusti slučaju.

Planiranje će podrazumevati odabir najboljeg kрана za svaki određen posao – tj. onog koji će moći da podigne najteži teret u potrebnom radijusu (kapacitet kрана se smanjuje što je podignuti teret više udaljen od kрана). Takođe je neophodno da taj kran može da priđe odgovarajućoj lokaciji i bezbedno se fiksira. Prilikom postavljanja kрана, oni koji učestvuju u podizanju treba da provere: da li operater ima čist vidik (ako to nije slučaj, stručan signalizer mora da bude prisutan tokom dizanja i u stanju da komunicira sa operaterom bilo putem dogovorenih signala ili preko radio veze); da li je kran udaljen od električnih instalacija i iskopa, kao i od šina što je često i zahtev propisan nacionalnim zakonima; da li je tlo ravno i u stanju da izdrži težinu kрана i planiranog tereta (kada ovo budu proveravali, radnici moraju da provere i da u oblasti gde se kran postavlja nema šupljina ili odvoda pošto to može da dovede do pomeranja ili prevrtanja kрана).

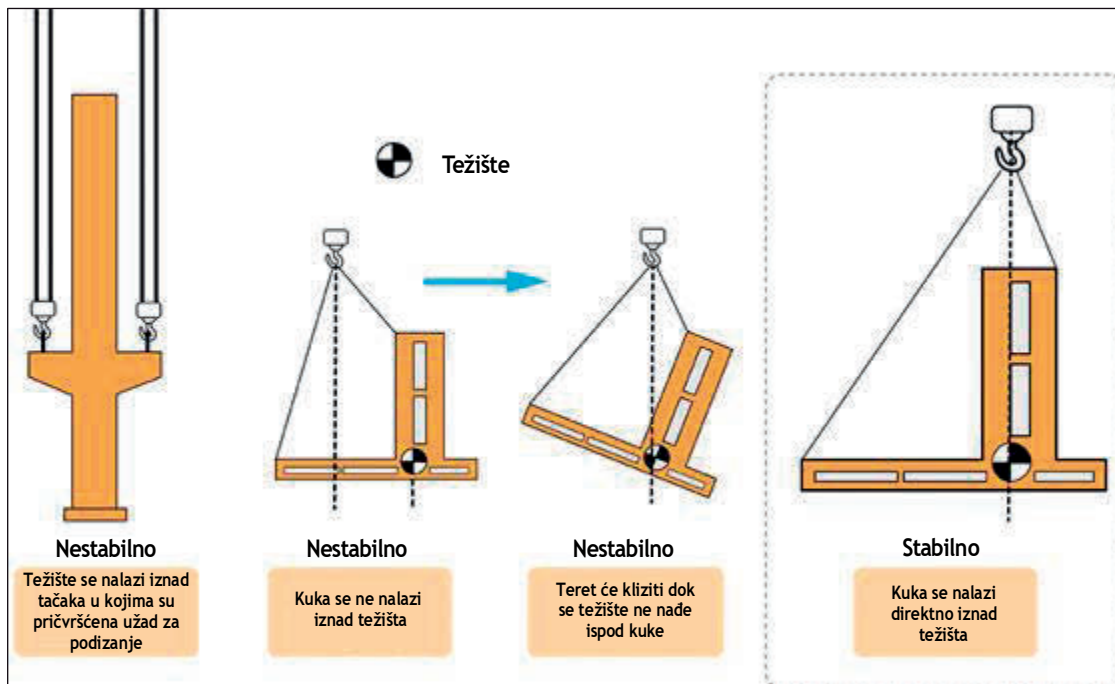
Nacionalni propisi mogu da zahtevaju da kran bude opremljen automatskim indikatorom bezbednog opterećenja. Ukoliko je to slučaj, inspektori rada bi trebalo da provere da ovaj uređaj funkcioniše tokom operacija dizanja i da su se radnici postarali kuka za dizanje nalazi tačno iznad težišta tereta (slika 42).

Tereti se ne smeju dizati iznad prostora gde drugi ljudi rade kako bi se sprečilo da iko bude povređen ukoliko deo tereta slučajno padne.

Slika 41. Pokretni kran se oslanja na potporne noge pod koje su postavljene daske kako ne bi potonule u tlo. Kran je tako postavljen da između zida i kontratega postoji dovoljno slobodnog prostora. Remen za podizanje tereta je zaštićen omotom oko tereta. Za teret je zakačeno užo uz pomoć kojeg ga je moguće kontrolisati.

Slika 42. Težište mora da se nalazi direktno ispod kuke.

3.3.4.5 Struja

Struja je neophodna na svim gradilištima i različite kontrolne mere su neophodne kako bi se obezbedilo da radnici budu zaštićeni od opasnosti. U odeljku 3.3.4.3 („zemljani radovi“), pomenuti su podzemni kablovi i potreba da se ove instalacije identifikuju i radnici obaveste gde se nalaze pre početka iskopavanja. Kontakt sa nadzemnim električnim instalacijama takođe predstavlja rizik po radnike i često dovodi do povreda i smrti. Slično tome, bilo kakvi radovi na električnim instalacijama ili opremom sa električnim napajanjem može da dovede do ozbiljnih ili smrtonosnih povreda.

Najuobičajeniji radovi koji dovode do kontakta sa nadzemnim električnim instalacijama su:

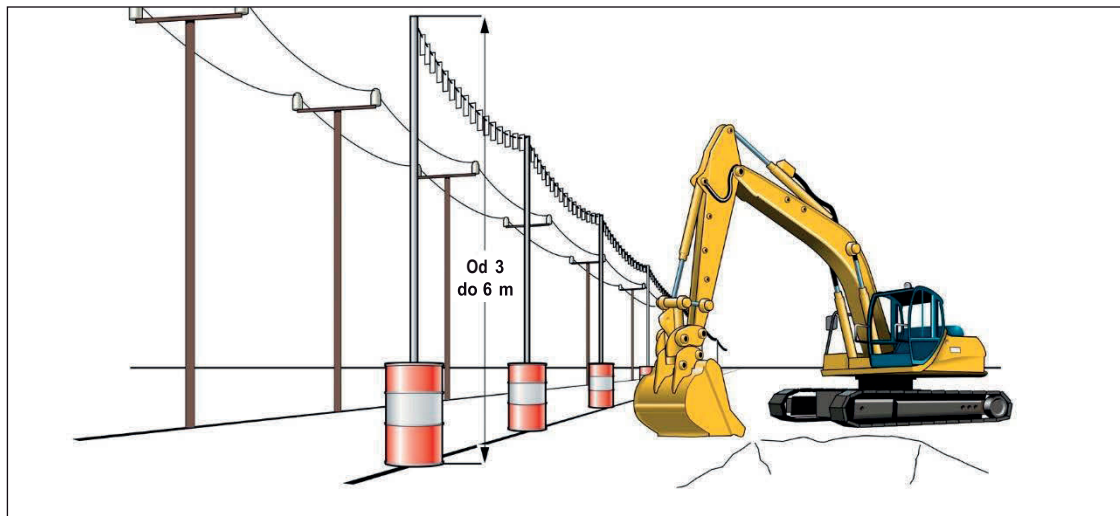
- Upravljanje kranovima i drugom opremom za dizanje;
- Podizanje tela ili prikolice kiper kamiona;
- Upravljanje bagerima ili drugim mašinama za kopanje;
- Nošenje dugačkih predmeta poput cevi skele, metalnih krovnih ploča, merdevina itd.
- Korišćenje pokretnih podiznih radnih platformi.

Inspektori rada će morati da utvrde koje mere su rukovodioci gradilišta preuzeli kako bi obezbedili da radnici koje obavljaju gorenevredene poslove ne mogu da dođu u kontakt sa nadzemnim kablovima.

Kad god je to moguće svi radovi koji bi mogli da dovedu do kontakta sa nadzemnim kablovima treba da se odvijaju daleko od istih. Kad to nije moguće, neophodno je uložiti sve napore da vodovi ne budu pod naponom, tj. da se isključi struja. A gde ni ovo nije moguće potrebno je razmotriti mogućnost da se od elektrodistribucije zatraži da pomeri nadzemnu mrežu.

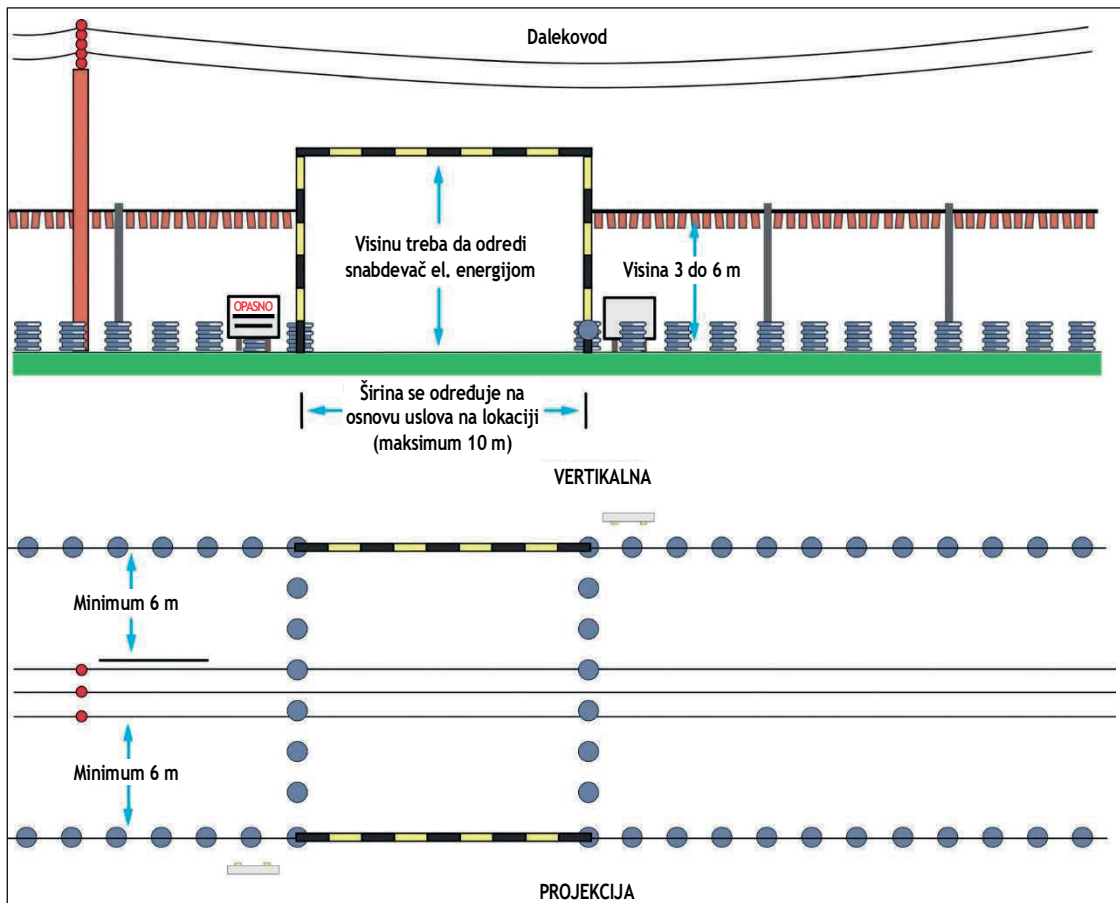
U slučajevima gde postoji verovatnoća da radnik ili mašina mogu da se približe dalekovodu, potrebno je smanjiti rizik podizanjem odgovarajuće stabilne barijere. Takođe će možda biti potrebno da se na donjoj ravni postave dodatna upozorenja.

Slika 43. Barijera na nivou tla koja upozorava o blizini dalekovoda.

Pored gore navedenih mera predostrožnosti neophodnih prilikom rada blizu dalekovoda, rukovodioci gradilišta bi trebalo da razmotre podizanje barijera visoke vidljivosti na bar šest metara udaljenosti od dalekovoda kako bi sprečili slučajan prilaz drugih vozila. Takođe, ukoliko vozila moraju da prolaze ispod kablova neophodno je uspostaviti odgovarajuće prolaze u saradnji sa vlasnicima dalekovoda kako bi se osiguralo da postoji dovoljno slobodnog prostora između kablova dalekovoda i maksimalne visine označenog prolaza. Rukovodstvo gradilišta treba redovno da proverava da se nikakav materijal ne slaže između barijera i dalekovoda, pošto bi radnici koji uzimaju taj materijal bili u opasnosti od kontakta sa dalekovodom.

Slike 44. Primeri dimenzija prolaza i barijera.

Uprava gradilišta trebalo bi da sprovodi redovne kontrole kako bi se obezbedilo da se nikakav materijal ne odlaže između barijera na tlu i nadzemnih provodnika električne energije, jer bi u suprotnom radnici koji prikupljaju materijal bili dovedeni u rizik od kontakta sa nadzemnim provodnicima električne energije.

Radnici mogu da zadobiju ozbiljne ili smrtonosne povrede ukoliko koriste električnu mašineriju ili ručni alat koji nisu propisno održavani. Gradilišta po samoj svojoj prirodi izlažu električnu opremu ekstremnim uslovima a sva oprema sa električnim napajanjem treba da bude redovno (svakodnevno) proveravana. Moderni dvostruko izolovani alat je prilično bezbedan, ali kablovi za napajanje su i dalje podložni oštećenjima i treba da budu redovno proveravani.

Primarna mera kontrole rizika podrazumeva eliminisanje ili smanjenje izlaganja opasnosti (struji). Kadgod je moguće je poželjno koristiti bežični alat ili onaj sa koji radi na struju nižeg napona (110 volti) u cilju smanjenja rizika.

Odgovarajuće obučena lica koja obavljaju vizuelni pregled električnih sistema za napajanje pokretne električne opreme (npr. mešalica za beton) i ručnog alata (npr. pikamera i bušilica) će moći da otkriju oko 95 posto grešaka koje povećavaju rizik za radnike koji koriste tu opremu.

Prilikom sprovođenja vizuelnog pregleda potrebno je proveriti da:

- ne postoje vidljive ogoljene žice;
- omotač kabla nije oštećen i na njemu nema rupa, rezova ili drugih oštećenja (osim blage pohabanosti);
- je utikač u dobrom stanju, tj. da plastika nije napukla, da viljuške nisu iskrivljene i prostor između njih nije blokiran;
- delovi kabla nisu spojeni izolir trakom ili na neki drugi neortodoksni način;
- je spoljni omotač (ovojnica) kabla zadebljan na tački spajanja sa utikačem ili alatom. Šarena izolacija unutrašnjih žica ne bi trebalo da bude vidljiva;
- spoljna školjka alata nije oštećena i da su svi šrafovi na mestu;
- na alatu, utikaču ili alatu nema tragova pregrevanja ili gorenja;
- isključne sklopke rade kako treba (tako što će se pritisnuti „test“ dugme).

Ako se identifikuju nedostaci, električna oprema bi trebalo da momentalno bude stavljena van upotrebe sve dok obučeni stručni radnik ne ukloni nedostatke.

Pored vizuelnog pregleda, sva električni aparati bi trebalo da budu testirani u okviru planiranog preventivnog održavanja koje sprovodi stručni radnik kako bi se garantovalo da onih pet posto nedostataka koje vizuelni pregled propusti (npr. raspadanje izolacije, gubitak uzemljenja) budu ispravljeni.

Malo je verovatno da će inspektori rada moći da provere sve električne aparate na gradilištu. Dobra praksa bi bilo da provere stanje električnih aparata i sve gorenavedene stavke na određenom uzorku. Pored toga, inspektori bi trebalo da se raspitaju kod rukovodstva kao i kod radnika kako bi identifikovali koje mere su preuzete kako bi električni aparati bili bezbedni za upotrebu. Ovo će dozvoliti inspektorima da formiraju mišljenje o upravljanju rizicima kad je u pitanju opasnost od strujnog udara.

Biće neophodne dodatne predostrožne mere ukoliko radovi treba da se izvode na mestima gde postoji rizik od zapaljivih isparenja. Tada će biti neophodno da se odabere električni alat koji je dizajniran upravo tako da ne može da posluži kao izvor plamena usled varničenja ili pregrevanja. Inspektori rada će morati da se postaraju da ova pitanja budu razmotrena tamo gde je to potrebno.

3.3.4.6 Opasnosti vezane za drugu opremu/mašineriju

Na gradilištima se koristi široka lepeza alata i mašinerije i u okviru ovog vodiča nije moguće pokriti sve mere kontrole rizika čije će postojanje inspektori rada morati da provere.

Međutim, inspektori rada bi trebalo da provere da su svi radnici koji rade sa opremom prošli kroz odgovarajuću obuku sa aspekta bezbednosti i zdravlja na radu. To bi trebalo da podrazumeva obuku o metodama rada sa opremom, o bilo kakvim rizicima povezanim sa upotrebom, i o merama predostrožnosti koje je neopohodno preduzeti. Drugim rečima, svi radnici moraju da znaju ne samo kako da zaštite mašinu sa kojom rade već i zašto je ta zaštita potrebna i kako se upravlja dotičnim mašinama. Pisana uputstva o bezbednoj upotrebi opreme bi trebalo da budu dostupna svim operaterima i to na jeziku koji razumeju.

Svi nadzorni organi i oni koji kontrolišu radno okruženje/radove bi trebalo da znaju kako oprema može da bude adekvatno zaštićena, a treba da budu svesni i bezbednih sistema rada koji se moraju primenjivati dok je oprema u upotrebi.

Kada inspektori rada identifikuju mašineriju na kojoj se radi bez odgovarajuće zaštite trebalo bi da se postaraju da se to ispravi. Takođe mogu da preispitaju stručnost i obučenosť radnika koji su spremni da upravljaju mašinama u tako nebezbednim uslovima.

Na slikama 45-50 su prikazane mašine i alat koje obično srećemo na gradilištima. Ovo uključuje i fotografije opreme koja je nezaštićena i loše održavana i stoga predstavlja opasnost koja nije pod kontrolom.

Slika 45. Nebezbeđeni pogonski mehanizam na mešalici za beton

Na slici 45 je prikazana mešalica za beton bez štitnika na pogonskom mehanizmu sa remenom i kaišnim prenosnikom. Nedostatak štitnika znači da prsti, šaka ili ruka radnika mogu da budu priklješteni između remena i kaišnika.

Slika 46. Neobezbeđeni cirkular.

Slika 47. Propisno obezbeđen cirkular.

Gornji štitnik

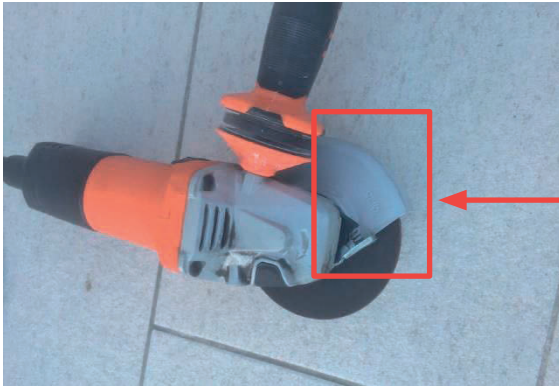
Razdvojni klin

Na slici 46 se nalazi prenosivi cirkular koji nema gornji štitnik i razdvojni klin. Gornji štitnik i razdvojni klin (kao što je prikazano na slici 47) treba da uvek budu u kompletu sa cirkularom pošto sprečavaju da radnik dodirne sečivo testere.

Slika 48. Neobezbeđeni ručni rezač/brusilica

Na slici 48 se nalazi ručni rezač koji nema štitnik. Ove alatke se koriste za sečenje, brušenje i poliranje i trebalo bi da imaju štitnik (kao na slici 49) koji sprečava da radnik dodirne disk za sečenje, brušenje i poliranje. Takođe smanjuju rizik ukoliko disk pukne.

Slika 49. Propisno obezbeđeni ručni rezač/brusilica.

Štitnik na disku kako bi se smanjio rizik da ga radnik dodirne kao i rizik od izletanja materijala

Slika 50. Kolica sa loše održanim ležajem točka.

Na slici 50 se vide kolica koja nisu održavana. Može se primetiti da točak krivuda jer više nema ležaj. Ovo znači da radnici moraju više da se naprežu prilikom prevoza materijala u kolicima, što povećava opasnost od povreda. Celokupna oprema mora da se održava u dobrom stanju kako bi se obezbedilo da radi kako treba.

3.3.4.7 Klizanje i spoticanje

Klizanje i spoticanje često dovode do povreda. Često mogu da dovedu i do drugih nesreća, tako, na primer, ukoliko se radnik spotakne ili oklizne na neograđenoj radnoj platformi može da padne sa iste.

Glavni uzroci klizanja i spoticanja su:

- hodanje po neravnom tlu, naročito prilikom nošenja kabastih predmeta;
- spoticanje preko građevinskih materijala ili otpada koji su ostavljeni da leže okolo;
- spoticanje preko kablova koji se vuku po tlu;
- klizanje po mokrim površinama ili razrovanom ili klizavom tlu;
- spoticanje zbog malih promena u visini tla.

Tokom inspeksijske posete, inspektori rada će morati da se uvere da su rukovodioci gradilišta uveli mere koje sprečavaju spoticanje i klizanje, poput sledećih:

- prostori gde se odvijaju radovi i skladišti materijal su uredni i čisti ;
- dostave se planiraju tako da se na minimum svede količina materijala na gradilištu;
- hodnici, stepeništa, staze i svi drugi prostori koje pešaci koriste su očišćeni i uklonjene su sve prepreke na njima;
- staze jasno označene i imaju bezbednu podlogu (izravnjanu ukoliko je tlo razrovano, kamenu ukoliko je blatnjavo, posutu ukoliko je zaleđeno);

- tamo gde se ne mogu izbeći male promene visine tla (npr. ulazi u zgrade) razmatra se upotreba stabilnih rampi koje bi olakšale pristup;
- odlaganje otpadnih materijala je adekvatno organizovano, npr. jasno je određen prostor gde se otpad može odlagati kako bi kasnije bio odnesen na deponiju. Ovo podjednako važi i za radove unutar objekata. Razmotrite postavljanje kanti sa točkovima u koje bi radnici mogli bacaju đubre;
- spoljni i unutrašnji radni prostor je dobro osvetljen;
- posebna pažnja se posvećuje da podnožje stepenica i merdevina bude čisto i uredno;
- svi na gradilištu nose obuću sa đonovima koji sprečavaju klizanje;
- kad god je moguće se koriste bežične alatke kako bi se izbeglo da se kablovi povlače po podu;
- tamo gde su kablovi neophodni za privremeno osvetljenje i alat razvlače se visoko na zidu, naročito po hodnicima;
- ukoliko su završeni podovi pokriveni privremenom zaštitom, postarati se da ne postoji rizik od klizanja i spoticanja;
- mašinerija se koristi za prebacivanje materijala do prostora za skladištenje koji su blizu mesta gde će se upotrebljavati. Ovo će smanjiti potrebu za prenošenjem materijala preko nezgodnog terena;
- stepenice koje vode do baraka na gradilištu su stabilne;
- svi su upoznati sa time šta treba da rade sa svojim materijalima, otpadom i opremom kako bi gradilište bilo uredno i kako bi se smanjio rizik od spoticanja.

3.3.4.8 Opasnosti po zdravlje i povezani zdravstveni rizici

Opasnosti koje dovode do rizika po bezbednost građevinskih radnika su poznate već neko vreme i u mnogim državama poslodavci i radnici sprovode kontrolne mere kako bi smanjili rizik od povreda na radu. Međutim, isto se ne može reći kad je u pitanju izloženost opasnostima koje povećavaju rizik od profesionalnih oboljenja. Ovo je možda posledica nedostatka vidljivosti ovih opasnosti ili u pojedinim slučajevima, nedostatka znanja o opasnosti i rizicima povezanim sa njom.

Glavne opasnosti po zdravlje u građevinskom sektoru su:

- Muskuloskeletni poremećaji: povrede leđa i drugih mišića i zglobova (vidi odeljak 3.3.4.4 – bezbedno prenošenje materijala/robe);
- Dermatitis: crvenilo i upala kože povezani sa izlaganjem opasnim supstancama poput cementa i razređivača;
- Respiratorna oboljenja prouzrokovana udisanjem opasnih supstanci, npr. respirabilnog kristalnog silicijum disoksida (RCS);
- Gubitak sluha prouzrokovan bukom: gluvoća ili tinititis prouzrokovani izlaganjem visokim nivoima buke;
- Vibracioni sindrom šake i ruke: bol i utrnulost prstiju i ruku prouzrokovani upotrebom vibracionih alatki;

- Toplotni udar: izloženost visokim temperaturama, naročito tokom letnjih meseci u nekim regionima; i
- Stres izazvan prevelikom količinom posla i predugim radnim vremenom uvedenim kako bi se ispunili izuzetno kratki rokovi.

Radnici mogu biti izloženi opasnim supstancama koje koriste u radu, poput razređivača ili cementa, ili pak mogu biti izloženi supstancama koje su proizvod nekih radova koji su u toku. Tako, na primer, mogu biti izloženi kamenoj prašini tokom sečenja ili poliranja, olovu prilikom peskiranja površina koje su bile premazane bojom na bazi olova, zavarivačkim gasovima koji nastaju tokom zavarivanja.

Inspektori rada treba da utvrde da li su poslodavci identifikovali opasne supstance kojima su radnici izloženi ili potencijalno to mogu biti, i ukoliko je to slučaj, treba da ih pitaju koje su kontrolne mere preduzeli kako bi smanjili taj rizik. Inspektori rada treba da provere da su potrebne mere stvarno uspostavljene i da se koriste, kao i da potvrde da su radnici svesni zašto su ove mere predostrožnosti neophodne. Radnici koji su informisani o opasnostima izlaganja ovakvim opasnim supstancama će verovatnije koristiti potrebne kontrolne mere.

Izlaganje opasnim supstancama je rezultat ili inhalacije, udisanja supstance, tj. isparenja, prašine ili pare, ili apsorpcije putem direktnog kontakta sa supstancom tj. preko kože ili posekotina ili odrane kože, ili putem gutanja ili jedenje nečeg što je kontaminirano.

Prilikom sprovođenja inspeksijske posete, inspektori rada mogu da identifikuju radnike koji izvode radove u prostoru ispunjenom prašinom ili dimom. Ukoliko je to slučaj, verovatno su izloženi supstancama opasnim po zdravlje i dalje izlaganje može da dovede do profesionalnog oboljenja. Inspektori rada bi trebalo da identifikuju supstancu kojoj su radnici izloženi, kao i kontrolne mere koje je neophodno preduzeti.

Radnici koji su angažovani na aktivnostima koje stvaraju prašinu će verovatnije biti izloženi respirabilnom kristalnom silicijum dioksidu (RCS). RCS je jedna od supstanci sa najvišim nivoom rizika kad je u pitanju respiratorno zdravlje građevinskih radnika. Široko je rasprostranjena u kamenu, stenama, pesku i glini i kod radova koji podrazumevaju sečenje, lomljenje, mrvljenje, bušenje, brušenje ili peskiranje ovih materijala verovatno je da će radnici, ukoliko ne postoje nikakve kontrolne mere, biti izloženi nivoima RCS koji mogu da dovedu do ozbiljnih posledica po zdravlje, poput silikoze, hroničnih obstruktivnih pulmonarnih bolesti i raka pluća.

U oktobru 2016. godine, Odbor viših inspektora rada Evropske komisije je sastavio dokument pod imenom: *Smernice za nacionalne inspektore rada za otklanjanje rizika povezanih s izlaganjem radnika na gradilištima respirabilnim česticama kristalnog silicijum dioksida (RCS)*.²⁷ Drugi deo tog dokumenta pruža informacije o kontrolnim merama koje bi se mogle primeniti na određene radove kako bi se smanjio rizik od izlaganja RCS i samim tim rizik po radnike.

Kad je u pitanju kupljeni proizvod, proizvođačeva deklaracija sa informacijama o proizvodu bi trebalo da poslodavcima, radnicima i inspektorima rada pruži podatke o riziku povezanom sa udisanjem ove supstance ili dolaženjem u direktni kontakt sa istom. Ova deklaracija takođe može predložiti mere kontrole rizika. U slučaju hemikalija, pakovanja bi trebalo da budu jasno obeležena.

²⁷ Dostupno na (verzija na eng): <https://osha.europa.eu/en/guidance-national-labour-inspectors-on-addressing-risks-from-worker-exposure-to-respirable-crystalline-silica> . Verzija na hrvatskom dostupna na: [https://circabc.europa.eu/webdav/CircaBC/empl/SLIC%20\(public%20access\)/Library/09.%20Other%20publications/GUIDES/Guidance%20for%20N%20L%20I%20addressing%20risks%20from%20worker%20exposure%20to%20respirable%20crystalline%20silica%20\(RCS\)%20on%20construction%20sites/Guide%20RCS%20-HR.pdf](https://circabc.europa.eu/webdav/CircaBC/empl/SLIC%20(public%20access)/Library/09.%20Other%20publications/GUIDES/Guidance%20for%20N%20L%20I%20addressing%20risks%20from%20worker%20exposure%20to%20respirable%20crystalline%20silica%20(RCS)%20on%20construction%20sites/Guide%20RCS%20-HR.pdf)

Prilikom kontrole rizika prouzrokovanih supstancama opasnim po zdravlje inspektori rada bi trebalo da se postaraju da poslodavci poštuju sledeću hijerarhiju mera kontrole rizika:

- Eliminacija: npr. ukloniti opasnost i/ili mogućnost izlaganja supstanci;
- Zamena: npr. zameniti materijal ili proces manje opasnim;
- Mehaničke mere: npr. sprečiti pristup opasnosti;
- Administrativne mere: npr. identifikovati procedure/uputstva za bezbedan rad, metode nadzora;
- Lična zaštitna oprema: koristiti je kad su se sve prethodno navedene mere pokazale nedelotvornim.

Inspektori rada bi trebalo da provere da poslodavci poštuju ovu hijerarhiju tako što će prvo identifikovati da li je izlaganje opasnim supstancama moglo da bude izbegnuto, bilo uklanjanjem dotične supstance ili upotrebom neke manje opasne. U slučajevima gde je opasna supstanca nusproizvod radova u toku, teže ju je eliminisati i možda budu neophodne mehaničke mere kako bi se smanjila potencijalna izloženost. Na primer, može se razmotriti upotreba opreme za izvlačenje ili suzbijanje prašine.

Administrativne mere ne eliminišu opasnost ali ograničavaju ili sprečavaju izlaganje istoj što obično dovodi do smanjenja rizika. One mogu da podrazumevaju: smanjenje vremena tokom kojeg su radnici izloženi opasnostima (tj. rotaciju radnika), zabranu upotrebe mobilnih telefona u opasnim zonama, povećanje broja znakova za slučaj opasnosti, detaljniju obuku za zaposlene i ograničavanje broja lica izloženih opasnosti putem zabrane pristupa radnicima koji ne obavljaju radove.

Lekarski pregledi takođe mogu da predstavljaju jednu od kontrolnih mera pod uslovom da se redovno organizuju i koriste za identifikaciju ranih znakova bolesti. Lekarski pregledi se koriste i da bi se proverilo da li kontrolne mere dovoljno efikasno sprečavaju da se radnici razbole, ali njihova svrha nije da potvrde dijagnozu oboljenja. U nekim slučajevima, nacionalni propisi mogu da odrede kada lekarski pregledi treba da se obavljaju, a isti čak mogu biti obavezni pre što radnici budu primljeni na posao. Inspektori rada treba da budu upoznati sa ovakvim odredbama.

LZO kao kontrolna mera treba da bude samo poslednje pribežište, kada se utvrdi da je opasnost nemoguće iskontrolisati bilo kojom kombinacijom drugih kontrolnih mera. Mehaničke mere pružaju kolektivnu zaštitu. Na primer, ukoliko se prašina prikuplja na izvoru radnici neće biti izloženi istoj. Međutim, oslanjanje na LZO podrazumeva da će samo radnik koji je nosi biti zaštićen.

Podrazumeva se da nošenje LZO u nekim određenim okolnostima može da predstavlja najadekvatniju opciju za sprečavanje izlaganja opasnosti. Na primer, ukoliko se radnicima koji izlivaju beton obezbedi vodootporna obuća, njihova stola i potkolenice neće dolaziti u kontakt sa cementom pa nema opasnosti od hemijskih opekotina.

Inspektori rada bi trebalo da se postaraju da LZO koja se koristi pruža odgovarajući nivo zaštite. Informacije koji nudi proizvođač bi trebalo da budu od pomoći u tom pogledu. Inspektori rada mogu da prekontrolišu i kvalitet respiratora: maska protiv prašine možda ne štiti od isparenja i obrnuto. Takođe bi trebalo da provere filtere na zaštitnim maskama kako bi se uverili da ispunjavaju odgovarajuće standarde i da se ne koriste nakon isteka roka upotrebe. Inspektori rada će morati da provere i da LZO odgovara radniku, tj. ako radnik ima bradu ili brkove, maske za lice ne mogu da ponude adekvatnu zaštitu jer ne mogu da prijanjaju kako treba.

Takođe je dobra praksa da poslodavci uključe radnike u izbor LZO jer će je onda oni verovatnije nositi.

Od suštinske je važnosti da radnici od kojih se očekuje da nose LZO budu obavešteni o posledicama izlaganja datoj opasnosti i da su obučeni za nošenje, održavanje i skladištenje ove opreme.

Inspektori rada mogu pitati radnike zašto misle da treba da nose LZO i time se uveriti da su ovi upoznati sa rizicima. Takođe će morati da provere da li se LZO održava u dobrom stanju i da li postoji skladišteni prostor za nju. Loše održavana LZO, na primer, zaštitne slušalice sa napuklim ili oštećenim jastučićima (slike 51 i 52) neće obezbediti poželjne nivoe zaštite. Pored toga, ukoliko se LZO skladišti u prljavoj sredini može postati kontaminirana – i time čak povećati izloženost radnika supstancama opasnim po njihovo zdravlje.

Slike 51 i 52. Zaštitne slušalice sa napuklim i oštećenim jastučićima.

Što su duže radnici izloženi buci i što je viši nivo te buke to je verovatnije da će kod njih doći do oštećenja sluha. Ukoliko rade na poziciji ili koriste opremu gde moraju da viču kad žele da se sporazumeju sa nekim ko je od njih udaljen samo dva metra, takav nivo izloženosti buci će verovatno oštetiti njihov sluh. Buka na gradilištima uglavnom potiče od mašina - naročito onih koje se koriste za rušenje - od kompresora, mešalica za beton do alata sa kartridžima, npr. perforatora.

Kada inspektori rada utvrde ovakve okolnosti, trebalo bi da provere kakve su mere rukovodioci gradilišta uveli kako bi smanjili rizik po radnike.

Na primer, trebalo bi da provere da li se sva oprema adekvatno servisira. Oprema koja se održava je generalno tiša. Mogu da postavljaju niz pitanja. Da li bi radovi mogli da se obavljaju na drugačiji način, potencijalno sa drugačijom opremom? Da li su oni koji kontrolišu gradilište razmotrili kupovinu tiše opreme prilikom nabavke ili razmišljali o kontrolisanju buke na izvoru - na primer putem postavljanja prigušivača na izduvne sisteme i/ili usmeravanja izduvnih sistema van područja u kojem se odvijaju radovi? Da li bi radovi mogli da budu organizovani na takav način da se smanji broj radnika izloženih buci?

Ukoliko nije moguće eliminisati buku na izvoru, inspektori rada će, u skladu sa nacionalnim propisima, morati da se postaraju da radnici imaju zaštitu za uši. Inspektori bi takođe trebalo da provere da su radnici informisani o opasnostima vezanim za nivo buke kojem su izloženi, kao i da su obučeni za upotrebu LZO.

Radnici na gradilištima često koriste ručni električni alat i vibracije ove opreme mogu da izazovu vibracioni sistem šake i ruke (tzv. HAVS). On pogađa prste, šake i ruke radnika i na duge staze

može da dovede do trajnih oštećenja. Verovatnoća obolevanja od ovog sindroma je direktno povezana sa izloženošću. Što su radnici izloženi vibracionim alatima to je veća verovatnoća da će patiti od HAVS-a.

Tipični građevinski alati koji prouzrokuju visok nivo izloženosti vibracijama su elektro-pneumatski čekići za razbijanje, vibratori za zbijanje betona i pervovibratori, površinski vibratori, pneumatske bušilice-čekići, pneumatski pištolji, pneumatske i udarne bušilice, ugaone brusilice i slični „rotirajući“ alat, brusne ploče, diskovi za sečenje i električni čekići i bušilice.

Kada inspektori rada identifikuju radnike koji koriste ovaj alat treba da utvrde da li postoje bilo kakve mere za sprečavanje ili smanjenje izloženosti radnika. Nacionalni propisi takođe mogu da zahtevaju proveru izloženosti radnika.

Opet je neophodno postaviti sledeća pitanja. Da li su oni koji kontrolišu gradilište razmotrili da li dati radovi mogu da se izvedu uz pomoć opreme koja neće izložiti radnike vibracijama – na primer da li bi mašine na drugačiji pogon mogle da se koriste? Da li se oni koji kontrolišu opremu staraju o njenom održavanju? Da li se sečiva menjaju jednom kad se istupe? Održavanje obezbeđuje da alat bude dobro izbalansiran, a oštra sečiva će obezbediti da radovi budu obavljani u najkraćem mogućem roku, samim time skraćujući trajanje izloženosti.

Radnici koji greju ruke nošenjem rukavica, trljanjem prstiju i toplom hranom i pićem će imati dobar protok krvi u prstima što smanjuje rizik od ovog oboljenja. Preporučuje se i da radnici ne puše jer nikotin dovodi do suženja krvnih sudova.

Inspektori treba da provere i kakve mere je rukovodstvo uvelo kako bi sprečilo iznurenost usled pregrevanja kad se radnici pregreju i njihova tela počnu da gube so i vodu što može da ima posledice po zdravlje i čak dovede do toplotnog udara. Toplotni udar, iliti stanje gde telesna temperatura poraste iznad 40 stepeni celzijusa i optereti mozak, srce, jetru, pluća i bubrege, može čak da bude i opasan po život. Adekvatne mere bi mogle da uključuju: zabranu rada na otvorenom kad temperatura ili vlažnost porastu iznad određenog nivoa ili tokom specifičnog dela dana (ovo može biti definisano nacionalnim propisima), staranje da se prostorije za odmor nalaze u hladovini i potencijalno budu i klimatizovane, organizovanje dovoljno pauza za predah i obezbeđivanje dovoljne količine pijaće vode sa neograničenim pristupom istoj.

Inspektori rada bi takođe trebalo da utvrde da li postoje mere kontrole rizika koje smanjuju rizik od stresa. Takve mere bi mogle da podrazumevaju: organizaciju radnog vremena i rotaciju smena, izbegavanje preteranog prekovremenog rada i preopterećivanja poslom i postavljanje realnih rokova.

3.4 Stvari na koje treba obratiti pažnju tokom inspekcije uslova rada

U mnogim zemljama slučajevi kršenja radnih prava su najzastupljeniji na gradilištima. Stoga inspekcijske posete ovim lokacijama imaju dvostruku važnost: treba da se usredsrede na uslove rada kako bi inspektori pratili, između ostalog, poštovanje zakona o zaradama, radnom vremenu i dečjem radu, ali takođe da uzmu u obzir da loši uslovi rada imaju direktne posledice po bezbednost i zdravlje na radu i mogu da izazovu nesreće na radu ili doprinesu nastanku profesionalnih oboljenja.

Neprijavljeni ili prekarni radnici su skloniji nesrećama. Oni su spremniji da prihvate opasne poslove kako bi ostali zaposleni i obično su manje upoznati sa opasnostima kojima su izloženi i relevantnim kontrolnim merama, usled činjenice da ih poslodavci mogu smatrati sporednom „zamenljivom“ radnom snagom. Radnici migranti, naročito ako rade na privremenim i povremenim poslovima, mogu da imaju probleme u komunikaciji sa drugim radnicima i poteškoće da razumeju tačno značenje uputstava koje su dobili od nadređenog ili možda nisu u stanju da pročitaju informacije o bezbednosti. Predugo i neuobičajeno radno vreme, naročito tokom noći, utiče na radnike tako što su umorniji, što pak smanjuje njih nivo pažnje kad su u pitanju rizici sa kojima se suočavaju. Međusobna povezanost između socijalnih uslova rada i bezbednosti i zdravlja na radu zahteva da, kad god je to moguće, Inspektorat za rad usvoji integrisani i sistematski pristup uslovima rada i šalje multidisciplinarne timove na gradilišta. Ukoliko je ovo nemoguće, inspektori bi trebalo da poseduju bar osnovni nivo znanja tako da mogu da podnesu izveštaj relevantnim specijalistima o bilo kakvom problemu koji identifikuju tokom posete a koji potencijalno zahteva dalju istragu.

Kojim će se pitanjima inspektori rada baviti tokom posete zavisi od glavne svrhe inspekcije. Generalno govoreći, prvi korak je proveravanje prirode radnih odnosa i određivanje ko radi za koga. Ovo je od suštinskog značaja pošto priroda odnosa između poslodavca i radnika određuje razliku između zakonskih obaveza poslodavca, radnika ili obojice. Jednom kad se vrsta tog odnosa odredi, inspektori rada bi trebalo da budu u stanju da identifikuju šta se od obe strane zahteva sa aspekta nacionalnih zakona. U mnogim slučajevima će biti potrebno utvrditi da li zapravo postoji radni odnos između poslodavca i radnika. Ovo se može desiti u slučajevima kad su radnici lažno prijavljeni kao samozaposleni kako bi se izbeglo plaćanje doprinosa i primena zakona o radu.

Prilikom provere stavki vezanih za uslove rada, inspektori rada će razgovarati sa poslodavcima, radnicima i bilo kojim drugim licima koja bi mogla da pruže informacije relevantne za inspekciju. Trebalo bi da se postaraju, kad je to potrebno, da se bilo kakvi razgovori sa radnicima obavljaju bez prisustva poslodavca ili njegovih predstavnika kako bi radnici mogli da se opuste i pričaju slobodno bez ikakvog straha od potencijalne odmazde. Izjave radnika bi trebalo da budu upoređene sa dostupnom dokumentacijom i drugim izjavama.

Inspektori rada takođe treba da pokušaju da razgovaraju sa većim brojem radnika kako poslodavac ne bi mogao da utvrdi koji radnik je pružio određenu informaciju, čime se izbegava bilo kakva potencijalna odmazda.

3.4.1 Identifikacija poslodavca/poslodavaca

Identifikacija odnosa između radnika i poslodavca predstavlja jedan od mnogih izazova sa kojima se inspektori rada suočavaju prilikom posete gradilištima. U mnogim slučajevima ni sami radnici ne znaju tačno za koje preduzeće rade, naročito kada su na gradilištu prisutni samo kratko i kad ih je angažovala neka eksterna strana. Tačna priroda radnog odnosa je često zamaskirana i nije jasno ko u lancu je zapravo poslodavac. Ovi podaci bi trebalo da budu prikupljeni, ukoliko je to moguće, pre početka inspeksijske posete putem provere podataka o socijalnom osiguranju i drugih registara.

Na samom početku posete inspektori rada bi trebalo da zatraže dnevnu evidenciju o radnicima na gradilištu i utvrde sa rukovodiocima ko radi za kog podugovarača, potom da utvrde prirodu ugovornog odnosa kao i da provere podatke o pojedinačnim radnicima (datum stupanja na posao, profesiju i da li su socijalni osiguranici). Ove informacije treba da se provere sa radnicima prilikom razgovora sa njima tokom posete. Ukoliko je fokus posete na borbi protiv rada na crno, inspektori će često kontrolisati ulazak i izlazak sa gradilišta.

Ove informacije su važne ne samo sa aspekte borbe protiv rada na crno već i u slučajevima gde, po nacionalnim propisima, postoji zajednička odgovornost ugovarača i podugovarača za poštovanje zakona, uključujući zakona o bezbednosti i zdravlju na radu.

3.4.2 Vrste radnog odnosa

Prilikom sprovođenja inspeksijske posete važno je utvrditi ko se smatra „radnikom“ u datom radnom odnosu, ko je „poslodavac“ a ko „nezavisan/samozaposleni“. Zakoni koji regulišu radne odnose se razlikuju od države do države. Bez obzira na to, odluka o postojanju radnog odnosa treba da bude donesena prvenstveno na osnovu stvarnih činjenica o izvršenim radovima i plaćanju radnika, bez obzira na to kako je taj odnos okarakterisan u bilo kom dokumentu, ugovoru ili usmenom dogovoru između dve strane.

Inspektori rada obično traže pokazatelje podređenosti ili ekonomske zavisnosti date u nacionalnim zakonima ili sudskoj praksi. Preporuka MOR o radnom odnosu iz 2006 (br. 198),²⁸ predlaže određene pokazatelje kao smernice za inspektore rada mada će isti morati da se pozovu na elemente nacionalnog pravnog korpusa.²⁹

U ove pokazatelje mogu da spadaju:

- a) Činjenica da se radovi:
 - vrše u skladu sa uputstvima i pod nadzorom drugog lica;
 - podrazumevaju integraciju radnika u organizaciju preduzeća;
 - vrše jedino ili uglavnom u korist drugog lica;
 - sprovode tako što ih radnik lično obavlja;
 - izvode u okviru određenog radnog vremena ili na radnom mestu koje je naznačilo ili dogovorilo lice koje je naručilo radove;
 - vrše u određenom trajanju i imaju određeni kontinuitet;
 - sprovode samo ako je radnik dostupan; ili
 - izvode uz pomoć alata, materijala i mašinerije koje je obezbedilo lice koje je naručilo radove;

- b) Periodično isplaćivanje radnika:
 - činjenica da takva isplata čini jedini ili glavni izvor prihoda radnika;
 - isplata u naturi, npr. u obliku hrane, smeštaja ili prevoza;
 - prava poput nedeljnog i godišnjeg odmora;
 - nadoknada putnih troškova radnika koji izvodi radove od strane lica koje je naručilo radove;
 - odsustvo finansijskog rizika po radnika.

²⁸ Tekst na engleskom dostupan na: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R198

²⁹ Za informacije o praksama inspektorata za rad na nivou različitih država sa aspekta određivanja prirode radnog odnosa vidi: Bignami et al: *Labour inspection and employment relationship*/Inspekcija rada i radni odnos/, radni dokument br. 28, LAB/ADMIN (Ženeva, MOR, 2013). Tekst na engleskom dostupan na: http://www.ilo.org/labadmin/info/pubs/WCMS_217603/lang--en/index.htm

Jednostavni postupak za identifikaciju radnog odnosa može da obuhvata:

- prebrojavanje radnika kako bi se ugrubo izračunao prosečan broj osoba prisutnih na gradilištu;
- preuzimanje spiska lica koja su ušla na gradilište od čuvara;
- prikupljanje pojedinačnih evidencija o satima rada (ukoliko postoje) kako bi se proverio tačan broj radnika i njihovo radno vreme;
- dokumentovanje identiteta svih radnika pregledom njihovih ličnih isprava;
- intervjuisanje svih radnika i prikupljanje sledećih informacija (koje treba da se uporede sa informacijama koje je pružio poslodavac):
 - ko im je poslodavac (inspektori rada će pitati ko isplaćuje zarade ili ko daje naredbe radnicima, pošto u mnogim slučajevima odgovor na ta pitanja ukazuje na to ko je pravi „poslodavac“ – ili osoba za koju dati nadzornik radi);
 - koliko su stari (od suštinske važnosti ukoliko postoji mogućnost dečjeg rada);
 - dan zasnivanja radnog odnosa (kad su počeli da rade za poslodavca);
 - njihova profesionalna kategorija (radovi koje obavljaju);
 - njihove zarade i u kojim se intervalima iste isplaćuju (na dnevnom, nedeljnom, mesečnom nivou);
 - njihovo radno vreme na dnevnom/nedeljnom nivou (prekovremeni rad, pauze za odmor, neradni dani...).
- prikupljanje i beleženje njihovih podataka, čak i ukoliko radnici izjave da su samozaposleni, kako bi se izvršilo poređenje sa realnim činjenicama;
- potraga – jednom kad su svi jasno vidljivi radnici identifikovani – za potencijalnim radnicima u skrivenim prostorima kao što su svlačionice, kuhinje, toaleti i kupatila, prostorije za odmor, unutrašnja dvorišta, kotlarnice, skladišta itd, obavezno u pratnji predstavnika firme. Ukoliko mu zabrane pristup, inspektor rada treba da se pozove na zakon koji mu omogućava isti, a ukoliko mu poslodavac opet uskrati pristup, inspektor mora da primeni adekvatnu proceduru propisanu od strane Inspektorata. To može da podrazumeva pisanje rešenja o ometanju službenog lica u vršenju dužnosti i dostavljanje istog poslodavcu ili podnošenje zahteva za pomoć policiji.

Nakon što su identifikovali sve radnike na gradilištu i uzeli im izjave, inspektori rada će morati da uporede dobijene informacije sa postojećom dokumentacijom (poput ugovora o radu, dokaza o isplatama i uplatama doprinosa, itd) kako bi utvrdili da li su sve ugovorne obaveze ispoštovane. Ovo upoređivanje se može odraditi kasnije, na kraju posete, ili čak u inspektorovoj kancelariji.

3.4.3 Vrsta i sadržaj ugovora o radu

Ugovor o radu će biti u skladu sa obaveznim pravilima propisanim postojećim nacionalnim zakonima, važećim u trenutku potpisivanja ugovora ili uspostavljenim drugim normativnim zakonskim aktima (imperativne norme).

Većina postojećih pravnih okvira sadrži pravila za poslodavce o vrsti ugovora o radu koji su prihvatljivi u različitim situacijama, kao na primer ugovori o privremenim i povremenim poslovima, ugovori na određeno vreme i drugi. Inspektori rada će proveriti da li ugovor potpisan između dve strane ispunjava zakonske uslove po pitanju prirode, trajanja, obnavljanja i minimalnog pisanog sadržaja.

Opet, iako to zavisi od zakona svake države, sledeće stavke su uobičajene u ugovorima o radu:

- svi identifikacioni podaci radnika;
- svi identifikacioni podaci poslodavca;
- strukturalna podela (ukoliko postoji);
- tačan datum potpisivanja ugovora i stupanja na rad (ne moraju biti isti datumi);
- naziv pozicije i/ili radne funkcije (profesionalna kategorija);
- opis funkcija;
- zarada i/ili metodi njenog izračunavanja;
- dodatne isplate ili bilo kakve naknade ili prava isplaćena radniku na propisani način;
- rok važenja ugovora o radu (ukoliko je potrebno);
- u slučaju probnog rada, njegovo trajanje i uslovi pod kojima se odvija;
- radno vreme;
- vrsta godišnjeg odmora (minimalni, dodatni, produženi) i njegovo trajanje;
- pozicija, ime i prezime osobe koja je potpisala pravni akt.

3.4.4 Prava radnika na zastupanje

Ne postoji univerzalni model koji odgovara svim zemljama kad je u pitanju uloga inspektorata za rad sa aspekta zaštite prava na udruživanje. Njegova uloga se menja u skladu sa postojećim promenljivima i nacionalnim ili regionalnim uslovima, koji ne utiču samo na strukturu i funkcije samog sistema inspekcije rada već i na zakonski okvir slobode udruživanja i prava na kolektivno pregovaranje.

Svejedno, ipak je jasno da se, imajući u vidu ovlašćenja i funkcije inspektorata za rad, od njih očekuje da igraju aktivnu ulogu u ovoj oblasti tako što će sprovoditi neke osnovne i rutinske inspekcijske postupke. Oni podrazumevaju:

- utvrđivanje postojanja i neometanog rada (bez diskriminacije):
 - predstavnika radnika;
 - bipartitinih odbora;
- nepostojanja bilo kakvog oblika diskriminacije radnika sa aspekta slobode udruživanja.
- pružanje tehničkih saveta predstavnicima radnika (kao i poslodavcu) o njihovim dužnostima i pravima, kao i onim tehničkim aspektima koji bi se mogli pokazati kontraverznim na radu;
- da inspektora tokom cele ili dela posete prate predstavnik radnika i predstavnik poslodavca;

- uzimanje u obzir komentara predstavnika radnika, kao i informisanje tih predstavnika o nalazima i koracima vezanim za inspekciju;
- trenutno obaveštavanje nadležnih tela o bilo kakvoj činjenici koja, po inspektorovom mišljenju, ukazuje na antisindikalne postupke.

3.4.5 Isplate (plate i zarade)

Jedan od važnih ciljeva inspeksijske posete je vezan za sprovođenja propisa o zaradama ili relevantnih odredbi kolektivnih ugovora. Inspektori rada proveravaju da li sume, periodičnost i način isplate odgovaraju uslovima datim u ugovorima o radu i propisanim zakonom:

- Inspektori će uporediti platni listić sa evidencijom radnih sati, kako bi utvrdili da li radnici dobijaju odgovarajuću zaradu na sat i zaradu koja je navedena u ugovoru datog radnika, propisana zakonom i/ili kolektivnim ugovorom.
- Inspektori rada će takođe obratiti pažnju na prakse koje ukazuju na diskriminaciju u pogledu isplate zarada. Utvrdiće da li dolazi do kršenja principa jednake zarade za žene i muškarce za rad „jednake vrednosti“ ili postoji bilo kakva diskriminacija onako kako je definišu nacionalni zakoni - tj. na osnovu nacionalnosti, rase, boje kože, veroispovesti, političkog opredeljenja ili društvenog porekla. Inspektori će analizirati da li se različite stope zarade primenjuju samo na određene kategorije radnika, na primer pripravnike.
- Inspektori će često proveravati da li su radnici bili informisani o uslovima vezanim za njihove zarade pre nego što su stupili na rad i da li su znali detalje o stopi isplate zarada, metodi izračunavanja istih, dinamici isplata, mestu isplate i uslovima pod kojima im se određena suma može odbiti od zarade. Takođe procenjuju da li se zarade isplaćuju u važećoj valuti i da li isplate u naturi, kad su prihvatljive, ne prelaze zakonske granice i kriterijume propisane zakonom.
- Podjednako je važno da inspektori rada provere da li se poštuju nacionalna zakonska ograničenja za svaki tip odbitka od plate (npr. porez na prihod ili doprinose za socijalno osiguranje) na osnovu proporcionalnog uzorka zarada/platnih listića, imajući na umu da će u određenim okolnostima možda biti neophodno da provere svaki pojedinačni platni listić – na primer, tokom istrage specifičnih žalbi ili tokom specifičnih istraga/kampanja itd.

3.4.6 Obaveštenja o platama

Radnici moraju da budu informisani, svaki put kad im se isplati zarada, o detaljima vezanim za taj specifični platni period i od poslodavaca se obično zahteva da vode evidenciju neophodnih informacija za svakog radnika. Uobičajena procedura je da se radnicima predaju platni listići a poslodavci vode evidenciju o istima.

Iako situacija može da se razlikuje od zemlje do zemlje, platni listići moraju da sadrže potpune informacije o zaradi kao što su:

- ukupna zarada isplaćena tokom platnog perioda;
- osnovica za izračunavanje zarade;
- datum isplate i pokriveni platni period;

- svi dodaci ili odbici od zarade;
- ukupna naknada za prekovremeni rad;
- ukupno radno vreme tokom platnog perioda; i
- metod isplate (gotovina, ček ili bankovni transfer).

Bilo bi korisno da inspektori rada prođu kroz ovu evidenciju kako bi se uverili da se minimalna zarada isplaćuje u skladu sa uslovima ugovora, nacionalnim propisima i kolektivnim ugovorima.

3.4.7 Radno vreme, pauze za odmor i prekovremeni rad

Radno vreme predstavlja centralnu komponentu ugovora o radu i pre stupanja na rad je neophodno postići dogovor o svim relevantnim detaljima. Prilikom procenjivanja da li je posao organizovan u okviru normativnih parametara, inspektori rada treba da obrate pažnju na:

Kvantitativne aspekte radnog vremena:

- dnevno i nedeljno radno vreme;
- prekovremeni rad (i nadoknada za isti); i
- pauze za odmor (dnevne pauze, slobodno vreme između smena, neradni dani na nedeljnom ili dvonedeljnom nivou, praznični neradni dani).

Kvalitativne aspekte radnog vremena:

- Organizacija radnih sati:
 - Rad po smenama;
 - Noćni rad;
 - Fleksibilno radno vreme;
- rad sa skraćenim radnim vremenom.

Inspekcija radnog vremena će od inspektora zahtevati da pregledaju vremenske rasporede i uporede ih sa hronogramom radova na gradilištu i procenjenim brojem potrebnih radnika, evidencijom o ulascima i izlascima sa gradilišta, ako podacima dobijenim u razgovoru sa radnicima.

U slučajevima bilo kakve sumnje na nezakoniti prekovremeni rad (preko zakonskih ograničenja, radnici koji nisu plaćeni ili prijavljeni) inspeksijske posete bi trebalo da se obave nakon redovnog radnog vremena.

3.4.8 Zapošljavanje mladih ili dece

Po Konvenciji MOR o minimalnim godinama starosti za zasnivanje radnog odnosa iz 1973 (br. 138), minimalne godine starosti za zasnivanje bilo koje vrste radnog odnosa ili rada koji po svom karakteru ili okolnostima u kojima se obavlja može ugroziti zdravlje, sigurnost ili moral mladih ne treba da bude ispod 18 godina.³⁰

³⁰ Tekst na srpskom dostupan na <http://cpd.org.rs/wp-content/uploads/2017/11/KONVENCIJA-ME%C4%90UNARODNE-ORGANIZACIJE-o-minimalnim-godinama-za-zasnivanje-radnog-odnosa.pdf>

Drugi međunarodni standardi dodatno naglašavaju ovu tačku, propisujući preduzimanje delotvornih mera u cilju zabrane i eliminacije najgorih oblika dečjeg rada, uključujući „... rad koji je, po svojoj prirodi ili okolnostima u kojima se obavlja, verovatno štetan po zdravlje, bezbednost ili moral dece”.³¹

Građevinski radovi su često vrlo naporni. Vrlo često su radnici izloženi ekstremnim uslovima rada i teškom fizičkom radu. Možemo reći da postoji velika verovatnoća da ovakva vrsta rada, uzimajući u obzir njenu prirodu ili okolnostima u kojima se obavlja, negativno utiče na zdravlje mladih.

Dečji rad predstavlja kršenje osnovnih ljudskih prava i dokazano ometa razvoj dece, potencijalno ostavljajući doživotne fizičke ili psihičke posledice, te se ni pod kojim okolnostima ne može dozvoliti. U tom smislu, bilo kakav dokaz dečjeg rada na koji inspektor naiđe tokom posete mora da bude adekvatno razmotren.

- U slučaju da inspektori sumnjaju da se na gradilištu koristi dečji rad moraće da brzo uđu na isto i koncentrišu se na otkrivanje dokaza. Oni će verovatno biti prikriveni, a deca ili mladi radnici sakriveni;
- Prilikom provere godina starosti radnika na gradilištu, inspektori će obično zahtevati da vide njihove isprave. Da bi uspeli da dobiju sve relevantne informacije od samih radnika moraće da poseduju specifične komunikacione veštine kako bi ubedili mlade radnike ili decu da sarađuju;
- Kada inspektori rada utvrde prisustvo dece ili otkriju da su radnici mlađi od minimalnog dozvoljenog uzrasta izloženi opasnim uslovima rada, trebalo bida odmah zatraže da se data lica uklone sa rada, ukoliko imaju ovlašćenje za to, i potom predaju slučaj relevantnim institucijama kako bi se sprečio povratak ovih lica na rad.

3.4.9 Migracije i zapošljavanje stranih državljana

U mnogim zemljama radnici migranti čine veliki procenat građevinaca. Oni su često ugroženiji od drugih radnika pošto možda ne pripadaju istoj kulturi, ne govore ili ne razumeju najbolje nacionalni jezik ili su vezani za poslodavca zbog uslova svoje vize.

Inspektori rada bi trebalo da budu svesni specifične ranjivosti ovih radnika i da prilagode svoje procedure njihovim posebnim potrebama. U slučaju velikog gradilišta sa velikim brojem radnika migranata, Inspektorat za rad bi trebalo da se postara da su:

- izabrani inspektori u stanju da se sporazumeju sa radnicima na zajedničkom jeziku;
- informativni materijali koje dele na gradilištu prevedeni; i
- inspektori svesni bilo kakvih kulturnih razlika koje od njih mogu zahtevati da prilagode način na koji razgovaraju sa radnicima ili se ophode prema njima.

Glavna svrha kontrolisanja statusa radnika u određenoj zemlji je garantovanje radničkih prava, a ne primena imigracionih zakona. Međutim, s’obzirom na to da su inspektori rada državni službenici, u većini zemalja će se od njih očekivati da prijave ilegalne migrante imigracionim vlastima.

³¹ Konvencija MOR o najgorim oblicima dečjeg rada iz 1999 (br. 182). Tekst na srpskom dostupan na: http://arhiva.mup.gov.rs/cms_cir/decaipolicija.nsf/Konvencija%20MOR%20br.%20182%20o%20najgorim%20oblicima%20de%20C4%8Dijeg%20rada%20i%20preporuke%20MOR%20br.%20190.pdf

Iako prinudni rad³² ne zavisi uvek od nacionalnosti radnika i njegovog statusa u određenoj državi, inspektori rada bi trebalo da obrate posebnu pažnju na potencijalne znake prinudnog rada i trgovine ljudima.³³

U ove znake spadaju:

- fizičko nasilje;
- ograničenje slobode kretanja;
- pretnje;
- dužničko ropstvo i drugi oblici ropstva;
- uskraćivanje ili neisplaćivanje zarade;
- oduzimanje ličnih isprava.

Inspektori rada će takođe proveriti informacije o bilo kakvim skorašnjim incidentima ili slučajevima koji uključuju upotrebu prinudnog rada.

Pored identifikovanja slučajeva prinudnog rada i informisanja nadležnih organa, inspektori rada bi trebalo da budu upoznati i sa pravima žrtava trgovine ljudima. U njih spadaju pravo na sve informacije o mogućim opcijama za saradnju sa državnim organima, uslovima za ostanak u zemlji (bar dok je potrebno radi pokretanja sudskog postupka protiv počinitelaca krivičnog dela) i pravo da budu informisani o nadoknadi svih prava iz radnog odnosa.

3.4.10 Socijalna zaštita

Generalno govoreći, nadzorom u oblasti socijalne zaštite se bavi više državnih tela. Što se funkcija same inspekcije tiče, postoje dva glavna mehanizma za kontrolu usklađenosti sa zakonima iz oblasti socijalne zaštite: inspekcija rada i sam sistem socijalne zaštite. Važno je da između ova dva mehanizma postoji saradnja.

Inspeksijske posete i revizija dokumentacije poslodavaca se koriste kako bi se proverilo poštovanje propisa iz oblasti socijalne zaštite i oba ova mehanizma predstavljaju važna sredstva za otkrivanje neprijavljenog rada i pronevera u sistemu socijalne zaštite. Postoje dve glavne oblasti aktivnosti inspektora rada u okviru sistema socijalne zaštite:

³² Po članu 2 Konvencije MOR o prinudnom radu iz 1930. godine (br. 29), „... izraz *prinudni ili obavezni rad* znači svaki rad ili uslugu koji se od neke osobe zahteva pod pretnjom bilo kakve kazne, i na koji ta osoba nije dobrovoljno pristala “. Srpski tekst dostupan na: http://www.iio.org.rs/files/Mor_texts/MOR%2029%20Konvencija%20o%20prinudnom%20radu,%201930.pdf

³³ Trgovina ljudima je u *Protokolu za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom, koji dopunjava Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala* definisana kao: „vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje i primanje lica, putem pretnje silom ili upotrebom sile ili drugih oblika prisile, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili teškog položaja ili davanja ili primanja novca ili koristi da bi se dobio pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licem, u cilju eksploatacije. Eksploatacija obuhvata, kao minimum, eksploataciju prostitucije drugih lica ili druge oblike seksualne eksploatacije, prinudni rad ili službu, ropstvo ili odnos sličan ropstvu, servitut ili uklanjanje organa.“ (Član 3a).

- a) U mnogim državama jedna od uobičajenih funkcija inspekcije rada jeste kontrola prijavljivanja radnika u sistem socijalne zaštite i redovnog plaćanja socijalnih doprinosa na teret poslodavca i radnika - kada isti proističu iz radnog odnosa. Ovakva kontrola predstavlja delotvornu meru za sprečavanje pronevere u okviru borbe protiv rada na crno.

Prilikom sprovođenja ove funkcije, inspektori rada treba da provere:

- da li je kompanija prijavljena u odgovarajućoj instituciji sistema socijalne zaštite;
 - da li je poslodavac prijavio radnike odgovarajućoj instituciji sistema socijalne zaštite;
 - da li su samozaposleni radnici prijavljeni odgovarajućoj instituciji sistema socijalne zaštite;
 - da li se plaćaju doprinosi za radnike;
 - da li su plaćeni svi doprinosi na teret poslodavca i na teret samozaposlenog radnika.
- b) Još jednu tipičnu funkciju predstavlja uloga inspektora rada u odnosu na specifične prava po osnovu povrede na radu. U slučajevima gde inspektori sprovode istragu o povredi na radu/profesionalnom oboljenju, zaključci takve istrage mogu predstavljati osnov za:
- utvrđivanja odgovornosti u istrazi slučajeva nesreća/oboljenja;
 - predlaganje dodatnih doprinosa za preduzeća sa viskom stopom kršenja standarda.

3.4.11 Kvalifikacije i obuka

Kvalifikacija i obučenosť radne snage predstavljaju ključne elemente prilikom određivanja pogodnosti radnika za određenu aktivnosť. Trebalo bi da postoji direktna korelacija između kvalifikacija radnika, profesionalne kategorije navedene u ugovoru o radu i stvarnih poslova koje taj radnik obavlja. (Konvencija MOR o razvoju ljudskih resursa iz 1975. godine (br. 142)³⁴ zahteva od država članica da razviju državne politike i programe stručnog osposobljavanja koje će adekvatno odgovoriti na potrebe u vezi sa zapošljavanjem).

Pored toga što je propisan zakonom u mnogim zemljama, adekvatan sistem kvalifikacija i obuke radne snage predstavlja jedna od najdelotvornijih načina za sprečavanje nesreća, oboljenja i nebezbednih sistema rada. Preciznije, Konvencija br. 155 obavezuje preduzeća (poslodavce) da obezbede odgovarajuće mehanizme za informisanje i obuku radnika i njihovih predstavnika sa aspekta bezbednosti i zdravlja na radu.

- Inspektori rada bi trebalo da provere relevantne sertifikate onda kad zvanični sertifikat predstavlja jedan od zahteva za određeno radno mesto. Trebalo bi da provere da li je sertifikat validan i da li zaista obuhvata elemente datog posla;
- Inspektori rada procenjuju adekvatnosť i delotvornosť materijala za obuku i procedura obuke tako što posmatraju pojedince na radnom mestu. Trebalo bi da provere da li preduzeće poseduje sistem za procenu delotvornosti bilo koje obuke;

³⁴ Teskt na srpskom dostupan na:

http://www.iio.org.rs/files/Mor_texts/MOR%20142%20Konvencija%20o%20profesionalnoj%20orijentaciji%20i%20strucnom%20osposobljavanju%20u%20razvoju%20ljudskih%20resursa,%201975.pdf

- Inspektori rada će takođe morati da utvrde da li su nadzornici kompetentni (poseduju veštine, kvalifikacije i iskustvo) da planiraju i organizuju građevinske radove.

Ukoliko nacionalni zakoni zahtevaju od ugovarača da poseduje određene kompetence, inspektori rada treba da budu upoznati sa tim zahtevima i provere da li se oni poštuju (ukoliko to spada u njihovu nadležnost). Ovo se može postići pregledom svih sertifikata i dozvola, što će i primorati lica koja kontrolišu gradilište da nabave primerke svih tih dokumenata.

3.4.12 Jednakost mogućnosti i postupanja (zabrana diskriminacije)

Po Konvenciji MOR koja se odnosi na diskriminaciju u pogledu zapošljavanja i zanimanja (br. 111, 1958) i njenoj pratećoj Preporuci (br. 111),³⁵ sve osobe bi trebalo da uživaju jednakost mogućnosti i postupanja, bez diskriminacije, a sa aspekta:

- pristupa službama za profesionalnu orijentaciju i zapošljavanje;
- pristupa obuci i zaposlenju po sopstvenom izboru a na osnovu pojedinačne pogodnosti za takvu obuku ili posao;
- napredovanja u skladu sa njihovim individualnim karakterom, iskustvom, sposobnostima i marljivošću;
- sigurnosti radnog mesta;
- zarade za rad jednake vrednosti;
- uslova rada uključujući radno vreme, pauze za odmor, godišnji plaćeni odmor, mere bezbednosti i zdravlja na radu, kao i mere socijalne zaštite i socijalna prava i davanja po osnovu radnog odnosa.

Inspektori rada su često odgovorni za sprovođenje zakona koji eksplicitno zabranjuju direktnu i indirektnu diskriminaciju na osnovu rase, roda, boje kože, veroispovesti, političkog opredeljenja, nacionalne pripadnosti i društvenog porekla u odnosu na sve aspekte zapošljavanja i zanimanja i na sve radnike.

Kako bi mogli da nadziru usaglašenost sa nacionalnim zakonodavstvom o jednakosti mogućnosti i postupanja (pod uslovom da to spada u njihovu nadležnost) inspektori rada će uzeti u obzir:

- Kvantitativne podatke (stanje nedostatka ravnopravnosti); značajna neravnoteža ili nejednakost mogu postati očigledne nakon relativno jednostavne matematičke analize;
- Kvalitativne podatke (procedure, korake, kriterijume, praksu preduzeća i analizu dokumentacije); neravnoteža ili nejednakost odražavaju ponašanje rukovodstva u preduzeću:
 - u odnosu na pristup zapošljavanju: primanje novih radnika, sastavljanje ugovora i prethodne obuke;
 - u odnosu na određivanje kategorija poslova: zvanični i nezvanični sistemi za procenu poslova i određivanje nivoa zarade za svako radno mesto;

³⁵ Konvencija MOR koja se odnosi na diskriminaciju u pogledu zapošljavanja i zanimanja (br. 111, 1958), i njena prateća preporuka: <http://fer.org.rs/wp-content/uploads/2018/11/MOR-111-Konvencija-koja-se-odnosi-na-diskriminaciju-zaposljavanje-i-zanimanje-1958.pdf> (tekst na srpskom) i [http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312449:NO_\(tekst na engleskom\)](http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312449:NO_(tekst na engleskom))

- u odnosu na zaradu: politika zarada u celini, sa naročitim akcentom na zaradu koja nije propisana zakonom (zarade koje nisu određene ugovorom);
 - u odnosu na unapređenje: postupci unapređenja i vrste unapređenja, kao i pristup celoživotnoj obuci;
 - u odnosu na učestalost ugovora na određeno vreme: prakse zapošljavanja povezane sa aktivnostima i vrstom posla i učestalost rada sa skraćenim radnim vremenom, vrste ugovora.
- Prihvatljiva i neprihvatljiva opravdanja: pogodnost, neophodnost i proporcionalnost su elementi koje treba uzeti u obzir pri analizi činjenica koje proističu iz kvantitativnih i kvalitativnih podataka. „Prihvatljivo“ znači da prakse moraju da predstavljaju odgovor na jasne i opravdane proizvodne potrebe preduzeća, razvijene unutar zakonskog okvira. Prakse koje su samo brze, pogodne, nasumične ili nezakonite bi bile diskriminatorne.

3.5 Završetak inspekcije

Jednom kad se inspekcija uslova na gradilištu i pregledanje dokumentacije završe, inspektori bi trebalo da održe zaključni sastanak i prodiskutuju sa predstavnicima poslodavaca i radnika o pitanjima koja su primećena tokom inspekcije. Dok je normalno da se diskutuje o pitanjima koja zahtevaju preduzimanje određenih koraka u cilju usaglašavanja sa zakonima, takođe bi dobra praksa bila da inspektori rada izveste predstavnike poslodavaca i radnika i o pozitivnim primerima koje su primetili (gde je zakon ispoštovan).

Zaključni sastanak predstavlja priliku za otvorenu diskusiju i ne bi trebalo da se pretvori u sukob, Inspektor mora da uspostavi ravnotežu između svoje dvojne funkcije lica koje sprovodi zakon i lica koje pruža savete i informacije. Inspektor će morati jasno da naznači šta je neophodno uraditi kako bi se obezbedila usaglašenost sa nacionalnim zakonima i koji rokovi su dozvoljeni za takve aktivnosti. Inspektori rada takođe mogu napomenuti da će u određenom roku doći u naknadnu posetu kako bi se uverili da su potrebni koraci preduzeti. Inspektor će takođe informisati aktere, ukoliko je to moguće, o bilo kakvim izvršnim merama koje će biti preuzete, osim ako donošenje takve odluke ne zahteva dodatnu istragu nakon posete (npr. u vidu provere ugovora o radu i evidencije o plaćanjima). Pre nego što napusti gradilište bitno je da svima budu jasni svi ugovorni odnosi između ugovarača i podugovarača kako bi se znalo ko snosi direktnu a ko zajedničku odgovornost.

U nekim slučajevima će biti neophodno da se momentalno preduzmu neke mere a u drugim će akterima biti ostavljen određeni vremenski rok. Inspektori rada moraju da učesnicima na sastanku pruže informacije o tome da li su predložili neku izvršnu meru kako bi obezbedili da poslodavci i/ili radnici ispune svoje obaveze. Nacionalni zakoni će definisati mere koje su na raspolaganju inspektorima rada, a politike Inspektorata takođe mogu da definišu očekivane korake. Ovim pitanjima se bavimo u odeljku 3.5.1.

Inspektori rada moraju da dobro rasuđuju i poseduju komunikacione veštine – kako tokom tako i na kraju posete; a od suštinskog je značaja njihova sposobnost da rezimiraju glavne nalaze posete. Ukoliko to dobro urade, to će podcrtati važnost bilo kakvih popravnih koraka koje je potrebno preduzeti i obezbediti posvećenost poslodavaca i radnika tom procesu.

Svrha zaključnog sastanka je da inspektori:

- daju rezime opštih uslova rada na gradilištu, stavljajući naglasak na ono što je zadovoljavajuće ali i jasno ističući gde su potrebna poboljšanja kako bi se ispoštovao zakon;
- pvedu diskusiju o bilo kakvim nezakonitim uslovima koje su primetili, ističući sve potencijalne prekršaje i njihove zakonske posledice;
- predlažu prioritete za unapređenje uslova rada i radnog okruženja;
- izlažu sve mere koje se moraju momentalno preduzeti;
- informišu poslodavca o dozvoljenim rokovima za primenu drugih mera;
- informišu prisutne o ulozi i svrsi inspekcije rada navodeći usluge koje ista može da ponudi radnicima i poslodavcima; i
- daju informacije o bilo kojim izvršnim merama koje treba da budu preduzete.

3.5.1 Određivanje koraka koji će biti preduzeti

Nacionalni zakoni će propisati koje korake inspektori rada mogu da preduzmu. Međutim, trebalo bi da imaju ovlašćenje da preduzmu korake u cilju ispravke defekta u vezi sa mašinerijom, opremom, uređenjem gradilišta ili metodama rada za koje imaju razumne razloge da sumnjaju da predstavljaju pretnju po zdravlje i bezbednost radnika. U svakom slučaju, inspektori rada će imati diskreciono pravo da odluče da li će dati savete/upozorenja ili preduzeti izvršne mere protiv lica koja krše zakonske odredbe.³⁶

Dok su gore navedena pitanja bitna, za Inspektorat je podjednako važno da, između ostalog, inspektorovi postupci budu dosledni i proporcionalni rizicima. Inspektorati mogu da svoje politike izvršenja sroče u obliku zvaničnog dokumenta,³⁷ a te politike i dokumenti³⁸ mogu a ne moraju biti javni.

Koraci dostupni inspektorima rada obično podrazumevaju:

- davanje usmenih saveta;
- davanje pismenih saveta;
- izdavanje opomena koje navode koje sve mere treba da se preduzmu u određenom roku kako bi se uklonili nedostaci;
- izdavanje rešenja o obustavi/zabrani koja nalažu momentalnu obustavu radova kod kojih postoji ozbiljna neposredna pretnja po bezbednost i zdravlje radnika; u nekim zemljama to može da podrazumeva momentalno uklanjanje dece sa rada ili obustavu aktivnosti usled otkrića rada na crno;
- izricanje sankcija poput novčanih kazni, ili upućivanje slučaja na sud radi krivičnog gonjenja; i
- izricanje dodatnih sankcija kao što su oduzimanje prava za učestvovanje u javnim tenderima, oduzimanje dozvole, ili javno objavljivanje imena prestupnika putem medija ili internet stranice državnih institucija.

³⁶ Članovi 13 i 17 Konvencije br 81.

³⁷ Za dodatne informacije vidi: *A tool kit for labour inspectors: A model enforcement policy; A training and operations manual; A code of ethical behaviour* /Paket alati za inspektore rada: Model politike izvršenja; Priručnik za obuku i operativu; Kodeks etičkog ponašanja/ (Budimpešta, MOR, 2016), engleski tekst dostupan na: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---safework/documents/instructionalmaterial/wcms_110153

³⁸ Primer jedne politike izvršenja dostupan na: <http://www.hse.gov.uk/pubns/hse41.pdf> (tekst na engleskom)

Stepen rizika predstavlja važan faktor u određivanju koraka koje će inspektor rada preduzeti, kao što je pokazano u daljem tekstu.

1. Ukoliko je rizik procenjen kao visok ili neprihvatljiv, preventivne mere/mere kontrole rizika moraju da momentalno budu primenjene, a radovi moraju da budu obustavljeni dok se iste ne sprovedu. Inspektori rada mogu da izdaju rešenje o obustavi/zabrani i u zavisnosti od drugih okolnosti – kao na primer kad su prethodno dati saveti ignorisani – mogu pokrenuti druge pravne postupke, kao što je izricanje sankcija.
2. Ukoliko se proceni da je reč o srednjem nivou rizika, koji je i dalje generalno neprihvatljiv, mada ne zahteva trenutnu akciju, inspektori možda odluče da izreknu opomenu koja nalaže uklanjanje nedostataka.
3. Ukoliko se proceni da je nivo rizika nizak i generalno prihvatljiv, bilo koji potrebni koraci se mogu preduzeti u dužem roku. U tom slučaju bi možda bilo najbolje da inspektori pruže usmene i pismene savete.

3.6 Podnošenje izveštaja o inspekciji

Inspekcija se ne može smatrati završenom dok oni koji su je vršili ne podnesu izveštaj. Propisi i interne politike i procedure Inspektorata rada variraju od države do države stoga nije moguće u okviru ovog vodiča navesti šta sve tačno ovakav izveštaj treba da sadrži. Međutim, inspekcijski izveštaj je generalno interni dokument koji služi kako bi se zabeležili sve pozitivno i negativno što je primećeno tokom inspekcije. Takođe bi trebalo da navodi korake koje je Inspektorat/inspektor naložio poslodavcima ili radnicima da preuzmu.

Beleženje ovakvih informacija omogućuje evidenciju poboljšanja koje su uvela lica sa pravnom odgovornošću, i te informacije su naročito korisne za inspektore rada koji će u budućnosti posećivati datu lokaciju. Izveštaji mogu biti u papirnom obliku, ali mnogi Inspektorati danas koriste modernu tehnologiju za sastavljanje izveštaja i vođenje evidencije o preduzećima i posećenim lokacijama.

Format ovog izveštaja se veoma razlikuje od zemlje do zemlje. Može da podrazumeva:

- standardni format gde inspektor daje odgovore na niz pitanja u unapred sastavljenom obrascu;
- narativni format gde inspektor daje informacije u obliku teksta sa podnaslovima;
- kombinaciju standardnog i narativnog formata;
- druge formate.

Prilikom stavljanja izveštaja inspektori treba da naprave jasnu razliku između „činjenica“ i „mišljenja“. Na primer, inspektori mogu da budu „mišljenja“ da zaštitna ograda na skeli nije dovoljno visoka - ali ako izmere visinu iste imaće dokaz i mogu da zapišu kao „činjenicu“ da zaštitna ograda ne ispunjava relevantne standarde. I činjenice i mišljenje su bitni za inspekcijski izveštaj, ali mora se jasno naznačiti da li neka izjava predstavlja mišljenje ili činjenicu.

Izveštaj bi trebalo da se napiše odmah nakon inspekcijske posete dok su inspektorovi utisci još sveži. Fotografije koje su slikali i merenja koja su obavili tokom posete takođe pomažu inspektorima rada da se do detalja sete svega što su videli i mogu biti i priloženi uz izveštaj.

U daljem teretsku je dat primer informacija koje izveštaj može sadržati. ovo nije konačan spisak i u zavisnosti od svrhe posete mogu biti potrebne i dodatne informacije.

Opšti podaci o preduzeću

- Ime, pravni status (preduzeće, partnerstvo) i odnos sa drugim pravnim licima i kompanijama (npr. podružnice);
- Lokacija i adresa;
- Priroda i opis privredne aktivnosti;
- Kontakt osoba i detalji; broj telefona i faksa, adresa elektronske pošte ;
- Broj zaposlenih (podeljenih po rodu, zanimanju i godinama starosti, tj. mladi radnici treba da budu izdvojeni);
- Posebni procesi (npr. upotreba hemikalija) ili „posebni uslovi“ (visokorizični/opasni radovi);
- Važeći kolektivni ugovor.

Uslovi rada

- Radno vreme i prekovremeni rad (ukoliko postoji);
- Minimalne zarade i naknade;
- Neradni dani na sedmičnom nivou i godišnji odmor;
- Drugi zakonski uslovi vezani za zapošljavanje;
- Sistem upravljanja bezbednošću i zdravljem na radu;
- Sistem prisutnih opasnosti na radu i mere za kontrolu rizika;
- Uređenje lokacije;
- Zdravstvene usluge i prostorije za odmor.

Industrijski odnosi

- Postojanje sindikata;
- Postojanje relevantnog kolektivnog ugovora;
- Broj i funkcije predstavnika radnika;
- Postojanje funkcionišućeg konsultativnog odbora kao što su: radnički savet, odbor radnika, odbor za BZR.

Detalji inspekcije

- Datum i vreme inspekcije;
- Priroda inspekcijske posete (rutinska, specijalna, naknadna, istraga) i razmotrena pitanja;
- Priroda identifikovanih povreda propisa;
- Prioritetne oblasti na koje treba obratiti pažnju;
- Detalji koraka koje je inspektor preduzeo u svakoj prioritetoj oblasti.

Bilo koje druge korisne informacije ili podaci

Ime i položaj inspektora

Potpis inspektora i datum sastavljanja izveštaja

U idealnim uslovima, inspekcijski izveštaj bi trebalo da pruži informacije o načinu organizacije gradilišta, o tome ko je vlasnik istog, ko su glavni ugovarač i podugovarači, tako da inspektori koji u budućnosti budu posećivali to gradilište budu upoznati sa ulogama i odgovornostima različitih preduzeća prisutnih na njemu.

Posebnu pažnju treba posvetiti činjenici da inspekcijski izveštaj, u zavisnosti od zakona svake određene države, može biti deo postupka izricanja kaznenih mera, što često spada pod krivično pravo. Stoga bi trebalo da budu označeni kao dokumenti poverljive prirode.

PRILOG 1

LISTA ZA PROVERU STANJA BEZBEDNOST I ZDRAVLJA NA RADU

Ova lista za proveru identifikuje neke od opasnosti koje možemo naći na gradilištima. Pitanja su osmišljena tako da podstaknu na razmišljanje o kontrolnim merama koje se mogu preduzeti kako bi se smanjili rizici prouzrokovani ovim opasnostima. Potrebno je naglasiti da ovo nije konačan spisak pitanja ili kontrolnih mera.

Pristup gradilištu

- Da li svi mogu bezbedno da priđu svom radnom mestu?
- Da li su prilazni putevi očišćeni od prepreka i jasno označeni?
- Da li su svi otvori pokriveni i jasno označeni kako bi se izbeglo da neko u njih upadne?
- Da li su privremene konstrukcije stabilne, adekvatno poduprte i nisu preopterećene?
- Da li će trajne konstrukcije ostati stabilne tokom rekonstrukcije ili rušenja?
- Da li je gradilište uredno i da li je sav materijal bezbedno uskladišten?
- Da li je osvetljenje adekvatno, naročito kad se radovi izvode napolju po mraku ili unutar zgrada?

Sanitarne prostorije i prostorije za odmor

- Da li postoje dostupni toaleti i da li su čisti i adekvatno osvetljeni?
- Da li postoje lavaboi, vruća i hladna (ili topla) tekuća voda, sapuni i peškiri?
- Da li su lavaboi dovoljno veliki da u njima osoba može da se opere do laktova i da li su čisti?
- Da li postoje prostorije za presvlačenje sušenje i odlaganje odeće?
- Da li postoji prostor gde radnici mogu da sednu, pripreme hranu i topla pića?
- Da li su obezbeđene pijaća voda i čaše?
- Da li svako kome su potrebne prostorije za odmor ili toalet može bezbedno da dođe do njih?
- Da li su prostorije za spavanje udaljene od zona rada?

Skele

Da li stručni radnici postavljaju, prepravljaju i uklanjaju skele?

Da li svi vertikalni elementi imaju metalne stope (i po potrebi podmetače od tvrdog drveta)?

Da li su svi horizontalni i vertikalni štapovi, ramovi i spojnice montirani?

Da li je skela ankerisana za objekat ili konstrukciju u dovoljno tačkaka da se spreči njeno urušavanje?

Da li postoji dvostruka zaštitna ograda i zaštitna greda u visini stopala ili druga odgovarajuća zaštita svake ivice kako bi se sprečio pad?

Da li postoje zaštitna mreža ili druge mere koje sprečavaju pad predmeta sa skele?

Da li su radni podovi u potpunosti prekriveni daskama i da li su daske tako postavljene da se onemogući spoticanje ili prevrtanje?

Da li postoje delotvorne barijere ili znakovi upozorenja koji sprečavaju radnike da stupe na nedovršenu skelu, npr. kad daske još nisu u potpunosti postavljene na radne podove?

Da li je skela dovoljno jaka da izdrži težinu materijala naslaganog na njoj i da li je taj materijal ravnomerno raspoređen?

Da li stručna lica redovno pregledaju skelu, npr. bar jednom nedeljno ukoliko je radni pod na visini od dva ili više metara od tla ili u adekvatnim intervalima ukoliko je na visini od manje od dva metra, kao i da li se skela uvek pregleda nakon što je bila prepravljana, oštećena ili nakon ekstremnih vremenskih uslova?

Da li se rezultati ovih inspekcija beleže i čuvaju?

Da li su toranjske skele podložne inspekciji i da li se koriste u skladu sa uputstvima dobavljača?

Da li su točkovi toranjskih sekla zakočeni a podupirači postavljeni kad je u upotrebi i da li na platformi nema nikoga kada se pomera?

Merdevine

Da li su merdevine u dobrom stanju?

Da li stoje na čvrstoj površini, a ne na lomljivoj površini ili nestabilnom materijalu?

Da li su osigurane protiv klizanja?

Da li su pravilno postavljene pod „jedna na četiri“ uglom?

Da li su stepenice dovoljno izdignute iznad ivice platforme kojoj omogućavaju pristup (oko pet prečki)? Ako nisu da li postoje drugi rukodržači?

Da li su merdevine postavljene tako da osoba na njima ne mora da se isteže?

Rad na krovu

Da li postoji zaštita na ivicama kako bi se sprečio pad radnika ili materijala?

Tokom radova na krovopokrivanju da li su obezbeđene mreže kako bi se sprečilo da radnici padnu preko ivice krova i sa delimično nameštenih pokrivača?

Tamo gde su mreže u upotrebi da li ih je montiralo stručno lice?

Da li su identifikovane lomljive površine poput svetlarnika i vlaknasto-cementnih ploča?

Da li su preduzete mere predostrožnosti kako bi se sprečilo da radnici propadnu kroz lomljive površine prilikom radova na krovu (npr. u vidu barijera, pokrivača ili radnih platformi)?

Da li je drugim radnicima zabranjen pristup području direktno ispod radova na krovu? Ako to nije moguće, kakve su dodatne bezbednosne mere preduzete kako bi se sprečilo da ostaci materijala padnu na njih?

Pristupna oprema na električni pogon

Da li je ovu opremu instaliralo stručno lice?

Da li su operatori obučeni i stručni?

Da li je jasno označena maksimalna bezbedna nosivost?

Da li je opremu pregledalo stručno lice?

Da li radna platforma pristupne opreme na električni pogon poseduje adekvatnu zaštitnu ogradu i zaštitnu rubnu dasku u nivou stopala ili druge barijere koje bi sprečile pad radnika i materijala?

Da li su preduzete mere predostrožnosti kako::

- radnike ne bi udarile pokretne platforme;
- kako ih ne bi pogodio materijal koji se odbije od objekta; ili
- kako na njih ne bi pao materijal?

Saobraćaj, vozila i mašine

Da li su vozila i pešaci odvojeni? Ako to nije slučaj da li oni koji rukovode gradilištem:

- razdvajaju vozila i pešake koliko god je to moguće pomoću barijera?
- informišu radnike o ovom problemu i šta da rade po tom pitanju?
- postavljaju znakove upozorenja?

Da li se koriste bageri sa tegom u gabaritu ili ostavlja dovoljno slobodnog prostora oko mašine?

Da li se izbegava kretanje u rikverc, npr. korišćenjem sistema kretanja u jednom smeru, a ako to nije slučaj, da li postoje adekvatno obučeni signalizeri?

Da li su vozači prošli kroz odgovarajuću obuku i da li su osposobljeni za upravljanje mašinama ili vozilima koja voze?

Da li su tereti adekvatno osigurani?

Da li se putnici prevoze samo vozilima za koja je predviđeno da ih voze?

Koje mere su preduzete kako bi se obezbedilo da se mašine i vozila ne koriste na opasnim kosinama?

Dizalice

Da li je opremu montiralo stručno lice?

Da li su operatori obučeni i stručni?

Da li je nominalni kapacitet jasno označen?

Da li dizalice pregleda stručno lice?

Da li postoji evidencija o inspekciji i pregledu dizalice?

Da li postoji odgovarajući zaklon koji će sprečiti da pokretni deo dizalice udari radnike?

Da li su vratanca na platformama zatvorena osim kad se platforma spusti na ispust?

Da li su komande tako nameštene da se dizalicom može upravljati samo iz jedne pozicije ?

Kranovi

Da li je kran adekvatan za date radove?

Da li je proces podizanja isplaniralo stručno lice?

Da li kran stoji na čvrstoj, ravnoj podlozi? Da li su monter i adekvatno raspoređeni i organizovani?

Ko je „nadzornik za kran“ zadužen za kontrolu operacija podizanja na gradilištu?

Da li su operater kрана i signalizer odgovarajuće obučeni i stručni?

Da li je teret obezbeđen?

Da li je signalizer obučen da daje signale i da kači teret na kran na pravi način?

Da li je dizanje tako organizovano da operater može stalno da vidi teret ili je obezbeđen signalizer da mu pomogne?

Da li je radnicima onemogućeno da hodaju ili rade ispod podignutog tereta?

Da li postoji evidencija o inspekciji i pregledu kрана?

Iskopi

Da li postoji odgovarajuća podgrada u iskopima ili su ivice zakošene pod bezbednim uglom?

Da li se koristi bezbedan metod za postavljanje podgrade tako da radnici ne ulaze u nepoduprt rov?

Da li postoji bezbedan pristup iskopu, npr. dovoljno dugačke, osigurane merdevine?

Da li postoje barijere ili druga zaštita koja bi sprečila da radnici ili materijal upadnu u iskop?

Da li je postavljena čvrsta zaštitna obloga koja sprečava da vozila upadnu u iskop?

Da li bi iskop mogao da negativno utiče na stabilnost objekata ili instalacija u okolini?

Da li se materijal i mašine ostavljaju podalje od ivice iskopa kako bi se smanjila mogućnost urušavanja?

Da li iskop redovno pregleda stručno lice?

Ručno rukovanje opremom

Da li se na gradilištu prenose teški materijali poput krovnih nosača, betonskih gornjih greda, cementnih blokova ili proizvoda u džakovima koji bi mogli da naprave problem ukoliko se nose u rukama? Ukoliko je to slučaj, da li rukovodioci mogu da:

- izaberu lakše materijale;
- upotrebe kolica, dizalice, teleskopske utovarivače i druge mašine i opremu kako bi se maksimalno smanjilo ručno podizanje teških predmeta;
- naručuju materijal poput cementa i agregata samo u džakovima do 25 kg; i/ili
- izbegavaju repetitivno polaganje teških građevinskih elemenata težih od 20 kg?

Da li su radnici informisani i obučeni kako da bezbedno podižu materijal?

Opasne supstance

Da li su identifikovane sve opasne supstance i materijali poput azbesta, olova, razređivača, farbe, cementa i prašine?

Da li se opasne supstance odlažu u otpad na zakonom propisan način?

Da li su identifikovane i preduzete mere predostrožnosti kako bi se sprečilo ili kontrolisalo izlaganje opasnim supstancama, i to na sledeći način:

- izvođenjem radova na drugačiji način kako bi se u potpunosti eliminisao rizik;
- upotrebom manje opasnog materijala; ili
- upotrebom alata koji ima funkciju izvlačenja prašine?

Da li su radnici informisani i obučeni u pogledu rizika od opasnih supstanci koje se koriste i nastaju na gradilištu, kao i o tome šta treba da učine da izbegnu te rizike?

Da li postoje procedure za sprečavanje kontakta sa svežim cementom (pošto on može da dovede do dermatitisa i opekotina)?

Da li su organizovani redovni lekarski pregledi, u skladu sa nacionalnim zakonima, za radnike koji koriste opasne supstance (npr. olovo)?

Buka

Da li su radnici informisani i obučeni u pogledu rizika od buke na gradilištu, kao i o tome šta treba da učine da izbegnu te rizike?

Da li je stepen izloženosti radnika buci identifikovan i procenjen?

Da li je moguće sniziti stepen buke korišćenjem drugačijih metoda rada ili odabirom tiših mašina, npr. stavljanjem prigušivača zvuka na drobilice i druge mašine?

Da li su radnici koji ne obavljaju radove sklonjeni od izvora buke?

Da li je radnicima obezbeđena odgovarajuća zaštita za uši i da li je oni nose u bučnim područjima?

Da li su označene zone u kojima je potrebna zaštita za uši?

Da li su organizovani redovni lekarski pregledi, u skladu sa nacionalnim zakonima, za radnike izložene visokim nivoima buke?

Vibracije koje se prenose na šake i ruke

Da li su radnici informisani i obučeni u pogledu rizika od vibracija koje se prenose na šake i ruke na gradilištu, kao i o tome šta treba da učine da izbegnu te rizike?

Da li ste identifikovali i procenili rizike za radnike od duže upotrebe vibrirajućeg alata poput drobilica, čekić bušilica ili ručnih brusilica?

Da li je izloženost vibracijama koje se prenose na šake i ruke maksimalno smanjenja odabirom odgovarajućih metoda rada i mašina?

Da li se kad god je to moguće koristi alat sa smanjenim nivoom vibracija?

Da li su organizovani redovni lekarski pregledi, u skladu sa nacionalnim zakonima, za radnike izložene visokim nivoima vibracija koje se prenose na šake i ruke, naročito ako su istima izloženi tokom dužeg vremenskog perioda?

Strujne i druge instalacije

Da li su na gradilištu pre početka radova obezbeđene sve potrebne instalacije i da li su sve prisutne instalacije identifikovane (npr. električni kablovi ili cevi gasovoda) i da li su (ukoliko je to potrebno) preduzeti delotvorni koraci kako bi se sprečila opasnost od tih instalacija?

Da li se koriste alat i oprema sa niskim naponom, npr. alat na baterije ili niskonaponski sistemi?

Tamo gde se koristi električna energija sa uobičajenim naponom da li postoje sklopke (zaštitni uređaji diferencijalne struje - ZUDES) na svojoj opremi?

Da li korisnici svakodnevno proveravaju ZUDES i održavaju ih u dobrom stanju?

Da li su kablovi i provodnici zaštićeni od oštećenja?

Da li su svi spojevi na mrežu odrađeni kako treba i da li se koriste odgovarajući utikači?

Da li korisnici proveravaju alat i opremu, da li se vrši vizuelni pregled iste na lokaciji i da li je redovno proverava i testira stručno lice?

Tamo gde postoje dalekovodi, da li je snabdevanje električnom energijom obustavljeno ili su preduzete druge mere predostrožnosti kao što je označavanje bezbednih prolaza ili ograđivanje dalekovoda trakom?

Da li su skriveni električni kablovi ili druge instalacije locirane (npr. uz pomoć lokatora i planova) i označene i da li ste preduzeli mere predostrožnosti za bezbedan rad?

Alat i mašinerija

Da li se za radove koriste odgovarajući alat i mašine?

Da li su svi opasni delovi poput zupčanika, lanaca, svih delova motora koji štrče i mogu da nanesu povrede zaštićeni?

Da li su zaštitne maske montirane i u dobrom stanju?

Da li se alat i mašinerija održavaju u dobrom stanju i da li svi sigurnosni uređaju rade kako treba?

Da li su svi operateri obučeni i stručni?

Požari i hitni slučajevi

Opšte

Da li postoje procedure za hitne slučajeve, npr. za evakuaciju gradilišta u slučaju požara ili za spasavanje iz skućenog prostora?

Da li su radnici na gradilištu upoznati sa tim procedurama?

Da li postoji način da se podigne uzbuna i da li zapravo funkcioniše?

Da li postoji način da se sa gradilišta stupi u kontakt sa hitnim službama?

Da li postoje putevi za evakuaciju i da li su isti raščišćeni?

Da li postoji adekvatan sistem pružanja prve pomoći?

Požar

Da li je količina zapaljivih materijala, tečnosti i gasova na gradilištu svedena na minimum?

Da li su adekvatno uskladišteni?

Da li se zapaljive tečnosti drže u odgovarajućim posudama?

Da li se cilindri sa zapaljivim gasom nakon završetka smene vraćaju u skladište koje poseduje ventilaciju?

Da li su pušenje i drugi izvori plamena zabranjeni u prostorijama gde se skladište i koriste zapaljive tečnosti i gasovi?

Da li se cilindri sa gasovima kao i creva i oprema povezana sa njima održavaju u dobrom radnom stanju?

Kada cilindri sa gasom nisu u upotrebi da li su njihovi ventili čvrsto zategnuti?

Da li se zapaljivi otpad redovno odnosi i odlaže u adekvatne kante ili kontejnere?

Da li su obezbeđeni adekvatni aparati za gašenje požara?

Zaštita građana

Da li je gradilište ograđeno?

Da li su ulice zatvorene i barijera osvetljena, a bezbedan alternativni put obezbeđen?

Da li su prolaznici zaštićeni od padajućih predmeta?

Da li je obezbeđeno bezbedno kretanje ljudi sa kolicima za bebe, osoba u invalidskim kolicima i osoba sa oštećenjima vida kroz zemljane radove ili ispod skeli?

Kada radovi završe određenog dana:

- da li je ograda stabilna i neoštećena?
- da li su sve merdevine uklonjene ili su im prečke prekrivene tako da ne mogu da se koriste?
- da li su iskopi i otvori bezbedno prekriveni i ograđeni?
- da li su sve mašine zakočene tako da neovlašćeno lice ne može da ih pokrene?
- da li su cigle i materijali bezbedno naslagani?
- da li su zapaljive ili opasne supstance zaključane na sigurnom mestu?

PRILOG 2

LISTA ZA PROVERU DRUGIH USLOVA RADA

1 - Identifikacija poslodav(a)ca

Provera:

- Imena poslodavca/preduzeća, firme;
- Ugovarača i podugovarača.

2 - Priroda radnog odnosa

Provera:

- Broja radnika;
- Imena, ličnih isprava;
- Ugovora o radu.

3 - Pravo radnika na zastupanje

Provera:

- Zastupnika radnika;
- Bipartitnih odbora.

4 - Zarade

Tačna zarada se isplaćuje radnicima. Provera:

- *Minimalnih zarada;*
 - *Jednakosti sa aspekta isplaćivanja zarada (nepostojanje diskriminacije):*
 - Postojanje bilo kakve razlike na osnovu diskriminatornih razloga: godina, roda, veroispovesti, nacionalne pripadnosti ... („jednaka zarada za rad jednake vrednosti“).
 - *Uslova vezanih za zarade:*
 - Uslovi iz ugovora o radu;
 - Informacije date radnicima: visina zarade, metod izračunavanja iste, dinamika isplaćivanja zarade, mesto isplate i uslovi pod kojima je moguće odbijanje od zarade;
 - Isplata:
 - Samo u važećoj valuti (zabrana menica, vaučera ili kupona) ili isplata u naturi (pravedna i razumna);
 - Direktno radniku;
 - Ispravno i pravovremeno (dokaz isplate).
 - *Odbitaka:*
 - Pravilna primena specifičnih zakonskih ograničenja:
 - Porez na prihod;
 - Doprinosi za socijalno osiguranje.
- Odbici su nabrojani na platnom listiću.
- *Obaveštenja o zaradama:*
 - Platni listići
 - Uručeni radnicima;
 - Poslodavac vodi evidenciju.
 - Platni listići sadrže sve detalje o zaradi kao što su:
 - Ukupna zarada isplaćena tokom platnog perioda;
 - Osnovica za izračunavanje zarade;
 - Datum isplate i period pokriven zaradom;
 - Svi dodaci ili odbici od zarade;
 - Ukupna naknada za prekovremeni rad;
 - Ukupni broj radnih sati tokom platnog perioda;
 - Način isplate (gotovina, ček ili bankovni transfer).

5 - Radno vreme, pauze za odmor i prekovremeni rad

Radno vreme predstavlja centralni element ugovora o radu i treba da bude dogovoreno pre stupanja na posao.

Kvantitativni aspekti radnog vremena koje treba proveriti:

- Radno vreme:
 - Na dnevnom osnovu;
 - Na nedeljnom osnovu.
- Prekovremeni rad.
- Pauze za odmor:
 - Pauze tokom dana;
 - Slobodno vreme između smena;
 - Slobodni dani na nedeljnom ili dvonedeljnom nivou.
- Šema godišnjih odmora.

Kvalitativni aspekti:

- Organizacija radnog vremena:
 - Rad u smenama;
 - Noćni rad;
 - Fleksibilno radno vreme.
- Rad sa skraćanim radnim vremenom.

6 - Dečji rad

Provera zakonski dozvoljenog uzrasta za zapošljavanje:

Rad opasan po decu, npr.:

- Rad pod zemljom, pod vodom ili u zatvorenim prostorima gde postoji rizik da budu zarobljena;
- Skele, merdevine, radne platforme i stepenice koje mogu da postane nesigurne ili nestabilne;
- Rad na opasnoj visini, npr. na krovu;
- Rovovi, rupe i iskopi koji mogu da se obruše.

7 - Migracije i zapošljavanje stranih državljana

Aspekti koje treba proveriti:

- Njihov pravni status u državi.

U slučaju da su radnici migranti na gradilištu nelegalno (bez dozvole za rad):

- Koraci koje treba preduzeti i izveštaji koje treba podneti drugim institucijama ili organima vlasti;
- Informacije i saveti za strane radnike o:
 - Pravima i obavezama;
 - Sistemu socijalne zaštite;
 - Mogućoj odšteti i kompenzaciji;
 - Njihovim opcijama i koracima koje mogu da preduzmu;
 - Institucijama koje bi mogle da im pruže pomoć i podršku;
 - Specifičnim informacijama vezanim za krivičnu ili sudsku istragu i postupak.

8 - Doprinosi za socijalno osiguranje

Provera:

- Da li je kompanija prijavljena u institucijama nadležnim za socijalno osiguranje;
- Da li je poslodavac prijavio radnike u institucijama nadležnim za socijalno osiguranje;
- Da li su svi samozaposleni radnici prijavljeni u institucijama nadležnim za socijalno osiguranje;
- Da li su doprinosi radnika odbijeni od bruto zarade;
- Da li su poslodavac ili samozaposleni radnik u potpunosti isplatili doprinose.

9 - Kvalifikacije i obuka

Provera:

- Veština i znanja radnika i ugovarača;
- Ispravnosti potrebnih sertifikata;
- Delotvornosti materijala za obuku i procedura iste putem posmatranja radnika na terenu;
- Veština, kvalifikacija i iskustva nadzornikā i njihove sposobnosti da isplaniraju i organizuju građevinske radove;
- Da li su svi radnici adekvatno obučeni;

- Postojanja uslova vezanih za kompetence kad je u pitanju odabir ugovarača: da li se sertifikovani ugovarači angažuju kadgod je to moguće;
- Da su sve potrebne dozvole i sertifikati proverene i popunjene.

10 - Jednakost mogućnosti i postupanja (zabrana diskriminacije)

Provera:

- Da li se radnici zapošljavaju i unapređuju na osnovu veština, kvalifikacija i iskustva;
- Da li preduzeće ima politiku jednakih mogućnosti koja pokriva u najmanju ruku zapošljavanje, unapređenje, podelu rada i otpuštanje zaposlenih;
- Da li postoje procedure koje će obezbediti da ova politika bude poznata svima i da se primenjuje;
- Da li radnici primaju jednaku zaradu za rad jednake vrednosti i da li poslodavci vrednuju određene zadatke više od drugih (npr. „muške“ više od „ženskih“);
- Da li je rad prilagođen odlikama radnika, tj. da je rad prilagođen potrebama starijih radnika ili radnika sa invaliditetom kako bi mogli da ostanu na poslu tamo gde to ne predstavlja rizik po njih same i druge.

Građevinski sektor igra ključnu ulogu u socioekonomskom razvoju mnogih država, delom i zbog broja radnika angažovanih na građevinskim radovima. Međutim, radni odnos (tj.pravna veza između poslodavca i radnika) je često nejasan u građevinskoj industriji, što dovodi do situacije gde se radnicima redovno uskraćuju određena prava i davanja. Pored toga, radnici su često izloženi brojnim opasnostima. Usled toga, može se reći da na mnogim gradilištima ne postoje „dostojanstveni“ uslovi rada pošto radnicima nije obezbeđeno pravedno, pravično, bezbedno i zdravo radno okruženje.

Inspekcije koje sprovode inspektori rada igraju važnu ulogu kad je u pitanju poštovanje zakona i samim tim obezbeđivanje dostojanstvenih uslova rada za radnike u svim sektorima, uključujući i građevinski. Cilj ovog vodiča jeste da pomogne inspektorima rada da u potpunosti vrše svoju inspekcijsku funkciju tako što će im pružiti praktične informacije u pristupačnom obliku o predlogu metodologije za sprovođenje inspekcija građevinskih radova. Ova metodologija pokriva sve od planiranja same inspekcijske posete do podnošenja izveštaja o njenim nalazima i nudi tehničke informacije koje inspektori rada mogu da prenesu poslodavcima i radnicima, a sve u cilju obezbeđivanja „dostojanstvenog rada“.

Vodič nudi detalje o brojnim uslovima rada sa kojima će se inspektor susresti, kao i o opasnostima kojima radnici mogu da budu izloženi. Takođe nudi primere međunarodno priznatih mera bezbednosti koje će, ukoliko se primene, smanjiti šansu da radnici zadobiju povrede na radu ili obole od profesionalnih oboljenja.

Uprava za rad
Ogranak za inspekciju rada i bezbednost
i zdravlje na radu (LABADMIN/OSH)
Međunarodna kancelarija rada

Route des Morillons 4
CH-1211 Geneva 22
Switzerland

Tel: +41 22 799 67 15
Fax: +41 22 799 68 78
Email: labadmin-osh@ilo.org
www.ilo.org/labadmin-osh

ISBN 978-92-2-130442-5

9 789221 304425